

การศึกษาการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด

ปริญญานิพนธ์
ของ
ธีรวุฒิ ทองโอยฐ์

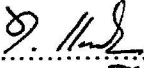
เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการบริหารการศึกษา
ธันวาคม 2544

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

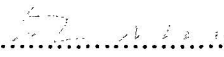
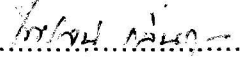
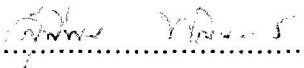
1๒๑๐๗

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอก
การบริหารการศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

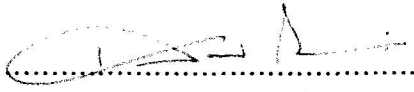
คณะกรรมการควบคุม

 ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทศนา แสงศักดิ์)
 กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ นipa ศรีไพโรจน์)

คณะกรรมการสอบ

 ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทศนา แสงศักดิ์)
 กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ นipa ศรีไพโรจน์)
 กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ)
 กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์ สุพิพรรณ พัฒนพานิชย์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการบริหารการศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร. เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์)
วันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๔

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เพราะความเมตตาและปรารถนาดีของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนา แสงศักดิ์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ภาศรีไพโรจน์ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ อย่างใกล้ชิด ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และหัวหน้าภาควิชาการบริหารการศึกษา และอาจารย์สุพิพรรณ พัฒนพานิชย์ เลขานุการคณะกรรมการบริหารหลักสูตร ที่กรุณารับเป็นกรรมการสอบปากเปล่า และแนะนำเพิ่มเติม ช่วยให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณคณาจารย์ในภาควิชาการบริหารการศึกษาทุกท่าน ที่มีส่วนให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับงานวิจัยนี้

ขอขอบคุณ นายธีรารัง อมโร รองอธิบดีกรมการศาสนา นายปกรณ์ ต้นสกุล ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา ดร.กมล รอดคล้าย ผู้อำนวยการกองแผนงาน กรมการศาสนา ดร.บัณฑิต แทนพิทักษ์ กรมสามัญศึกษา และ ดร.สมศักดิ์ คลประสิทธิ์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่กรุณารับเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และช่วยเสนอแนะทุกแง่มุม ทำให้เครื่องมือมีความสมบูรณ์ถูกต้องตามหลักวิชาการวิจัยทุกประการ

ขอขอบคุณ นายโสฬส สิงห์ขวา ศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด ที่เมตตาให้ความสะดวก และศึกษาธิการอำเภอ ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ทุกคน ในสำนักงานศึกษาธิการอำเภอทุกอำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือในการจัดเก็บข้อมูล

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่กรุณาให้ทุนการวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ ราชบัณฑิต และคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่เมตตาประสิทธิ์ประสาทวิชาการวิจัย ทำให้ผู้วิจัยสามารถทำงานวิจัยได้เป็นผลสำเร็จ

สำหรับคุณค่าของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอถวายเป็นพุทธบูชา และมอบแด่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ที่สั่งสอนให้ผู้วิจัยมีมาตรฐานด้านความรู้ ความประพฤติ และจริยธรรมที่ดี

ธีรวุฒิ ทองโอรุ

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย	4
	ความสำคัญของการวิจัย	4
	ขอบเขตของการวิจัย	5
	นิยามศัพท์เฉพาะ	6
	กรอบความคิดในการวิจัย	8
	สมมติฐานการวิจัย	9
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
	บทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมไทย	10
	สภาพและปัญหาของพระสงฆ์ระดับผู้บริหารในสังคมไทย	12
	สภาพและปัญหาทั่วไป	12
	สภาพและปัญหาของพระสงฆ์ระดับผู้บริหารในจังหวัดร้อยเอ็ด	16
	คุณสมบัติและจริยาของเจ้าอาวาส	20
	คุณสมบัติของเจ้าอาวาส	20
	จริยาและการละเมิดจริยาของเจ้าอาวาส	21
	หน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาส	21
	แนวความคิดในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	22
	การปกครอง	22
	การศาสนศึกษา	26
	การศึกษาสงเคราะห์	29
	การเผยแผ่พระพุทธศาสนา	31
	การสาธารณูปการ	34
	การสาธารณสงเคราะห์	37

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส	38
บทบาทหน้าที่ของศึกษาริการอำเภอ	39
บทบาทหน้าที่ของไวยาวัจกร	42
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	44
 3 วิธีดำเนินการวิจัย	49
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	49
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	51
ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ	51
การเก็บรวบรวมข้อมูล	52
การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล	53
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	54
 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	55
สัญลักษณ์และอักษระย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	55
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	55
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	55
 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	105
ความมุ่งหมายของการวิจัย	105
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	106
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	106
การวิเคราะห์ข้อมูล	107
สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล	107
อภิปรายผล	109
ข้อเสนอแนะ	119

บทที่

หน้า

บรรณานุกรม 121

ภาคผนวก 133

ประวัติย่อของผู้วิจัย..... 150

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามประเภทของวัด	50
2	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพ	56
3	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส โดยรวมและรายด้าน จำแนกตามสถานภาพ	57
4	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการปกครอง	59
5	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการศาสนศึกษา	62
6	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการศึกษาสงเคราะห์	66
7	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	68
8	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการสาธารณูปการ	72
9	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการสาธารณสงเคราะห์	75
10	เปรียบเทียบการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสเพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 จำแนก ตามตัวแปรด้านวุฒิการศึกษาทางโลกของเจ้าอาวาส	79
11	เปรียบเทียบการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสเพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2 จำแนก ตามตัวแปรด้านระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส	80
12	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจ ของเจ้าอาวาส โดยรวมและรายด้าน จำแนกตามสถานภาพ	82
13	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจ ของเจ้าอาวาส ด้านการปกครอง	84
14	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจ ของเจ้าอาวาส ด้านการศาสนศึกษา	87

15	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจ ของเจ้าอาวาส ด้านการศึกษาสงเคราะห์	90
16	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจ ของเจ้าอาวาส ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	92
17	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจ ของเจ้าอาวาส ด้านการสาธารณูปการ	95
18	ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจ ของเจ้าอาวาส ด้านการสาธารณสงเคราะห์	97
19	ค่าความถี่ของความเห็นและข้อเสนอแนะของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และ ไวยาวัจกร ในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสโดยรวมในแต่ละด้าน	99

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ

หน้า

- 1 แสดงกรอบความคิดในการวิจัยการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด 9

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยรับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่ พ.ศ. 1800 (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ัฎฐเสน. 2539 : 39) ประชาชนร้อยละ 95 ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภ์ (กรมการศาสนา. 2541ก : 45) ประเทศไทยได้รับการยอมรับจากพุทธศาสนิกชนทั่วโลกว่า เป็นดินแดนแห่งผ้ากาสาฬพัศตร์ (สมพร เทพสิทธา. 2540 : 26) เป็นศูนย์กลางของความเจริญรุ่งเรือง และเป็นสัญลักษณ์ของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาในโลก (พนม พงษ์ไพบูลย์. 2539 : 12) ได้มีชาวต่างประเทศเข้ามาบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติกันมากขึ้น (จันจงค์ ทองประเสริฐ. 2539 : 83)

มีหลักฐานในพุทธประวัติ แสดงให้เห็นว่า ก่อนปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ทรงมอบความรับผิดชอบต่อพระศาสนาไว้กับพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา แต่ไม่ได้ให้พระสงฆ์หรือคฤหัสถ์ หรือรัฐบาลปฏิบัติหน้าที่ไปตามลำพังฝ่ายเดียว ให้ทุกฝ่ายช่วยกัน (วสิน อินทสระ และไชย ณ พล. 2535 : 129 ; พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. 2540 : 9) คฤหัสถ์ต้องร่วมมือกับคณะสงฆ์ เพื่อรักษาพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ตลอดไป ไม่ใช่ปฏิบัติทำนองชั่วช่างชี ดิชา่งสงฆ์ ซึ่งเห็นว่าไม่เหมาะสมเพราะเป็นทุภายิต เป็นตรงกันข้ามกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ (จันจงค์ ทองประเสริฐ. 2539 : 77 ; ประเวศ วะสี. 2540 : 81 ; สุลักษณ์ ศิวรักษ์. 2537 : 67-68) ทั้งนี้โดยพระสงฆ์ยอมเป็นหลัก เป็นประธาน (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. 2535 : 19) เป็นตัวจักรที่สำคัญอันดับแรกที่จะสืบอายุพระพุทธศาสนา ศาสนาจะเสื่อมหรือจะเจริญขึ้นอยู่กับพระสงฆ์เป็นสำคัญ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2538 : 131) พระสงฆ์เป็นศูนย์กลางหรือวงในของพระพุทธศาสนา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2538ก : 1) และเป็นผู้นำผู้ชักนำให้ทุกคนช่วยกันทำความดี ทำคุณประโยชน์แก่สังคมและพระพุทธศาสนา (จำเริญ วุฒิจันทร์. 2526 : 78) หากพระสงฆ์ไม่มีคุณภาพชักนำประชาชนให้ไขว่เขวออกนอกกลุ่มนอกทางแห่งพุทธธรรม (วสิน อินทสระ. 2537 : 122 ; เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2540ก : 78) นำแนวทางของพระพุทธศาสนาไปเป็นเครื่องมือทำมาหากินก็เป็นเรื่องที่เสียหายยิ่ง (พนม พงษ์ไพบูลย์. 2539 : 61) ลักษณะของพระสงฆ์ที่มีคุณภาพคือ พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่หลักของตน 3 ประการ คือ การศึกษา

ปรียัติ การปฏิบัติตามที่ได้ศึกษา และการเทศนาสั่งสอนประชาชน (เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2538 : 132)

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนของกรมการศาสนา พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน แบ่งเป็น 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยหลัก ได้แก่ ความสามารถพิเศษอันเป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพความเป็นผู้นำที่ทำให้ประชาชนศรัทธา กระบวนการบริหารและการทำงาน และการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนกับปัจจัยเสริม ได้แก่ สภาพแวดล้อม ทำเลที่ตั้งวัด บรรยายกายภายในบริเวณวัด การมีโบราณสถาน โบราณวัตถุอันเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และอื่น ๆ (กรมการศาสนา. 2540ก : 92-94) ส่วนการศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษาในภาคเหนือและภาคใต้ ของ มาณี ไชยธีรานุวัณศิริ และคนอื่น ๆ โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม คือ พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสและคฤหัสถ์ พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับบทบาทในด้านการอบรมพัฒนาตนเองมากที่สุด โดยจะต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด ทั้งการเรียนรู้พระไตรปิฎก ให้แตกฉาน และการปฏิบัติในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา หน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนทั่วไป ส่วนบทบาทด้านอื่น ๆ ของพระสงฆ์ เช่น การพัฒนาคณะสงฆ์ การพัฒนาคน การพัฒนาวัดและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชุมชน พระสงฆ์ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นเรื่องรอง ส่วนคฤหัสถ์ พบว่า คฤหัสถ์ส่วนใหญ่นิยมพระสงฆ์ที่เคร่งครัดในการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา การครองตนด้วยความบริสุทธิ์ สงบ เรียบง่าย สันโดษ มีความรู้ในธรรมอย่างลึกซึ้ง มีความสามารถในการเทศนาอบรมและนำไปปฏิบัติได้ (มาณี ไชยธีรานุวัณศิริ และคนอื่น ๆ. 2541 : 25-36) ในขณะที่การประเมินผลโครงการถวายความรู้แด่พระสงฆ์เพื่อพัฒนาสังคม การศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของคณะทำงานวิจัยและติดตามประเมินผลโครงการ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ พบว่า พระสงฆ์ทุกระดับที่เข้าร่วมโครงการต้องการความรู้ด้านการจัดการบริหารทั่วไป หลักการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน การศึกษาด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อการสอนพระปริยัติธรรม และการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์อยู่ในระดับมาก พร้อมทั้งเสนอแนะให้เพิ่มเติมในเรื่องกฎหมายบ้านเมือง การใช้วาทศิลป์ การวิเคราะห์ปัญหาสังคม เทคนิคการสอนพระปริยัติธรรม และการทัศนศึกษาดูงาน เป็นต้น (กรมการฝึกหัดครู กรมการศาสนา และคณะสงฆ์ เพื่อพัฒนาท้องถิ่น. 2537 : 16-26)

เมื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยข้างต้นแล้ว จะเห็นว่าตัวบุคคลคือพลังสำคัญอันดับแรกที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานทุกอย่างบรรลุเป้าหมาย กล่าวคือ เจ้าอาวาสที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัว มีภาวะผู้นำ มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านธรรมและวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน

ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุผลตามวัตถุประสงค์โดยง่าย และผลของการประเมินผลโครงการถวายความรู้แก่พระสงฆ์ได้ชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์โดยทั่วไปต้องการพัฒนาตนเองและต้องการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอำนาจหน้าที่ในการบริหารและการพัฒนากิจการคณะสงฆ์จะเป็นของมหาเถรสมาคมโดยเฉพาะ กรมการศาสนาเป็นเพียงคนกลางคอยประสานงานระหว่างฝ่ายอาณาจักรกับฝ่ายศาสนจักรเท่านั้น (เสวก สุบรรณเกตุ. 2540 : 129) แต่กรมการศาสนาก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ในการประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือคณะสงฆ์ในเรื่องการบริหารและการพัฒนาบุคลากรทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสอย่างเต็มที่และต่อเนื่องมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2534 ถึงปัจจุบัน แต่ก็ยังมีปัญหาไม่ได้ผลเท่าที่ควรนัก (กรมการศาสนา. 2541 ข : 5) ทั้งปริมาณและคุณภาพของพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสในชนบททั่วประเทศโดยรวมยังอยู่ในสภาพที่น่าวิตกยิ่ง กล่าวคือ ยังมีวัดที่ไม่มีเจ้าอาวาสปกครองและมีวัดหลวงตาเพิ่มขึ้นอยู่เรื่อย ๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2538 ก : 3-6) บางวัดต้องให้สามเณรเฝ้าวัด เรียกว่า มีสามเณรเป็นเจ้าอาวาสก็มี (พนม พงษ์ไพบูลย์. 2539 : 58) ส่วนเจ้าอาวาสจำนวนมากที่มีอยู่ก็ยังขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการวัด (วิระวัฒน์ อุทัยรัตน์ และพฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์. 2540 : 127 ; พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). 2542 ก : 2) ไม่มีลักษณะเป็นผู้นำทางสติปัญญาทางจิตวิญญาณของประชาชนเหมือนอดีต (กรมการศาสนา. 2541 ข : 23 ; เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2540 ข : 55) ไม่มีศักยภาพในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. 2541 : 52) ไม่มีความรู้ในการสั่งสอนประชาชน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2541 ก : 8) งานด้านการบริหารจัดการการศึกษาของพระสงฆ์เป็นเรื่องของเจ้าสำนักหรือเจ้าอาวาสแต่ละวัดจะดำเนินการเอง เข้าลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่มีเอกภาพและประสิทธิภาพ (สายธาร อินทวดี. 2533 : 51) เจ้าอาวาสจำนวนมากยังปล่อยปละละเลยพระภิกษุสามเณรในการปกครองให้ประพฤติปฏิบัติไปตามยถากรรม ไม่มีการศึกษาอบรมพระธรรมวินัย (พระมหาเสริมชัย ชยมังคโล. 2541 : 157) ภาวะการขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังมีสูง (สายธาร อินทวดี. 2533 : 58) พระสงฆ์ที่มีอยู่ส่วนใหญ่ก็ไม่มีคุณภาพ (เผชญ์ กิจระการ และคนอื่น ๆ 2539 : 88-89) จึงส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการอบรมคุณธรรมประชาชนเป็นอย่างมาก (มานี ไชยธีรานุวัตรศิริ และคนอื่น ๆ. 2540 : 37-46)

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นตัวแทนของกรมการศาสนาในส่วนภูมิภาค มีหน้าที่ในการประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือคณะสงฆ์ในเรื่องการบริหารและการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ (พนม พงษ์ไพบูลย์. 2539 : 9 ; สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. 2539 : 210) ตามหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสทั้ง 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษา

สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด เพราะจังหวัดร้อยเอ็ดถือเป็นจังหวัดใหญ่จังหวัดหนึ่งซึ่งมีพระสงฆ์และวัดจำนวนมาก ประชาชนร้อยละ 99.81 นับถือพุทธศาสนา (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. 2542ค : 4) โดยผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อศึกษาธิการอำเภอและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนพัฒนากิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางโลกของเจ้าอาวาส และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส
3. เพื่อทราบระดับปัญหา อุปสรรค และรวบรวมข้อเสนอแนะในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยมีความสำคัญดังนี้

1. เป็นข้อมูลให้คณะสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ดนำไปประกอบการพิจารณาวางแผนอบรม พัฒนาเจ้าอาวาส
2. เป็นข้อมูลให้สำนักงานศึกษาธิการอำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ดนำไปประกอบการพิจารณาวางแผน ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน และพัฒนางานประชุมชนอบรมถวายความรู้ เจ้าอาวาส

3. เป็นประโยชน์ต่อสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด กรมการศาสนา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และมหาเถรสมาคม ในการร่วมกันพิจารณาวางแผน กำหนดนโยบาย เป้าหมาย และมาตรการในการพัฒนาเจ้าอาวาส

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้นี้ดังนี้

1. เนื้อหา เป็นการศึกษาระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ตามการประเมินของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร ใน 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ โดยจำแนกตามวุฒิการศึกษาทางโลก และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร ได้แก่

2.1.1 เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดจำนวน 1,191 รูปจากจำนวนวัดทั้งสิ้น 1,191 วัด

2.1.2 ศึกษาธิการอำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 20 คน จาก 17 อำเภอ และ 3 กิ่งอำเภอ

2.1.3 ไวยาวัจกรในจังหวัดร้อยเอ็ดจำนวน 1,191 คนจากจำนวนวัดทั้งสิ้น 1,191 วัด

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

2.2.1 เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 291 รูป ซึ่งได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นอย่างมีสัดส่วน (Stratified Random Sampling) ตามประเภทของวัด โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปของ เกรจซี และมอร์แกน (Krejcie and Morgan. 1970 : 608)

2.2.2 ศึกษาธิการอำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 20 คน จาก 17 อำเภอ และ 3 กิ่งอำเภอ

2.2.1 ไวยาวัจกรในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 291 คน ซึ่งได้มาจากไวยาวัจกรของวัดซึ่งเจ้าอาวาสเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

3. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ตัวแปรต้น ได้แก่ เจ้าอาวาส จำแนกเป็น

3.1.1 วุฒิกศศึกษาทางโลก แบ่งเป็น

3.1.1.1 จบชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่า

3.1.1.2 จบชั้นมัธยมศึกษาหรือสูงกว่า

3.1.2 ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส แบ่งเป็น

3.1.2.1 ต่ำกว่า 10 ปี

3.1.2.2 ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป

3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดใน 6 ด้าน คือ

3.2.1 การปกครอง

3.2.2 การศาสนศึกษา

3.2.3 การศึกษาสงเคราะห์

3.2.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3.2.5 การสาธารณูปการ

3.2.6 การสาธารณสงเคราะห์

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้วิจัยได้กำหนดความหมายของศัพท์ที่ใช้เฉพาะการวิจัยในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

1. เจ้าอาวาส หมายถึง ผู้ที่อุปสมบทในพระพุทธศาสนาและมีอำนาจหน้าที่ในการบริหาร และการจัดการสูงสุดภายในวัด รวมถึงผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 17 อำเภอ และ 3 กิ่งอำเภอ

2. วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างและตั้งขึ้นตาม พระวินัยและกฎหมายเพื่อใช้เป็นที่พำนักอาศัยและกระทำการกิจกรรมของพระสงฆ์ เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาและเป็นสถานที่ให้บริการช่วยเหลือประชาชนทั่วไป แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา หมายถึง วัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ กำหนดเขตเฉพาะสร้างอุโบสถ วิหาร และเขตสร้างกุฏิสงฆ์ หอฉัน เป็นต้น

2.2 สำนักสงฆ์ หมายถึง วัดที่ได้รับอนุญาตให้สร้างและตั้งขึ้นใช้เฉพาะเป็นที่อยู่อาศัย ของพระสงฆ์เท่านั้น จะประกอบสังฆกรรมต่าง ๆ ไม่ได้

3. การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส หมายถึง การดำเนินงานทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามกฎหมาย โดยจำแนกเป็น 6 ด้าน คือ

3.1 การปกครอง หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการควบคุม ดูแล รักษา และพัฒนาตนเอง และพระภิกษุสามเณรภายในวัด ให้ได้รับความสุข สงบ ตามพระธรรมวินัย กฎหมาย

กฎหมายตราสามดวง ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ ของมหาเถรสมาคม และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีของคณะสงฆ์

3.2 การศาสนศึกษา หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี สามัญศึกษา และการศึกษาอื่น ๆ สำหรับพระภิกษุสามเณรภายในวัด

3.3 การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กเยาวชน และประชาชน ให้ได้รับการศึกษาและการฝึกอบรมตามสมควรแก่วัย

3.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการประกาศหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาสู่ประชาชน และการส่งสอนอบรมพุทธศาสนิกชนให้ตั้งมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ

3.5 การสาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการดูแลรักษาวัด การพัฒนาวัด การรักษาผลประโยชน์ของวัด และศาสนสมบัติภายในวัด รวมทั้งการทำให้วัดเป็นสถานที่ให้บริการและเอื้อประโยชน์แก่ประชาชนและชุมชนอย่างแท้จริง

3.6 การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการเป็นผู้นำในการสังคมสงเคราะห์ การพัฒนาชุมชนและสังคม รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. ระดับการปฏิบัติ หมายถึง ระดับการดำเนินงานตามหน้าที่ อำนาจ และความรับผิดชอบของเจ้าอาวาส ตามที่เจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกรเป็นผู้ประเมิน

5. ศึกษาธิการอำเภอ หมายถึง ศึกษาธิการอำเภอ และผู้รักษาการในตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 17 อำเภอ และ 3 กิ่งอำเภอ ซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารงานด้านการศาสนาโดยประสานงานกับคณะสงฆ์ในจังหวัดทุกระดับ

6. ไวยาวัจกร หมายถึง คลุหัตถ์ที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสให้ทำหน้าที่เบิกจ่ายเงินนิตยภัต (เงินที่รัฐจัดสรรให้เป็นค่าตอบแทนแก่พระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเป็นประจำทุกเดือน) ของเจ้าอาวาสหรือรับเงินที่มีผู้ถวายแด่เจ้าอาวาสแทนเจ้าอาวาสหรือแทนวัด รวมทั้งมีอำนาจหน้าที่ดูแล รักษา จัดการทรัพย์สินของวัด และหน้าที่อื่น ๆ ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย

7. วุฒิการศึกษาทางโลกของเจ้าอาวาส หมายถึง วุฒิการศึกษาชั้นสูงสุดที่เจ้าอาวาสได้รับการศึกษาตามระบบของรัฐหรือที่รัฐให้การรับรอง แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

7.1 จบชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่า หมายถึง สำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุดไม่เกินชั้นประถมศึกษา

7.2 จบชั้นมัธยมศึกษาหรือสูงกว่า หมายถึง สำเร็จการศึกษาดังแต่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป

8. ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หมายถึง จำนวนปีที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส จนถึงปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

8.1 ต่ำกว่า 10 ปี หมายถึง ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป แต่ไม่ถึง 10 ปี

8.2 ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป หมายถึง ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป

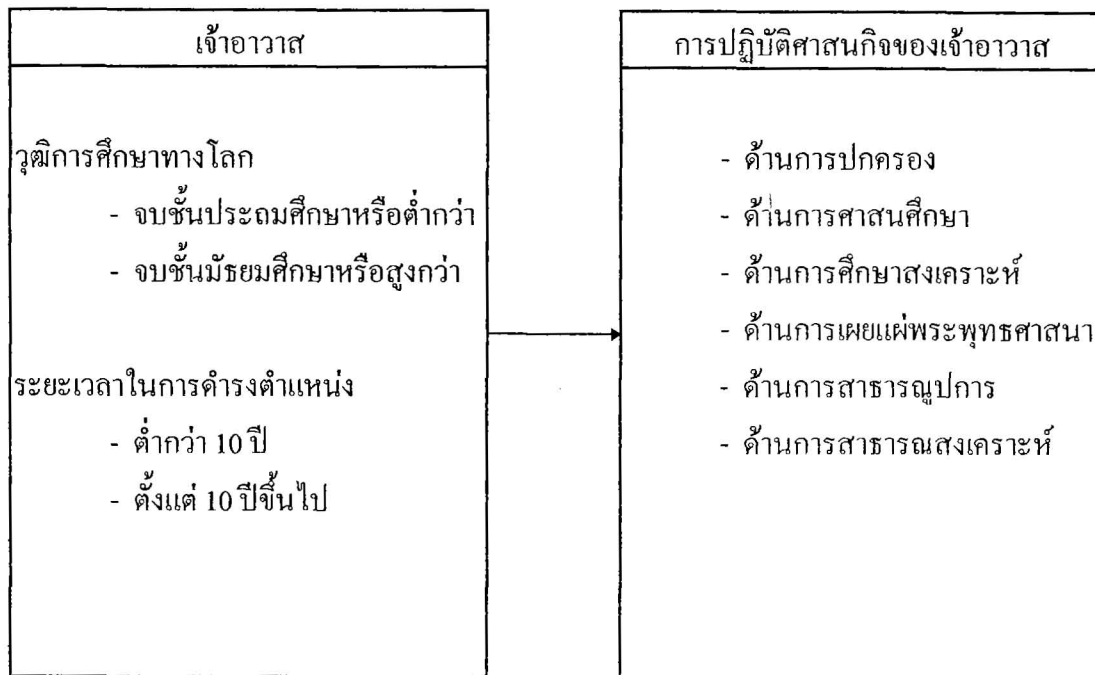
กรอบความคิดในการวิจัย

กรอบความคิดในการวิจัยนี้ พัฒนามาจากการสังเคราะห์หน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาส ตามมาตรา 37 และ 38 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ซึ่งกำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่และอำนาจในการบำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้ถูกต้อง ปกครองดูแลให้การศึกษาอบรมแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด ตลอดจนการอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล (กรมการศาสนา. 2542ก : 8-9) เพื่อความชัดเจนในหน้าที่และอำนาจ รวมทั้งความสะดวกต่อการปฏิบัติของเจ้าอาวาสฝ่ายฝึกอบรม กองแผนงาน กรมการศาสนา (2540ค : 78-171) จึงได้จำแนกและอธิบายศาสนกิจของเจ้าอาวาสเป็น 7 เรื่องใหญ่ ๆ คือ การปกครอง การจัดการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่พุทธศาสนา และการศาสนสมบัติของวัด ส่วนคณะสงฆ์ก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของศาสนกิจของเจ้าอาวาสเป็นอย่างมาก จึงได้กวดขันในเรื่องการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ เป็นพิเศษ โดยได้วางระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม พ.ศ.2539 ไว้เพื่อควบคุม ดูแล ตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสพระสังฆาธิการในเรื่องดังกล่าวให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (คณะสงฆ์ ภาค 9. 2540 : 317-321)

เมื่อนำแนวความคิดในเรื่องหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กรมการศาสนา และคณะสงฆ์มาสังเคราะห์แล้ว ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบความคิดในการวิจัยครั้งนี้เป็นดังนี้

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

ภาพประกอบ 1 แสดงกรอบความคิดในการวิจัยการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด

สมมติฐานในการวิจัย

จากแนวความคิด ทฤษฎีในเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถตั้งสมมติฐานในการวิจัยได้ดังนี้

1. เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ แตกต่างกัน
2. เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต่างกัน มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ แตกต่างกัน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นตามลำดับดังนี้

1. บทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมไทย
2. สภาพและปัญหาของพระสงฆ์ระดับผู้บริหารในสังคมไทย
3. คุณสมบัติและจริยาของเจ้าอาวาส
4. แนวความคิดในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส
5. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในแต่ละประเด็น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. บทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมไทย

พระพุทธศาสนาได้เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่ พ.ศ.1800 ซึ่งเป็นสมัยสุโขทัย โดยพุทธบริษัททั้ง 2 ฝ่าย คือ พระสงฆ์และฆราวาส ร่วมมือกันในการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงภายในประเทศจนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งนี้โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำอย่างแข็งขัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2541ค : 146-147)

ในอดีตพระสงฆ์มีบทบาทหลักอยู่ 3 ประการ คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมให้รู้จริงแล้วนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องจึงเทศนาสั่งสอนประชาชน (เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2538 : 131-132) แต่ปัจจุบันได้มีการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมมากขึ้น กล่าวคือพระสงฆ์ได้เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณของประชาชนที่เห็นได้ชัด เช่น การเกิดขึ้นของสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบยุบหนอพองหนอ สายวัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ และการปฏิบัติธรรมแบบสัปปายะของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ อันทำให้เกิดขบวนการพุทธทาสภิกขุหรือสายพระธรรมกาย เป็นต้น พระสงฆ์ทำหน้าที่ให้การศึกษแก่ประชาชนและเยาวชน เช่น การตั้งสำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี สามัญศึกษา ธรรมศึกษา และสถาบันอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นต้น เป็นผู้นำในด้านการพัฒนาชนบทและชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ช่วยสอนเทคนิค

ขั้นพื้นฐานด้านอาชีพ เป็นผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ สงเคราะห์ชุมชน และช่วยเหลือทางราชการในการพัฒนาชุมชน โดยได้รวมกลุ่มเป็นเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาช่วยเหลือสังคม เช่น กลุ่มพระสงฆ์พัฒนา กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา กลุ่มวิทยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง กลุ่มพระสงฆ์เผยแผ่พระพุทธศาสนา (ผชป.) กลุ่มพระสงฆ์ส่งเสริมสมุนไพรเพื่อการพัฒนา และกลุ่มประสานงานเทคโนโลยีเกษตรและสัมมาอาชีพ เป็นต้น เป็นพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสแทบทั้งสิ้น (พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภณ). 2541 : 163-168 ; พระมหาสุภา อุทโท. 2542 : 57-58 ; คณินันต์ จันทบุตร. 2530 : 53-56)

เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมไทยนี้ ประเวศ วะสี (2540 : 71-82) กล่าวว่า พระสงฆ์ต้องสร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยเรียนรู้ใน 3 เรื่องใหญ่ ๆ คือ เรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งทั้งทางเนื้อหาและการปฏิบัติ เรียนรู้สังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันเพื่อประโยชน์ในการสอน และเรียนรู้การติดต่อสื่อสารให้สามารถจับใจคนจึงจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนต้องพัฒนาการศึกษาของพระสงฆ์ให้เข้มแข็ง วัดต้องเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน พระสงฆ์ควรจัดการศึกษาที่ดีกว่าของรัฐในปัจจุบัน โดยคิดหลักสูตรของตนเองขึ้นมา เพื่อผลิตคนให้มีความเข้มแข็งทางปัญญาและศีลธรรม ควรศึกษาให้เข้าใจปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ วิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในชุมชนด้วยสันติวิธี โดยให้วัดเป็นสถาบันสันติภาพ และควรเข้าใจปัญหาและวิธีแก้ไขปัญหาล่วงละเมิดให้ลึกซึ้ง เป็นผู้นำในการแก้ไขปัญห การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามสมควรแก่สมณสาธูป รวมทั้งบริหารจัดการวัดให้ถูกต้อง เหมาะสม ก่อประโยชน์แก่ประชาชน ชุมชน และสังคม ตามอุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา ในขณะที่ ชำเื่อง วุฒิจันทร์ (2526 : 38-40) และคณินันต์ จันทบุตร (2530 : 53-56) ได้สรุปอย่างสอดคล้องกันว่า ปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมมี 3 ประการ คือ ประการแรก การพัฒนาคุณภาพของพลเมืองด้านคุณธรรมและจริยธรรม เช่น การให้การบรรพชาอุปสมบท การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชน การให้การศึกษากับพระภิกษุสามเณรและประชาชน ประการที่สอง การสงเคราะห์ประชาชน เช่น ให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล การช่วยประกอบศาสนพิธี การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา การดูแลสุขภาพจิต การประพรมน้ำพุทธมนต์ การให้ใช้ที่วัดการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบภัย และประการสุดท้าย การช่วยเหลือราชการ เช่น ช่วยอบรม ขี้เฒ่าประชาชนให้รู้จักรับผิดชอบชั่วดี ช่วยกิจการบริหารตามปกติของเจ้าหน้าที่รัฐบาล สงเคราะห์ประชาชน และช่วยเกี่ยวกับงานความมั่นคงของประเทศ ซึ่งใกล้เคียงกับข้อสรุปของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2537 : 164-167) และสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (2540 : 228-229) ที่กล่าวว่า บทบาทของวัดที่มีต่อสังคมไทย คือ เป็นสถานศึกษาและฝึกอบรมศีลธรรม เป็นสถานที่ก่อกำเนิดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นสถานสงเคราะห์ช่วยเหลือบุตรหลาน

ชาวบ้านที่ยากจน เป็นสถานที่ปรึกษาแนะนำปัญหาชีวิต เป็นสถานที่ใกล้เคียง ระวังข้อพิพาท เป็นสถานที่จัดงานเทศกาล งานสนุกสำราญ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ให้ความร่มรื่นสดชื่นของธรรมชาติ เป็นที่พบปะประจักษ์สโมสรชาวบ้าน เป็นสถานที่แจ้งข่าว แพร่ข่าว และสื่อสารพันธกิจกิจการของชุมชน เป็นสถานที่จัดกิจกรรมของชุมชน เป็นสถานพยาบาลสืบทอดคำรายนามโบราณ เป็นสถานที่พักของคนเดินทาง เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บอุปกรณ์และเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม

จากแนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมไทยข้างต้น อาจสรุปได้ว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจรดงพระพุทธรศาสนามาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน โดยในอดีตพระสงฆ์มีหน้าที่ในการศึกษา การปฏิบัติตามที่ได้ศึกษาและการอบรมประชาชน ส่วนปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์ได้เปลี่ยนไปตามสภาพของสังคมมากขึ้น โดยพระสงฆ์ได้พยายามเป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นผู้พัฒนาชุมชนและสังคมสงเคราะห์ รวมทั้งการทำให้วัดเป็นสถานที่ดำเนินงานให้บริการและเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชน และสังคมในหลาย ๆ ด้าน

2. สภาพและปัญหาของพระสงฆ์ระดับผู้บริหารในสังคมไทย

สภาพและปัญหาของพระสงฆ์ระดับผู้บริหารในสังคมไทย อาจแยกอธิบายได้เป็น 2 ส่วนดังนี้

2.1 สภาพและปัญหาทั่วไป

พระสงฆ์ คือ พลังอันสำคัญที่จะขับเคลื่อนกงล้อแห่งพุทธจักรให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา คือ ความสันติสุขแห่งมวลมนุษยชาติ ครอบคืบที่พลังส่วนนี้ยังทรงความรู้ ไม่ตกต่ำทางภูมิปัญญา สามารถเป็นดวงประทีปทางปัญญาแก่ปวงชนได้ ครอบคืบนั้นพระพุทธศาสนาก็ยังอยู่ในฐานะที่สูงส่งได้ (กรรณ กุศลลาภ. 2539 : 197)

พุทธทาสภิกขุ (2534 : 95-96) กล่าวว่า ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงภัยของพระพุทธศาสนาในอนาคตคือ พระสงฆ์เถระทั้งหลายที่มีได้อบรมกาย ศีล จิต และปัญญา ชอบสะสมบริวาร ประพฤติด้อยหย่อนในไตรสิกขา เป็นผู้นำในทางผิด ๆ ไม่สนใจความสงบ ไม่มีความเพียรเพื่อบรรลุธรรม เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแก่ผู้ที่บวชภายหลังต่อ ๆ กันไป ส่วนพระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์ มิได้อบรมกาย ศีล จิต และปัญญาของตน และไม่สามารถอบรมคนที่ตนบวชให้ และยังบวชให้บุคคลอื่นไปเรื่อย ๆ ทำให้เป็นมลทินแก่พระศาสนาไม่สิ้นสุด พระองค์จึงตรัสให้พระสงฆ์ทั้งหลายสำนึกและพยายามกำจัดภัยนั้นเสีย เพราะได้ตระหนักในพระพุทธพจน์ดังกล่าว พระมหาเถรสมัย ชยมังคโล (2541 : 105-177) จึงได้กล่าวว่า พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสหรือพระอุปัชฌาย์มี

ความสำคัญต่อชีวิตของพระภิกษุสามเณรเป็นอย่างมาก เพราะเป็นผู้ให้การบรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัย ให้พึ่งพิงด้วยอัฐบริวารและที่อยู่อาศัย เป็นผู้ปกครองดูแล แนะนำ สั่งสอน และอบรมให้อยู่ในวินัยหรือไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา พระภิกษุสามเณรจะดีหรือเลว วัชจะเจริญหรือเสื่อม ขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ หากเจ้าอาวาสละเลยไม่อบรมไตรสิกขาหรือปฏิบัติย่อหย่อนในไตรสิกขา ไม่ชักนำ ไม่ยินดีสนับสนุน และไม่ยกย่องผู้ปฏิบัติในไตรสิกขา ย่อมมีความบกพร่องในหน้าที่ของตนและหมู่คณะ ในขณะเดียวกัน พระธรรมวโรดม (2536 : 187) ก็ได้ตอกย้ำในเรื่องเดียวกันนี้อีกว่า ยุคใดสมัยใดที่พระสงฆ์ผู้มีหน้าที่บริหารมีการตื่นตัว มีการเคลื่อนไหว ไม่อยู่เปล่า ไม่กินเปล่า บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นอยู่เสมอ ยุคนั้น สมัยนั้น พระพุทธศาสนาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเจริญรุ่งเรือง หากยุคใดสมัยใดที่พระสงฆ์ผู้มีหน้าที่บริหารไม่มีการตื่นตัว ไม่มีการเคลื่อนไหว คือ แสวงหาแต่ความสุขในปัจจุบันไปวันหนึ่ง ๆ พระพุทธศาสนาย่อมจะหยุดอยู่เพื่อความเสื่อมและเพื่อถูกทำลายไปในที่สุด

ลักษณะที่สำคัญของพระสงฆ์ที่เป็นภัยต่อพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสลาย นอกจากที่ปรากฏในพระพุทธพจน์ดังกล่าวแล้ว ยังมีปรากฏอีกมากมาย ดังที่ พนม พงษ์ไพบูลย์ (2539 : 16) และประเวศ วะสี (2538 : 102) ได้ยกตัวอย่างไว้ เช่น พระสงฆ์ที่ทำการปลุกเสกคาถาอาคม เครื่องรางของขลัง ของวิเศษต่าง ๆ และที่ไม่น่าทำก็ทำ เช่น อีเปื้อ ปลัดจิก เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นเครื่องฉ้อโกง หลอกลวงให้คนหลงเชื่อแล้วใช้เป็นเครื่องมือหาเงินของตน หลวยวัดรู้เท่าไม่ถึงการณ์ นำสิ่งเหล่านี้มาไว้ในวัดเพื่อหาทุนสร้างโบสถ์วิหาร ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลได้ บางรูปก็ไปห่วยสังเฆศ ดูโชครชะตาราศีจนไม่มีเวลาปฏิบัติธรรม และพระสงฆ์จำนวนมาก มีพื้นฐานการศึกษาต่ำ ยังไม่ซาบซึ้งในพุทธธรรม และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณไม่ได้ เป็นต้น ทางด้านประชาชนก็มีค่านิยมในการทำบุญที่ไม่ถูกต้อง ไม่ส่งเสริมให้พระสงฆ์ประพฤติดี โดยการทำบุญที่ถูกต้องนั้น เช่น การถวายความรู้ให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2539 : 36-37) เพื่อให้พระสงฆ์เป็นพระที่ประเสริฐ มีจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ มองเห็นวิถีสงสารเป็นความทุกข์ มีจิตสำนึกที่จะต้องปฏิบัติอย่างสูงสุดเพื่อตนเองและผู้อื่น เป็นปูชนียบุคคลของคนทั่วไป สั่งสอนให้คนฉลาด ละบาป เข้าใจแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่สั่งสอนคนให้หลงมกมายอยู่กับวัตถุหรือไสยศาสตร์จนไม่ลืมหลืมตา แล้วล้วงเอาสัจธรรมของเขา (พุทธทาสภิกขุ. 2537ก : 19-27 ; พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). 2542ข : 3 ; พระพิศาลธรรมพาที (พยอม กัลยาโณ). 2542 : 147)

จากการศึกษาของ สายธาร อินทวดี (2533 : 27-76) พบว่า ปัญหาที่พบมากทุกสมัยด้านการปกครอง ได้แก่ ปัญหาพระภิกษุสามเณรประพฤติไม่เหมาะสมกับสมณเพศ เช่น เล่นการพนัน ดื่มสุรา ดูการเล่น ฉันทาหารมือเย็น และความผิดร้ายแรงที่สุดคือ ขันปาราชิก ปัญหาการขาดแคลน

พระสงฆ์ชั้นปกครองที่มีคุณวุฒิและพรรษาที่เหมาะสม ปัญหาหนังสือสุทธิปลอม (สมุดบันทึกประจำตัวพระภิกษุสามเณร) ปัญหาความแยกแยกกันทางนิกายและการปฏิบัติ ด้านศาสนศึกษา ได้แก่ ปัญหาด้านระบบการศึกษาที่สับสน ปัญหาการบริหารและการดำเนินการศึกษาที่ไม่มีประสิทธิภาพ ปัญหาด้านผู้รับการศึกษาไม่สนใจการศึกษา ปัญหาการขาดแคลนปัจจัยอุดหนุน ปัญหาด้านคุณภาพและสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรนักเผยแผ่ ปัญหาด้านวิธีดำเนินการเผยแผ่ไม่พัฒนา ปัญหาการขาดปัจจัยเครื่องมือและอุปกรณ์สนับสนุน ปัญหาด้านสภาพท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม ปัญหาการถูกแย่งชิงศาสนิกชนโดยนักเผยแผ่คริสต์ศาสนา และด้านสาธารณูปการและการศาสนสมบัติ ได้แก่ ระยะห่างของการสร้างวัดกับขนาดของชุมชนไม่สัมพันธ์กัน การขอพระราชทานวิสุงคามสีมาล่าช้า การอนุรักษ์ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และโบราณสถานภายในวัดไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ความเข้าใจในการก่อสร้าง ซ่อมแซม ปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในวัด การจัดทำบัญชีของวัดไม่เป็นระบบ การพัฒนาและบูรณะบริเวณที่ธรณีสงฆ์ และการก่อสร้างศาสนวัตถุที่ใหญ่โตเกินความจำเป็น ซึ่งใกล้เคียงกับผลการศึกษาของ ชำเลียง วุฒิจันทร์ (2526) ที่พบว่า ปัญหาด้านการรักษาความเรียบร้อยดีงามในวงการคณะสงฆ์ ได้แก่ ความเชื่อในอานิสงส์ของการบวชเรียนเปลี่ยนไปให้ความสำคัญแก่พิธีกรรมในการบวชแทน วัดในชนบทห่างไกลมักขาดแคลนเจ้าอาวาสที่มีความรู้ความสามารถในการปกครอง วัดดุนิยมมีอิทธิพลต่อความเชื่อในพระพุทธศาสนามากกว่าจิตใจ เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ช่วยเหลือคณะสงฆ์ในการปกครองอย่างจริงจัง ปัญหาด้านศาสนศึกษา ได้แก่ พระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งไม่สนใจศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และวัดส่วนหนึ่งก็ไม่ส่งเสริมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม จำนวนสำนักเรียนพระปริยัติธรรม ครูสอนและนักเรียนมีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับจำนวนวัด หลักสูตรการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผลลำสมัย ปัญหาด้านศึกษา สงเคราะห์ ได้แก่ ความไม่ชัดเจนในระบบการจัดการศึกษา การขาดหลักประกันที่มั่นคงจากรัฐ และผูกติดอยู่กับพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง เมื่อพระสงฆ์รูปนั้นมรณภาพหรือลาสิกขาไป กิจการทุกอย่างก็จะหยุดชะงักลงทันที ความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในวัดกับเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัด ปัญหาด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ วิธีการเผยแผ่ไม่ทันสมัย ขาดแคลนพระนักเผยแผ่ที่มีความรู้ความสามารถ ปัญหาด้านสาธารณูปการ ได้แก่ การสร้างศาสนวัตถุในวัดใหญ่โตใช้ทุนทรัพย์มากเกินไปจนเกินความจำเป็น ขาดวิธีดูแลรักษาศาสนวัตถุ ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และโบราณสถานภายในวัดที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ จึงทำให้สิ่งที่มีคุณค่าเสื่อมสภาพเร็วกว่าที่ควรจะเป็น วัดในเมืองบางวัดใช้ที่วัดจัดประโยชน์โดยปลูกสร้างตึกแถวหรืออาคารพาณิชย์ให้เช่า ทำให้เสียทัศนียภาพและถูกครหาในเรื่องผลประโยชน์ หลายวัดถูกรบกวนสิทธิ ถูกบุกรุกที่วัด หรือที่ธรณีสงฆ์หลากหลายรูปแบบ และด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ ปัญหาการสงเคราะห์ประชาชน

ของพระสงฆ์จำนวนหนึ่ง ซึ่งไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กล่าวคือ พระพุทธศาสนาเน้นการสงเคราะห์ประชาชนด้านจิตใจ ไม่ยกย่องการสงเคราะห์ด้านวัตถุ และการสงเคราะห์ประชาชนด้วยการรับนิมนต์ไปประกอบพิธีทางศาสนาให้แก่บุคคลหรือสถานที่ที่ไม่สมควรแก่สมณะ เพราะอาจทำให้พระสงฆ์ถูกตำหนิติเตียนได้

ปัญหาต่าง ๆ ข้างต้น ส่วนมากอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าอาวาส แต่ปัญหาเกี่ยวกับเจ้าอาวาสที่พบ คือ เจ้าอาวาสจำนวนมากไม่มีคุณภาพ ไม่มีความรู้ความสามารถในการบริหารการปกครอง เมื่อพระภิกษุสามเณรประพฤติผิดพระธรรมวินัยหรือไม่สนใจศึกษาอบรมพระธรรมวินัย ก็ไม่สามารถอบรมสั่งสอนได้ รวมทั้งไม่สามารถอบรมสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนด้วย ไม่สามารถสนองนโยบายของคณะสงฆ์ได้ การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นเจ้าอาวาสในชนบทส่วนมากจึงมีหน้าที่เพียงเฝ้าวัดไปวัน ๆ เท่านั้น (สายธาร อินทวดี. 2533) ทั้งนี้และทั้งนั้นเป็นผลมาจากการหาพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารการปกครองจริง ๆ ไม่ได้ จึงแต่งตั้งเจ้าอาวาสกันตามมีตามเกิด (พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันตภิกขุ). 2542 ก : 2) เจ้าองค์ประกอบของเจ้าอาวาสซึ่งไม่สมควรได้รับการยกย่องให้เป็นเจ้าอาวาสตามพุทธคำรัสคือ เจ้าอาวาสไม่สมบูรณ์ด้วยมารยาทและการปฏิบัติ ไม่เป็นพหูสูตและเจ้าคำรับ ไม่ปฏิบัติขัดเกลาจิตใจ ไม่ยินดีในการหลีกเร้นและกัลยาณธรรม มีวาจาไม่อ่อนหวาน ไม่เพราะหู และมีปัญญาน้อย โง่เขลา เอะอะ (พุทธทาสภิกขุ. 2537 ข : 96)

ความจริงความบกพร่องและการขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงานทางพระศาสนาของคณะสงฆ์ ไม่ได้มีเพียงพระสงฆ์ระดับต้น ๆ เท่านั้น แต่เป็นทุกระดับ คือ ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสไปจนถึงระดับบวรสูงสุดคือ มหาเถรสมาคมเลยทีเดียว จะเห็นได้จากกรณีวัดพระธรรมกาย แทนที่เรื่องจะยุติลงโดยเร็ว แต่กลับไม่เอาใจใส่ ปล່อยให้ยั่วยุเรื้อรัง ทำให้คณะสงฆ์และพระศาสนาต้องกระทบกระเทือน บอบช้ำ เป็นที่ผิดหวังของชาวพุทธทั่วไป (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). 2542 : 12 ; พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันตภิกขุ). 2542 ข : 2) และมีกรณีซึ่งเป็นสาเหตุที่แท้จริงทำให้ภาพพจน์ของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาต้องมัวหมอง ความไว้วางใจและแรงศรัทธาของชาวพุทธต้องลดลงอย่างรวดเร็ว คือ การที่พระสงฆ์ขาดการศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขา และกระทำผิดวินัย (สมพร เทพสิทธา. 2542 : 29 ; พระไพศาล วิสาโล. 2542 : 43) สาเหตุก็คือเป้าหมายของการบวชตั้งแต่แรกผิดหลักของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เข้าใจและปฏิบัติพระธรรมวินัยคลาดเคลื่อน ระบบการปกครองคณะสงฆ์เกื้อกูลต่อการเพิ่มพูนกิเลสมากกว่าพรหมจรรย์ และพุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ จึงตกเป็นเหยื่อของพวกอลัชชี (พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. 2539 : 4-11) วิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าวทำได้โดยพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ทักษะและความเข้าใจในหน้าที่ ปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิต

จริงของประชาชน พัฒนาการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่องและยาวนาน และพัฒนาเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการวัด รวมทั้งปฏิรูประบบแนวความคิดทางสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์สามารถชี้นำ ชี้ถูก ชี้ผิดในหลักธรรมวินัย เหมาะสมกับความต้องการของสังคมอย่างแท้จริง (ลีปพนนท์ เกตุทัต. 2540 : 65-66 ; Seyfarth. 1991 : 199 ; Castetter. 1992 : 273 ; Chruden and Sherman. 1968 : 10-11) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่คนรุ่นใหม่หันหลังให้วัดเช่นปัจจุบัน จะต้องรีบเร่งพัฒนาการศึกษาของพระสงฆ์อย่างจริงจังเป็นระบบและต่อเนื่อง เพราะพระสงฆ์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะสามารถสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ได้รู้เรื่อง จะรู้จักสภาพสังคมที่แท้จริงและช่วยเหลือพัฒนาสังคมได้ตรงจุด พระสงฆ์ที่ปฏิบัติเหมาะสมจะเป็นตัวอย่างที่ดีเป็นที่เคารพศรัทธาและเป็นที่ยิ่งของสังคมได้ และเมื่อถึงเวลานั้นสังคมที่เคยหันหลังให้กับวัดและพระสงฆ์ก็จะหันกลับมามองเห็นคุณค่าของวัด สถาบันสงฆ์ และพุทธศาสนาอย่างแน่นอน (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). 2542 : 12 ; ประเวศ วะสี. 2539 : 42) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรมของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และบทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาในภาคเหนือ และภาคใต้ ของ มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ และคนอื่น ๆ (2540 : 19 ; 2541 : 52) ที่พบว่า พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกรูปมีความคิดเห็นตรงกันว่า พระสงฆ์ที่พัฒนาตนเองโดยการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างแตกฉาน มีศีลสมาธิ ปัญญา ทุกอิริยาบถ และมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจนเป็นตัวอย่างในการครองตนอย่างสมณะ ไม่โลภตามกระแสสังคม จะสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ถูกต้องไม่หลงทางหรือสร้างความมัวหมองแก่พระพุทธศาสนา

2.2 สภาพและปัญหาของพระสงฆ์ระดับผู้บริหารในจังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 509 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 8,299.46 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5,187,155 ไร่ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 17 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ 193 ตำบล 2,311 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 1,321,035 คน เทศบาลเมือง 1 แห่ง เทศบาลตำบล 16 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 193 แห่ง ร้อยละ 99.81 ของประชากรนับถือพระพุทธศาสนา (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดร้อยเอ็ด. 2542 : 1)

คณะสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 17 อำเภอ 193 ตำบล แต่แบ่งย่อยออกเป็น 250 เขต มีเจ้าคณะอำเภอ 17 รูป เจ้าคณะตำบล 250 รูป ปกครองบังคับบัญชาตามลำดับชั้น ไม่แบ่งเขตการปกครองเป็นกิ่งอำเภอเหมือนฝ่ายบ้านเมือง วัดที่ตั้งอยู่ในเขตกิ่งอำเภอจึงขึ้นต่ออำเภอตามปกติจนกว่ากิ่งอำเภอนั้นจะได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอโดยสมบูรณ์ จำนวนวัดใน

จังหวัดร้อยเอ็ดมีทั้งสิ้น 1,191 วัด เจ้าอาวาส 1,191 รูป พระภิกษุ 4,549 รูป และสามเณร 2,384 รูป รวมทั้งสิ้น 8,124 รูป โดยเฉลี่ยแล้ว วัด 1 วัด : พื้นที่ 7.03 ตารางกิโลเมตร : ประชากร 1,109 คน : หมู่บ้าน 1.94 หมู่บ้าน : พระสงฆ์ 4.82 รูป และ : สามเณร 2.00 รูป เฉลี่ยพระสงฆ์ 1 รูป : ประชากร 230.15 คน และสามเณร 1 รูป : ประชากร 554.13 คน วัดส่วนมากตั้งอยู่ในเขตชนบทห่างไกลถึง 1,106 วัด คิดเป็นร้อยละ 92.86 ในเขตเทศบาลมีเพียง 85 วัด คิดเป็นร้อยละ 7.14 เท่านั้น แต่จำนวนพระภิกษุ สามเณร ในเขตเทศบาลกลับหนาแน่นกว่าในเขตชนบทห่างไกลมาก (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. 2542ข)

การจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรในจังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันมี 3 ประเภท คือ ประเภทแรก การศึกษาแบบดั้งเดิม โดยส่วนกลางเป็นผู้กำหนดหลักสูตร วัดผลและประเมินผล ส่วนเจ้าอาวาสมีหน้าที่จัดการเรียนการสอน ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ซึ่งแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก และแผนกบาลี แบ่งออกเป็น 9 ชั้น คือ ประโยค 1-9 ในปีการศึกษา 2542 การศึกษาทั้ง 2 แผนกนี้ มีโรงเรียนทั้งสิ้น 97 โรงเรียน นักเรียน 5,152 รูป และครู 168 รูป/คน ประเภทที่สอง การศึกษาระบบใหม่ โดยรัฐมอบหมายให้พระสงฆ์ดำเนินงานภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ ได้แก่ วิทยาเขตของมหาวิทยาลัยสงฆ์สองแห่ง คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้ง 2 แห่ง มีนักศึกษารวมกัน 670 รูป อาจารย์ 80 รูป/คน และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน 14 โรงเรียน นักเรียน 2,669 รูป ครู 118 รูป/คน ส่วนการศึกษาสงเคราะห์เด็ก เยาวชน และประชาชน มี 2 ประเภท คือ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด จำนวน 63 ศูนย์ นักเรียน 3,842 คน ครูพี่เลี้ยง 156 คน และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา จำนวน 57 ศูนย์ นักเรียน 7,024 คน ครู 176 รูป/คน ด้านการอบรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) จำนวน 227 หน่วย มีเจ้าอาวาสเป็นประธานดำเนินงาน 227 รูป พระธรรมทูต 51 รูป พระปริยัตินิเทศก์ 18 รูป และพระบัณฑิตอาสา 4 รูป สำหรับด้านการสาธารณูปการ มีวัดพัฒนาตัวอย่าง 24 วัด วัดอุทยานการศึกษา 17 วัด วัดตามโครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬา 22 วัด ในขณะที่ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีวัดที่ปลูกพืชสมุนไพรจำนวนมาก วัดที่สร้างห้องสมุดภายในวัด รักษาผู้ป่วยโรคเอดส์ และยาเสพติด และพระสงฆ์ที่เป็นนักพัฒนาชุมชนจนเป็นที่ยอมรับในจังหวัดยังมีน้อย (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. 2542ก : 26)

สำหรับปัญหาของพระสงฆ์ระดับผู้บริหารในจังหวัดร้อยเอ็ด สามารถสรุปเป็นรายด้านได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านการปกครอง ได้แก่ การขาดแคลนเจ้าอาวาสหนุ่มๆ ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารการปกครองเป็นอย่างมาก เพราะพระสงฆ์หนุ่มๆ มักไม่มีแรงจูงใจ เพราะ

ขาดการสนับสนุนส่งเสริมจากคณะสงฆ์และสังคม จึงลาสิกขาไป (พระครูสุวรรณสรานุกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 12 มกราคม 2543) เจ้าอาวาสจำนวนมากไม่มีความรู้ความสามารถในการบริหารปกครองวัด ทำงานไม่เป็นระบบ ไม่ตรงเวลา และไม่คอยสนใจหน้าที่ (พระปลัดวิชัย อัครปัญญโณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543) ส่วนใหญ่อุปสมบทเมื่ออายุมากแล้ว การเป็นเจ้าอาวาสก็เพียงในนาม เพราะมีฆราวาสคอยชี้แนะให้ทำ จึงเกิดกรณีพิพาทระหว่างเจ้าอาวาสกับชาวบ้านอยู่บ่อย ๆ (พระครูสุวรรณสรานุกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 12 มกราคม 2543) และขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติสมควรแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส จึงแต่งตั้งกันเท่าที่มีเป็นส่วนใหญ่ (พระครูเกษมวินัยโสภิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543 ; พระปลัดวิชัย อัครปัญญโณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543) รวมทั้งค่านิยมพื้นฐานเก่า ๆ ทั่วไปของพระสงฆ์ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ยังมีสูง เช่น สมณศักดิ์ ยศช้างขุนนางพระ เจ้าน้ำที่บ้านเมือง คือ สังฆการี (ผู้คอยรับใช้พระหรือศิษย์วัด) เท่านั้น ดังนั้นเมื่อคณะสงฆ์ไม่ควบคุมการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร จึงมีการละเมิดพระธรรมวินัยขึ้น แต่ก็ไม่ต้องขอให้ฝ่ายบ้านเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง (ทองเรือง อินทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 13 มกราคม 2543 ; พระครูสุวรรณสรานุกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 12 มกราคม 2543 ; ประพันธ์ พันธุ์ศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 18 มกราคม 2543)

2. ปัญหาทางการศึกษา ได้แก่ การที่เจ้าอาวาสในวัดชนบทส่วนมากไม่มีคุณวุฒิและการปฏิบัติที่ดีจึงไม่อาจจูงใจให้พุทธศาสนิกชนส่งบุตรหลานไปศึกษาอบรมในวัด (ทองเรือง อินทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 13 มกราคม 2543) การไม่เอาใจใส่ในการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรภายในวัด วัดที่มีการเรียนการสอนส่วนใหญ่เป็นวัดในเขตเทศบาล (พระครูสุวรรณสรานุกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 12 มกราคม 2543 ; ทองเรือง อินทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 13 มกราคม 2543) การขาดแคลนครูสอนพระปริยัติธรรม เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ก็ไม่สอนเอง เพราะไม่มีความรู้ความสามารถจะสอน (พระปลัดวิชัย อัครปัญญโณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543) พระภิกษุสามเณรก็มองไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการศึกษาพระปริยัติธรรม เพราะไม่ได้บวชเพราะความศรัทธา แต่บวชเพราะตามประเพณี บวชแก้บน บวชสะเดาะเคราะห์ หรือบวชเพราะไม่มีทางทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นต้น เจ้าอาวาสก็ไม่มีภูมิจะกระตุ้น (พระครูสุวรรณสรานุกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 12 มกราคม 2543 ; พระปลัดวิชัย อัครปัญญโณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543 ; พระครูเกษมวินัยโสภิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543) และสภาพวัดในชนบทส่วนมากมีเพียงศาลาการเปรียญหลังเล็ก ๆ ไม่อาจส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ได้ ประกอบกับเจ้าอาวาสขาดคุณวุฒิและวิสัยทัศน์ รวมทั้งขาดความเป็นผู้เสียสละที่แท้จริง ประชาชนก็ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา จึงไม่ร่วมมือกับวัด แต่ปิดการให้วัดและราชการรับผิดชอบเอง (ทองเรือง อินทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 13 มกราคม 2543) ตลอดจนคณะสงฆ์ไม่มีนโยบายที่

ชัดเจนในการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ การดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด กิติ์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กิติ์ และอื่น ๆ เกิดจากจิตสำนึกของพระสงฆ์ที่ดำเนินงาน แต่ละรูปทั้งสิ้น (พระครูสุวรรณสรานุกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 12 มกราคม 2543 ; พระปลัดวิชัย อัครปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543)

3. ปัญหาด้านการอบรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ทองเรือง อินทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 13 มกราคม 2543 ; พระปลัดวิชัย อัครปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543 ; พระครูเกษมวินัยโสภิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543 ; พระครูสุวรรณสรานุกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 12 มกราคม 2543 ; พระครูสิริโพธิคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 16 มกราคม 2543) ได้แก่ ขาดแคลนบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมทูตมีจำนวนน้อย ไม่มีพระจริยานิเทศก์ และเจ้าอาวาสส่วนมากก็ไม่มีความรู้ความสามารถในการเทศน์ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ส่วนใหญ่ไม่ปฏิบัติงาน เพราะไม่มีวิทยากรและขาดแคลนงบประมาณ วัดส่วนมากมีพระสงฆ์จำพรรษาน้อย ไม่อาจจูงใจให้เด็ก เยาวชน และประชาชนเข้าวัด เพื่อศึกษาและปฏิบัติกิจกรรมในพระพุทธศาสนาได้ และขาดองค์กรรับผิดชอบงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เข้มแข็ง องค์กรที่มีชื่ออยู่ทุกวันนี้จึงไม่ค่อยมีผลงานเป็นชิ้นเป็นอัน

4. ปัญหาด้านการสาธารณูปการ ได้แก่ เจ้าอาวาสไม่มีความรู้ในเรื่องการวางแผนพัฒนา วัด เขียนโครงการไม่เป็นและใช้คนไม่เป็น คณะสงฆ์ก็ไม่จริงจังในเรื่องการขออนุญาตก่อสร้าง ศาสนวัตถุภายในวัด เช่น กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น ไม่มีการควบคุมดูแล หลายวัดจึงก่อสร้างโดยไร้แบบแปลน แผนผัง ไม่เป็นระเบียบ (พระปลัดวิชัย อัครปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543) และวัดพัฒนาตัวอย่างยังพัฒนาไม่ดีพอ ส่วนวัดอุทยานการศึกษาและวัดตามโครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬา ยังดำเนินงานไม่เป็นกิจจะลักษณะ เพราะไม่มีแนวปฏิบัติที่ชัดเจน (พระครูสิริโพธิคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 16 มกราคม 2543 ; พระครูเกษมวินัยโสภิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543 ; พระปลัดวิชัย อัครปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543)

5. ปัญหาด้านการสาธารณสงเคราะห์ (พระครูสิริโพธิคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 16 มกราคม 2543 ; พระครูสุวรรณสรานุกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 12 มกราคม 2543 ; พระปลัดวิชัย อัครปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543 ; พระครูเกษมวินัยโสภิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2543 ; ทองเรือง อินทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. 13 มกราคม 2543) ได้แก่ คณะสงฆ์ยังให้ความสำคัญกับงานสาธารณสงเคราะห์น้อย การปลุกเสกวัตถุมงคลให้ประชาชนเช่าบูชามักเป็นเรื่องพุทธพาณิชย์มากกว่า และมีจำนวนมากด้วย และการสะเดาะเคราะห์ ทำนายโชคชะตาราศี ปีศาจควาน หรือไล่ผี เป็นต้น แม้ไม่ใช่แนวทางพระพุทธศาสนา แต่พระสงฆ์ส่วนหนึ่งก็นิยมทำ

จากสภาพปัญหาของพระสงฆ์ระดับผู้บริหารในสังคมไทยที่รวบรวมมาโดยสรุปจะเห็นว่าทั้งปัญหาทั่วไปและปัญหาในจังหวัดร้อยเอ็ด มีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก

3. คุณสมบัติและจริยาของเจ้าอาวาส

ในหัวข้อที่ผ่านมา ๆ มา ผู้วิจัยได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมไทย และสภาพปัญหาของพระสงฆ์ระดับผู้บริหารในสังคมไทย ต่อไปนี้จะกล่าวถึงคุณสมบัติ จริยาและการละเมียดจริยาพระสงฆ์ฆาริการ รวมทั้งหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาส เป็นลำดับไป

3.1 คุณสมบัติของเจ้าอาวาส

ในอวาสกสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงคุณสมบัติของพระภิกษุที่สมควรยกย่องให้เป็นเจ้าอาวาสว่า ต้องถึงพร้อมด้วยอาจารย์ (ความประพฤติ) และวัตร (กิจพึงทำ) เป็นพหูสูต มีวิชาความรู้ เป็นผู้สงบ ชอบความสงบ ยินดีในกัลยาณธรรม มีวาจาไพเราะ เจริญไพเราะ และมีปัญญาเฉลียวฉลาด (โชติ ทองประยูร, 2506 : 255-258) ปัจจุบันกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ.2541) กำหนดว่า พระภิกษุที่สมควรได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไป คือ ต้องมีพรรษาและความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย มีความฉลาดในการปกครอง ไม่มีร่างกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถ หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือวัณโรคในระยะอันตราย ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจ ไม่เคยถูกถอดถอนหรือปลดจากตำแหน่งใดมาก่อน และจะต้องมีคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งด้วย คือ ต้องมีพรรษาพ้น 5 และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น โดยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงต้องมีพรรษาพ้น 10 และทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ รวมทั้งมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชคณะชั้นราช ชั้นสามัญ และพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกโท และตรี ตามลำดับ (แถลงการณ์คณะสงฆ์, 2541 : 17-24)

จะเห็นได้ว่า สมัยพุทธกาลการคัดเลือกพระภิกษุให้เป็นเจ้าอาวาสพิจารณาที่ความประพฤติ การปฏิบัติ มีประสบการณ์มาก ชอบความสงบและสันโดษ รวมทั้งมีปัญญาฉลาดเท่าทัน แต่ปัจจุบันพิจารณาที่จำนวนพรรษาเป็นสำคัญ ส่วนคุณสมบัติด้านอื่น ๆ คล้ายกับคุณสมบัติในการคัดเลือกบุคคลเข้าสู่ตำแหน่งทางการบริหารของฝ่ายฆราวาส

3.2 จริยาและการละเมิดจริยาของเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการ (พระสงฆ์ระดับผู้บริหาร) ชั้นต้น ถัดขึ้นไปโดยลำดับคือ รองเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่ (คณะสงฆ์ภาค 9. 2540 : 102)

ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ.2541) กำหนดจริยาพระสังฆาธิการไว้ว่า พระสังฆาธิการต้องเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายบ้านเมือง กฎหมายคณะสงฆ์ และดำรงปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบ ห้ามกระทำการข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาต ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา และห้ามละทิ้งหน้าที่โดยไม่มิเหตุอันควร ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ ห้ามใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ต้องรักษา ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทางที่ชอบ ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่ทางการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา รวมทั้งต้องรักษาความลับของการคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสที่ละเมิดจริยาพระสังฆาธิการ ต้องได้รับโทษ คือ ถอดถอนจากตำแหน่ง ปลดจากตำแหน่ง คำหิโนโทษ หรือถูกภาคทัณฑ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง (แถลงการณ์คณะสงฆ์. 2541 : 28-31)

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า จริยาพระสังฆาธิการคือจรรยาบรรณของพระสงฆ์ระดับผู้บริหารนั่นเอง คล้ายกับจรรยาบรรณทางวิชาชีพของฆราวาส มีความมุ่งหมายเพื่อควบคุมความประพฤติ และการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ระดับผู้บริหารให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย พระธรรมวินัย และธรรมเนียมประเพณีของคณะสงฆ์ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย คิงามในวงการคณะสงฆ์ หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ คือ ถอดถอน ปลดจากตำแหน่ง คำหิโนโทษ หรือภาคทัณฑ์

3.3 หน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาส

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ.2535 กำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ปกครองดูแลให้พระภิกษุสามเณร ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ให้การศึกษาอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุสามเณร ศิษย์วัด และคฤหัสถ์ของวัด และอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการบำเพ็ญกุศล รวมทั้งมีอำนาจอนุญาตและไม่อนุญาตให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์เข้าไปอยู่อาศัยภายในวัด ขับไล่พระภิกษุสามเณร ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ที่ไม่อยู่ในโอวาทออกไปจากวัด การให้พระภิกษุ

สามเณร ศิษย์วัดและคฤหัสถ์ทำงานวัด ทำทัณฑ์บน หรือขอขมาโทษเมื่อฝ่าฝืนคำสั่งของเจ้าอาวาส ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคม (กรรมการศาสนา. 2542ก : 28-29)

จากอำนาจหน้าที่ดังกล่าว พอสรุปได้ว่า เจ้าอาวาสต้องปฏิบัติหน้าที่ใน 4 ฐานะ คือ ฐานะพระภิกษุที่ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย ฐานะผู้บริหารจัดการและผู้แทนวัด รวมทั้งเจ้าพนักงานดูแลรักษาผลประโยชน์ ศาสนสมบัติของวัด ฐานะผู้ปกครองบังคับบัญชา และพัฒนาพระภิกษุสามเณร ศิษย์วัด และคฤหัสถ์ และฐานะผู้ให้บริการแก่ประชาชนที่มาใช้บริการการกุศลจากวัด

4. แนวความคิดในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส

การศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดครั้งนี้ ผู้วิจัยได้บูรณาการการวิเคราะห์อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ของกรรมการศาสนา (2540ค : 78-171) และคณะสงฆ์ ภาค 9 (2540 : 317-321) โดยมีแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องรวมเป็น 6 ด้าน ดังต่อไปนี้

4.1 การปกครอง

ในครั้งพุทธกาล การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย คือ ยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสงฆ์อัครสาวกเป็นพระธรรมเสนาบดี ทรงมอบความเป็นใหญ่ในสังฆกรรมให้แก่พระสงฆ์ การบริหารการปกครองต้องผ่านมติที่ประชุมสงฆ์เป็นเอกฉันท์ โดยมีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีสนับสนุนอย่างเข้มแข็ง ถือเป็นแก่นแท้ของการปกครองคณะสงฆ์ (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). 2540 : 1 ; พระมหาเสริมชัย ชยมงคล. 2541 : 7 ; มาณพ พลไพรินทร์. 2534 : 10) แต่ปัจจุบันการปกครองคณะสงฆ์ไทยเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 โดยได้มอบอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ทั้งหมดให้แก่มหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน มีคณะพระสังฆาธิการปกครองบังคับบัญชาลงมาตามลำดับ คือ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล จนถึงเจ้าอาวาส เป็นการดำเนินตามอย่างทางโลก ซึ่งต้องใช้ระบบพระธรรมวินัยน้อยลง ดังนั้นความเจริญหรือความเสื่อมโทรมของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่จึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการบริหารงานของมหาเถรสมาคม และคณะสงฆ์ระดับผู้บริหารเป็น

สำคัญ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). 2539 : 74-75 ; พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. 2539 : 15-16 ; พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2531 : 44)

หน่วยงานปกครองของคณะสงฆ์ขั้นต้นและสำคัญที่สุดคือ วัด ซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการ (กรมการศาสนา. 2542ก : 15) ตามมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 กำหนดให้เจ้าอาวาสมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 368 (เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน. 2534 : 25) มาตรา 37 (2) กำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการปกครองและสอดส่องให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคม (คณะสงฆ์ภาค 9. 2540 : 8)

จากความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าว พระมหาเสริมชัย ชยมังคโล (2541 : 15-136) จึงได้อธิบายว่า ตามพระธรรมวินัย เจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการบริหารอยู่ 2 อย่าง คือ การบริหารตน และการบริหารหมู่คณะ การบริหารตน หมายถึง การคุ้มครอง รักษาความประพฤติปฏิบัติของตนทางไตรทวาร คือ ทางกาย วาจา และใจ ตามพระธรรมวินัย ให้คงงามพร้อมด้วยศีลาจารวัตรให้สงบ เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ และให้พ้นจากอำนาจของกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวงและเพื่อทำนุพพานให้แจ้งตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ ส่วนการบริหารหมู่คณะ คือ การปกครองดูแล ตลอดจนแนะนำสั่งสอน อบรมพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัดให้ประพฤติในพระธรรมวินัยด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีลสิกขา การอบรมความประพฤติ จิตสิกขา การอบรมจิต และปัญญาสิกขา การอบรมปัญญา โดยมีพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2541ข : 98-109) อธิบายสนับสนุนว่า การบริหารตน ได้แก่ การพัฒนาตนใน 4 ด้าน คือ การพัฒนากายให้เข้มแข็ง สามารถปรับเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม การพัฒนาศีล ไม่เบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนแก่บุคคลอื่นหรือสังคม อยู่ในระเบียบวินัย กฎ กติกา มีชีวิตที่เกื้อกูลต่อบุคคลอื่นหรือสังคม การพัฒนาจิต คือ การฝึกอบรมจิตใจของตนให้พร้อมด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต และการพัฒนาปัญญาเป็นขั้น ๆ คือ ขั้นแรก ความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการหรือวิชาการ วิชาชีพ ตลอดจนเรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ ได้ครบถ้วน ขั้นที่สอง ความรู้ความเข้าใจถึงสาระของโลกและชีวิต รู้ทางเลื่อมทางเจริญและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไข ปัญหาและสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาดน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญดียิ่ง ๆ ขึ้น และขั้นสุดท้าย ความรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต เข้าถึงความจริงแท้ ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยของสรรพสิ่ง จึงหมดความยึดมั่นถือมั่น มีจิตที่เป็นอิสระภาพ หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ส่วนการบริหารหมู่คณะ ชำเลียง วุฒิจันทร์ (2526 : 86-88) ได้อธิบายว่า โดยปกติวัดทุกแห่งทั่วประเทศ จะมีระเบียบของวัดเกี่ยวกับกิจวัตรที่ภิกษุสามเณรต้องปฏิบัติและเจ้าอาวาสมีหน้าที่ต้อง

ควบคุมดูแลให้ปฏิบัติตามอยู่แล้ว เช่น กิจวัตรประจำวันที่พระภิกษุสามเณรทุกรูป ทุกวัด ที่สังกัด
 ธรรมยุติกนิกายต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประเพณีคณะสงฆ์ไทย ได้แก่ การไหว้พระก่อน
 นอนและตื่นนอน เพื่อบูชาพระรัตนตรัย ระลึกพระคุณบิดามารดา พระอุปัชฌาย์อาจารย์ และแผ่
 เมตตาแก่สัตว์ทั้งหลาย การออกบิณฑบาตทุกเช้า ถือเป็นการออกโปรดสัตว์ การฉันภัตตาหารทุก
 ครั้งก่อนฉันและขณะฉันต้องพิจารณาอย่างมีสติ การทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น เป็นธรรมเนียมประเพณี
 ของพระสงฆ์ที่ต้องทำทุกวันทั้งนอกและในพรรษา เป็นการชุมนุมกันของพระภิกษุสามเณร เพื่อ
 ไหว้พระสวดมนต์ร่วมกัน การฟังเทศน์ทุกวันพระ (วันขึ้นและแรม 8 และ 15 ค่ำ) ร่วมกับคฤหัสถ์
 โดยมีเจ้าอาวาส เจ้าคณะหรือพระธรรมกถึก (พระนักเทศน์) เป็นผู้แสดงธรรม การฟังพระปาติโมกข์
 ทุกวันขึ้นและแรม 15 ค่ำ ของพระสงฆ์ เป็นพุทธบัญญัติ หากละเลยจะต้องอาบัติทุกกฏ (ความผิด
 เล็กน้อย) การศึกษาอบรม ให้รู้และเข้าใจในพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติของตนโดยตรง ได้แก่
 สิล 227 ข้อ ของพระภิกษุ สิล 10 ข้อ ของสามเณร เป็นต้น รวมทั้งการสอบความรู้ตามหลักสูตร
 นักธรรมหรือบาลีด้วย การศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อความสุขสงบแห่งจิตใจ การทำ
 กิจวัตรพิเศษ สมณกิจและกิจนิมนต์ คือ ศาสนกิจทุกอย่างเพื่อสงเคราะห์ประชาชนในโอกาสต่าง ๆ
 การปฏิบัติกิจวัตรส่วนตัว และการดูแลรักษาบูรณะซ่อมแซมบริเวณวัด เสนาสนะ ตลอดจนกิจการ
 ต่าง ๆ ของวัด ขณะที่ พระมหาเสริมชัย ชยมังคโล (2541 : 148-154) ได้ยกตัวอย่างระเบียบปฏิบัติ
 สำหรับพระภิกษุสามเณรในสังกัดวัดหลวงพ่อดศธรรมกายารามตามโครงการหลักการบริหารหมู่
 คณะของวัดโดยเน้นหนักใน 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ หนักในพระธรรมวินัยและศีล ได้แก่ ให้พระภิกษุ
 สามเณรประพฤติปฏิบัติหนักในพระธรรมวินัยและศีล ทั้งพระปริยัติธรรมให้พระภิกษุสามเณรทุก
 รูปตั้งใจศึกษาเล่าเรียนด้วยความอุตสาหะ เต็มกำลังสติปัญญาทั้งแผนกธรรมและบาลี และทั้ง
 วิชาการที่จะเป็นอุปการะโดยตรง การปฏิบัติและการเผยแพร่ธรรม ปฏิบัติธรรม ให้ปฏิบัติต่อกัน
 โดยธรรม โดยความเคารพนับถือ และมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติในไตรสิกขา และปฏิเวธธรรม
 มุ่งโดยตรงต่อความรู้แจ้งในไตรลักษณ์ และอริยสัจ 4 เพื่อกำจัดกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน และ
 ระเบียบปฏิบัติพิเศษเพิ่มเติม ได้แก่ เมื่อประชุมและเลิกประชุมต้องพร้อมเพรียงกัน พร้อมเพรียงกัน
 ช่วยเหลือกิจกรรมของวัดและสถาบันด้วยความเต็มใจ เต็มกำลังสติปัญญาและความสามารถ
 ช่วยกันดูแลรักษาทรัพย์สินของวัดและสถาบันเสมือนวิญญูชนจะพึงรักษาทรัพย์สินของตน
 นำปัจจัยที่ทายกทายิกาถวายโดยไม่เจาะจงเฉพาะใครในวัดเข้าเป็นสมบัติส่วนกลางสงฆ์ในทันทีที่
 สามารถทำได้ ห้ามมิให้ภิกษุหรือสามเณรรูปใดมีเครื่องรับโทรศัพท์และตู้เย็นไว้ใช้เป็นการส่วนตัว
 เว้นแต่มีไว้เฉพาะข้าวและสารคติน้ำรู้ หรือใช้ส่วนรวม ซึ่งเจ้าอาวาสอนุญาต ไม่พึงเป็นผู้ชอบเที่ยว
 ไปในที่ ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานที่ที่ภิกษุสามเณรไม่ควรเข้าไป ห้ามสะพายกล้องถ่ายรูป
 และถ่ายรูปเองในที่สาธารณะ ห้ามมิและห้ามสูบบุหรี่ ห้ามมิและห้ามเสพสิ่งเสพติดมีเมาให้โทษ

ห้ามเล่นการพนัน ห้ามบอกไม้ห่วย ห้ามพยากรณ์ผลการปฏิบัติธรรมและพูดอวดอุตริมนุชธรรม
แม้มีในตน ห้ามเกี้ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับสตรี ห้ามแสวงหาโดยการซื้อขาย
แลกเปลี่ยน การเช่าหรือยืม หรือแม่โดยการให้เปล่าเพื่ออ่าน ดู ฟังหรือสัมผัสซึ่งเรื่องราว รูปภาพ
หรือรูปเหมือน และเสียงที่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ห้ามก่อการทะเลาะวิวาทให้แตกสามัคคี ห้าม
เรียนไสยศาสตร์ ห้ามทำ ห้ามแสวงหา ห้ามมี และห้ามใช้วัตถุอุปมงคลต่าง ๆ ผู้ฝ่าฝืนจะได้รับการ
ดักเตือน หากไม่เชื่อฟังจะถูกพิจารณาให้ออกจากวัด

นอกจากนี้ยังมีประกาศ ระเบียบ และคำสั่งของมหาเถรสมาคมอีกมากมาย ซึ่งเจ้าอาวาส
ต้องปฏิบัติตามและใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารการปกครองพระภิกษุสามเณรภายในวัดให้เกิด
ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามในวงการคณะสงฆ์ ซึ่ง คณะสงฆ์ ภาค 9 (2540 : 233-248)
กรรมการศาสนา (2542ก : 714-731) และ จำเื่อง วุฒิจันทร์ (2526 : 91-95) ได้รวบรวมไว้ เช่น
ประกาศคณะสงฆ์ ลงวันที่ 1 กันยายน 2498 เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอก
เลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ ประกาศคณะสงฆ์ ลงวันที่ 31 มกราคม 2501 เรื่อง ห้ามพระ
ภิกษุสามเณรพักแรมในสถานที่เป็นที่รังเกียจทางพระวินัย ประกาศคณะสงฆ์ ลงวันที่ 18 ธันวาคม
2496 เรื่อง ห้ามบรรพชิตรับบุตรบุญธรรม ประกาศคณะสงฆ์ ลงวันที่ 5 ธันวาคม 2499 เรื่อง ห้าม
พระภิกษุสามเณรออกนอกวัดในวันพระ ประกาศห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต ลงวัน
ที่ 18 มิถุนายน 2471 ประกาศห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอบทำเสน่ห์ยาแฝดอาถรรพณ์ ลงวันที่ 28
กรกฎาคม 2467 ประกาศห้ามพระภิกษุสามเณรไม่ให้เกี้ยวข้องในเรื่องราชการของฝ่ายบ้านเมือง
ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2476 ประกาศห้ามมิให้ภิกษุสามเณรเทศน์มหาชาติดลกลະนองเสีย
สมณสาธูป ลงวันที่ 16 มกราคม 2479 ประกาศห้ามภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อ
หรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัวเอง ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2480 ประกาศคณะสงฆ์ ลงวันที่ 1
ธันวาคม 2495 เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง ประกาศ
คณะสงฆ์ ลงวันที่ 24 มีนาคม 2499 เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอบหรือแพทย์
รักษาโรค ระเบียบมหาเถรสมาคม กำหนดวิธีปฏิบัติในหน้าที่พระอุปัชฌาย์ พ.ศ.2537 ระเบียบ
มหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ.2537 คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง การจัดทำทะเบียน
ประวัติพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด พ.ศ.2538 คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณร
เกี้ยวข้องกับการเมือง พ.ศ.2538 คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรเรียนวิชาชีพ
หรือสอบแข่งขัน หรือสอบคัดเลือกอย่างคฤหัสถ์ พ.ศ.2538 คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ควบคุมการ
เรียไร พ.ศ.2539 คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรเที่ยวเตร่และพักค้างแรม
ตามบ้านเรือน พ.ศ.2521 คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเสพยาเสพติดให้โทษ พ.ศ.
2521 คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรเข้าไปพำนักอาศัยหรือดำเนินการใด ๆ ใน

สถานที่ซึ่งยังไม่ได้รับอนุญาตให้สร้างวัด พ.ศ.2530 และมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 22/2540 เรื่อง ข้อปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณรในภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามยังมีมารยาทเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกมากมาย แม้บางข้ออาจไม่ปรากฏในพระธรรมวินัย ประกาศ ระเบียบ คำสั่ง หรือมติมหาเถรสมาคม หรือคณะสงฆ์โดยตรง แต่ก็ป็นกิริยาอาการที่ผู้ดำรงสมณเพศพึงศึกษาและสำรวมระวัง เพราะเป็นเบื้องต้นของศรัทธาประชาชนและชาวพุทธที่มีต่อพระภิกษุสามเณร (พิศาล เข้มโสภณ. 2536 : 194-195) เช่น ไม่ควรสูบบุหรี่ในพิธีทางศาสนาทุกพิธี เช่น ทำบุญบ้าน งานศพ เป็นต้น ไม่ควรถ่ายภาพเคลื่อนไหว ถ่ายภาพยนตร์ด้วยตนเองในที่สาธารณะ การพูด การหัวเราะ หรือแสดงกิริยาอาการใด ๆ ในที่สาธารณะควรเป็นไปด้วยความสำรวม ไม่หัวเราะหรือโกรธจนเสียสมณสาธูป ไม่ควรพกโทรศัพท์ วิทยุมือถือ หรือวิทยุติดตามตัว แสดงให้ปรากฏเช่นคลิปบอร์ด ควรเก็บให้มีติดชิด การยืนในที่สาธารณะ เช่น ป้ายรถเมล์ หรือแหล่งชุมชน ควรสำรวมไม่หัวร่อต่อกระซิกกัน ไม่ยกขาขึ้นชี้หน้าคนบ่า หรือยื่นท่อน่อง ถ่างขาอย่างคลิปบอร์ด ห่มคลุมปิดไหล่ทุกครั้ง เมื่อออกนอกบริเวณวัดหรือมีประชาชนอยู่ในบริเวณนั้น การห่มจีวรไม่ควรให้สั้นหรือยาวรุงรังเกินไป การเดินตามถนนหนทางควรสงบเสงี่ยมเรียบร้อย ไม่ช้าหรือเร็วเกินไป หากมีทางม้าลายให้ข้ามทางม้าลาย ไม่ควรนั่งไขว่ห้างหรือกระดิกเท้าบนรถโดยสารประจำทาง การใช้สิ่งของเครื่องใช้บางอย่างควรพิจารณาถึงความเหมาะสมแก่สมณเพศ เช่น รองเท้า ผ้าเช็ดตัว หรือแว่นตาดำ เป็นต้น และไม่ควรจับขั้วยานพาหนะด้วยตนเอง เช่น รถยนต์ รถจักรยาน หรือรถจักรยานยนต์ เป็นต้น

จากแนวความคิดด้านการปกครองที่กล่าวมา จะเห็นว่า เจ้าอาวาสนอกจากมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลตนเองให้เคร่งครัดในศีล สมาธิ ปัญญา กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ประกาศ ระเบียบ คำสั่ง และมติมหาเถรสมาคม รวมทั้งมารยาทธรรมเนียมประเพณีของคณะสงฆ์แล้ว ยังมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัด ให้เคร่งครัดในเรื่องดังกล่าวอีกด้วย

4.2 การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษาเป็นกิจการที่สำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ เป็นหลักสำคัญในการธำรงรักษาพระธรรมวินัย (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). 2540 : 40-43) ดังพุทธพจน์ ตรัสถึงเหตุของการดำรงอยู่และการเสื่อมสลายของพระพุทธศาสนาไว้ในพระไตรปิฎกว่ามี 5 ประการ คือ การที่พระสงฆ์ไม่ศึกษาธรรม ไม่แสดงธรรม ไม่สอนธรรม ไม่สาธยายธรรม และไม่ตรัสกรองพิจารณาธรรม จากพุทธพจน์แสดงให้เห็นว่า การศึกษาธรรมคือก้าวแรกแห่งการสืบอายุพระพุทธศาสนา หากยังมีผู้ศึกษาและปฏิบัติตามอยู่ตราบใด พระศาสนาก็ยังดำรงอยู่ตราบนั่น (เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2538 : 132)

ในอดีต มหาเถรสมาคมได้เป็นห่วงในเรื่องการศึกษาและการปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากมีประกาศมหาเถรสมาคม ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2481 ให้พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่บรรพชาอุปสมบทยังไม่ครบ 5 พรรษา และยังไม่มีความรู้การศึกษาทางนักธรรมต้องเรียนธรรมวินัยตามคำสั่งของเจ้าอาวาส หากฝ่าฝืนมีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าอาวาส และหากเจ้าอาวาสไม่กวดขันเอาใจใส่ ถือว่ามีความผิดฐานละเลยต่อหน้าที่ ต่อมามหาเถรสมาคมได้มีคำสั่งให้พระภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ.2528 โดยให้ยกเลิกประกาศ พ.ศ.2481 แต่สาระสำคัญของประกาศดังกล่าวยังคงไว้ในคำสั่งใหม่ทุกประการ ทั้งได้เพิ่มหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนหรืออบรมพระธรรมวินัยในเขตตำบลให้เป็นของเจ้าอาวาสและเจ้าคณะทุกระดับร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (กรมการศาสนา. 2542 ก : 659-661, 725)

อย่างไรก็ตามการศาสนศึกษาในชนบทปัจจุบันก็ยังคงมีความย่อหย่อนอ่อนแอและเสื่อมโทรมลงไปเรื่อย ๆ พระภิกษุสามเณรส่วนมากบวชเข้ามาแล้วไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน ถึงเวลาสอบได้ไปสอบก็ยังไม่ดี มีหนังสืออ่านก็ยังไม่ดี บางที่ไม่ได้รับการเอาใจใส่เลย บวชเข้าไปเฝ้าวัดอยู่เฉย ๆ เป็นที่น่าตกใจและน่าเป็นห่วงมาก (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2531 : 33 ; พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). 2540 : 47 ; พระมหา เสริมชัย ชัยมงคลโล. 2541 : 155-157) และที่บวชแล้วปฏิบัติไม่ถูกต้อง เพราะไม่มีความรู้จะปฏิบัติ ไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไรจึงก่อปัญหาสร้างมลทินแก่พระพุทธศาสนา ล้วนแต่เป็นผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมพระธรรมวินัยหรือได้รับการศึกษาอบรมที่วิปริตผิดพลาดจากพระธรรมวินัย (พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. 2539 : 19-21 ; พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2531 : 39)

ตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 37(3) กำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (คณะสงฆ์ ภาค 9. 2540 : 8) ความหมายก็คือ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม การศึกษาระดับอุดมศึกษา และการศึกษาในลักษณะอื่น ๆ สำหรับพระภิกษุสามเณร และประชาชนนั่นเอง (จำเริญ ภูมิจันทร์. 2526 : 105-106)

การศึกษาพระปริยัติธรรม แบ่งได้เป็น 2 แผนก คือ แผนกธรรมบาลี และแผนกสามัญศึกษา การศึกษาแผนกธรรมบาลี มีสำนักเรียน วัด และคณะจังหวัดเป็นผู้จัด บางสำนักนักเรียนมีการเรียนการสอนทั้งแผนกธรรมและบาลี บางสำนักมีการเรียนการสอนเพียงแผนกธรรมอย่างเดียว สำหรับหลักสูตรการศึกษาแผนกธรรมมีทั้งหลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ หลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า นักธรรม แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก หลักสูตรสำหรับคฤหัสถ์ เรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท และธรรมศึกษาเอก ในขณะที่หลักสูตรการศึกษาแผนกบาลีมี

หลักสูตรเฉพาะพระภิกษุสามเณรเท่านั้น แบ่งเป็น 8 ชั้น คือ บาลีประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3, 4, 5, 6, 7, 8 และ 9 ประโยค ส่วนการศึกษาแผนกสามัญศึกษาเป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ.2535 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ควบคู่กับความรู้ความเข้าใจทางโลก ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการศึกษาต่อ และการดำรงชีวิตเมื่อลาสิกขาออกไป ทั้งนี้หลักสูตรแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี ทั้งนี้มีหลักสูตรความรู้พื้นฐาน เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หรือเปรียญธรรม 3 ประโยค เป็นระยะเวลา 1 ปี และผู้เรียนสามารถเลือกเรียนแผนกสามัญศึกษาหรือแผนกธรรมบาลีได้ตามความสมัครใจ (สมสุดา ผู้พัฒน์ และอัจฉรา ชนะมัย. 2542 : 55-58 ; กรมการศาสนา. 2539 : 22-47)

การศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน มี 2 แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตั้งอยู่ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร เปิดสอนในระดับปริญญาตรี 4 คณะ คือ คณะพุทธศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ โดยมีวิทยาเขตอยู่ตามภาคต่าง ๆ รวม 10 วิทยาเขต และระดับปริญญาโท โดยบัณฑิตวิทยาลัย เปิดสอน 2 ภาควิชา คือ ภาควิชาพระพุทธศาสนาและภาควิชาปรัชญา และมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ จังหวัดบุรีรัมย์ เปิดสอนในระดับปริญญาตรี 4 คณะ คือ คณะศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ โดยมีวิทยาเขตอยู่ตามภาคต่าง ๆ 7 วิทยาเขต (กรมการศาสนา. 2542 : 49-52 ; เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2538 : 139-140)

ส่วนการศึกษาในลักษณะอื่น ๆ สำหรับพระภิกษุสามเณร (ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2526 : 117-119) อำนาง บัวศิริ (2536 : 203-204) และกรมการศาสนา (2542 : 709) กล่าวอย่างสอดคล้องกันว่า ได้แก่ การศึกษาวิปัสสนาธุระ สำนักปฏิบัติธรรม การฝึกอบรมการทำสมาธิ เมื่อเรียนผ่านภาคทฤษฎี (พระปริยัติธรรม) แล้วการศึกษาพระอภิธรรมเป็นการศึกษาพระไตรปิฎกภาคที่ลึกซึ้ง (พระอภิธรรมปิฎก) การสอนพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุสามเณรที่บวชเพียงเวลาสั้น ๆ เช่น 7-15 วัน หรือ 3 เดือน เรียกว่า หลักสูตรพระนวกะ การอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม และพระปริยัตินิเทศก์ รวมทั้งการจัดการศึกษาในลักษณะอื่น ๆ เจ้าอาวาสสามารถดำเนินการได้โดยเอกเทศ โดยเป็นผู้จัดการศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา ดังนั้นการจัดการศาสนศึกษาจึงควรมีองค์ประกอบ 5 คือ หลักการ หมายถึง ระบบและหลักสูตรการศึกษา วิธีการ หมายถึง วิธีดำเนินการจัดการต่าง ๆ เช่น การเรียน การสอน การวัดผล การรับรองฐานะ และการจัดการอื่น ๆ เพื่อให้การศาสนศึกษามีความเจริญก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพ ปฏิบัติการ หมายถึง ผู้ปฏิบัติตามวิธีการ ได้แก่

เจ้าสำนักเรียน ครูอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้แบกภาระอย่างหนัก ควรเป็นผู้มีความหนักแน่นในธรรม เอาภาระการศึกษาเพื่อรักษาพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง พยายามเห็นแก่ประโยชน์ของคณะสงฆ์และพระศาสนาเป็นสำคัญ อุปการ หมายถึง การอุปถัมภ์บำรุงการศึกษา และสิทธิการ หมายถึง การติดตามผลงานและการควบคุมส่งเสริมการศึกษา

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการศาสนศึกษาที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า การศาสนศึกษา คือ การศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะจะช่วยดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้ ซึ่งคณะสงฆ์ไทยในอดีตและปัจจุบันได้ตระหนักในเรื่องนี้พอสมควร แต่สภาพการจัดการศึกษาด้านนี้ ก็ยังมีปัญหาอยู่มาก ปัจจุบันการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่ดำเนินการอยู่มี 3 ประเภท คือ การศึกษาพระปริยัติธรรม การศึกษาระดับอุดมศึกษา และการศึกษาในลักษณะอื่น ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสในฐานะผู้จัดการการศาสนศึกษาจะต้องพิจารณาในเรื่อง หลักการ วิธีการ ปฏิบัติการ อุปการ และสิทธิการ ในการบริหารจัดการเพื่อให้การศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรเจริญก้าวหน้า

4.3 การศึกษาสงเคราะห์

ในอดีต พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนโดยอาศัยวัดเป็นสถานศึกษา ต่อมาเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้น สภาพการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบตะวันตก หน้าที่ของพระสงฆ์ดังกล่าวจึงลดน้อยลง (พุทธทาสภิกขุ. 2517 : 17) ปัจจุบันเหลือแต่การศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งหมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนด้านการศึกษา การอบรมสั่งสอน การให้ที่อยู่อาศัย ให้อาหารการกิน ทำให้เด็ก ๆ มีความอบอุ่น มีความสุขทั้งกายและใจ (สาโรจน์ กาลศิริศิลป์. 2543)

พระราชวรมนี (ประยูรธ ปลูกโต). 2527 : 277) กล่าวถึงการศึกษาสงเคราะห์ในส่วนที่พระสงฆ์รับผิดชอบว่า พระสงฆ์ควรตระหนักมั่นในหน้าที่ของตนตามพระธรรมวินัย จึงเริ่มต้นปรับปรุงบทบาทใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป และปัจจุบันพระสงฆ์ก็น้อมเอียงไปในทางที่จะกระทำเช่นนั้น ส่วนจะเริ่มค้นอย่างไรนั้น ก็ให้รวมอยู่ในหลักการเดิม 3 อย่าง คือ การศึกษา การเผยแผ่ และการสงเคราะห์ แล้วตั้งตนอยู่ในคุณสมบัติ 3 ประการ คือ มีความบริสุทธิ์ ความเสียสละความรู้ และสติปัญญา ในขณะที่ วินเตอร์ส และเฟร็ดจ์ (Winters and Fredg. 1983 : 9-10) รวมทั้ง แฮร์ริส (Harris. 1981 : 13) กล่าวอย่างสอดคล้องกันว่า นักสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาจะต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคล 6 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ใหญ่และสำคัญที่สุด กลุ่มครู กลุ่มผู้ปกครองหรือชุมชน กลุ่มผู้บริหารซึ่งเป็นกลุ่มที่สำคัญในการกำหนดนโยบายและมาตรการในการดำเนินงานในโรงเรียน กลุ่มบุคลากรอื่น ๆ ในโรงเรียน รวมทั้งกลุ่มบุคคลซึ่งเป็น

แหล่งทรัพยากรภายนอกโรงเรียน ซึ่งจะช่วยสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนให้เป็นไปโดยราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

จากแนวความคิดข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์ได้เริ่มมองเห็นความสำคัญของบทบาทการศึกษาสงเคราะห์มากขึ้น โดยการดำเนินงานนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับใครบ้าง จึงจะทำให้การปฏิบัติงานประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

ปัจจุบันการศึกษาที่เจ้าอาวาสดำเนินการในลักษณะนี้ มี 4 ประเภท คือ (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). 2540 : 48-49)

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เดิมเรียกว่า โรงเรียนราษฎร์ของวัด มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็ก เยาวชน และประชาชนที่ด้อยโอกาสหรือยากไร้ บางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชายหรือหญิง บางแห่งมีพระภิกษุสามเณรด้วย แต่แยกห้องเรียน ต่อมาเมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้วางระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา พ.ศ.2532 จึงได้โอนมาเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา มีทั้งระดับอนุบาล ประถม และมัธยมศึกษา ขณะนี้มี 52 โรงเรียน

2. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ จัดตั้งขึ้นตามพระราชประสงค์ และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ ขณะนี้มี 3 แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

3. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ.2534 เพื่อให้การศึกษาอบรม ปลุกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน ซึ่งมีวัดต่าง ๆ จัดตั้งขึ้นจำนวนมาก และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา

4. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด สังกัดกรมการศาสนา จัดตั้งขึ้นตามระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ.2537 เพื่อฝึกอบรมเด็กก่อนวัยเรียนทั้งชายและหญิง มีวัดต่าง ๆ จัดตั้งขึ้นเป็นจำนวนมาก

นอกจากการจัดการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชนในลักษณะดังกล่าวแล้ว เจ้าอาวาสยังดำเนินงานสงเคราะห์เด็ก เยาวชน และประชาชนให้ได้รับการศึกษาอบรมตามควรแก่สภาพในลักษณะอื่น ๆ อีก เช่น การเป็นผู้นำในการขอเปิดโรงเรียนประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาของท้องถิ่นหรือรัฐบาลในวัดหรือในท้องที่ที่วัดตั้งอยู่ การอุปการะโรงเรียน การอุปการะนักเรียน นักศึกษาจากชนบท หรือจากครอบครัวที่ยากจนให้เป็นศิษย์วัด เพื่อเข้าศึกษาในสถาน

ศึกษาต่าง ๆ การให้สถานที่หรือให้เช่าที่ดินจัดสร้างหรือตั้งโรงเรียน การให้ทุนการศึกษา ตลอดจน การให้การศึกษาแบบไม่เป็นทางการในลักษณะอื่น ๆ รวมทั้งการอบรมจริยธรรม การสอนศีลธรรม หลักธรรม และการสอนธรรมศึกษาในวัดและสถานศึกษาต่าง ๆ (จำเริญ วุฒิจันทร์. 2526 : 138-141 ; ศาโรจน์ กาลศิริศิลป์. 2543 : 25 ; ทินพันธุ์ นาคะตะ. 2529 : 5-7) เพื่อกระตุ้นให้พระสงฆ์เป็น นักสังคมสงเคราะห์ด้วยความมั่นใจ วินัย เก่งสุวรรณ (2541 : 24-26) จึงกล่าวย่ำว่า ใครจะมอง พระสงฆ์ในแง่ใดก็ตาม ขอให้คิดว่า เราทำเพื่อบุญกุศล เพื่อประชาชน เพื่อชุมชน เพื่อพัฒนาคน และ เพื่อพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง มิใช่เพื่อตัวเราเอง เราพร้อมจะชักชวนวัดอื่น ๆ ให้ทำโดยไม่ต้อง แกร่งรัฐบาล หน้าที่สงเคราะห์ทางด้านการศึกษาคือ ต้องให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้เรียนทั้งด้าน สติปัญญา จิตใจ และแนะแนว ต้องช่วยเหลือผู้เรียนที่ขาดแคลนปัจจัย 4 ต้องช่วยรักษาพยาบาล ผู้เรียนที่เจ็บป่วยจนทุเลาและหายขาด ช่วยเหลือหน้าที่การงาน รับผิดชอบถึงขั้นฝากงาน หางานให้ ทำ และปฏิบัติต่อผู้เรียนทุกคนด้วยความเมตตาเสมอกัน

จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันเจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการดำเนินงานสงเคราะห์เด็ก เยาวชน และ ประชาชนให้ได้รับการศึกษาอบรมใน 4 ประเภท คือ การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธ ศาสนา โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด นอกจากนี้ยังทำหน้าที่สงเคราะห์ในด้านอื่น ๆ อีก เช่น การเป็น ผู้นำในการขอเปิดโรงเรียน การอุปการะโรงเรียนและนักเรียนนักศึกษา การให้สถานที่จัดสร้างหรือ ตั้งโรงเรียน การให้ทุนการศึกษา การอบรมจริยธรรม ศีลธรรม หลักธรรม และการสอนธรรมศึกษา ในสถานศึกษาต่าง ๆ ในพื้นที่ที่วัดตั้งอยู่ เพื่อให้เป้าหมายที่สำคัญสูงสุด คือ ผู้เรียนได้ดำรงชีวิตใน สังคมอย่างเป็นปกติสุขตามอัธยาศัย

4.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ได้ทรงแสดงพระปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ครั้นทุกคนได้บรรลุธรรมแล้ว พระองค์จึงทรงอุปสมบทให้เป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ถือเป็นพระสงฆ์รุ่นแรก และทรง แสดงธรรมแก่สกุลบุตรพร้อมบริวารได้บรรลุธรรมและทรงอุปสมบทให้รวมเป็นพระสงฆ์ทั้งหมด 60 รูป และมีพระประสงค์ให้พระสงฆ์เหล่านี้ออกเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนเป็นครั้งแรก จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราได้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้เธอทั้งหลายก็ เหมือนกัน เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปตามชนบท เพื่อประโยชน์และความสงบสุขแก่ชนเป็นอันมาก แต่ อย่าไปทางเดียวกัน 2 รูป จงแสดงธรรมที่มีคุณในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุดจงประกาศ พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะอันบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยสิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายมีกิเลสยัง

ปัญญาคุณรู้ในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะโทษที่มีได้ฟังธรรมจึงเสื่อมจากคุณที่จะฟังได้ฟังถึง ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีอยู่ แม้เราเองก็จะไปยังอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม (กรมการศาสนา. 2537 : 68)

จากพุทธคำรัสต้างคัน แสดงให้เห็นว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพุทธประสงค์ที่แท้จริง เป็นภารกิจหลัก เป็นวิชาชีพของพระสงฆ์เกี่ยวกับการจัดการศาสนศึกษา (พระศรีธรรมสาร. 2536 : 237) ทั้งนี้เพื่อดำรงพระพุทธศาสนาและตอบแทนความดี ประชาชนที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ตนด้วยปัจจัย 4 จนทำให้สามารถศึกษาค้นคว้าจนรอบรู้ในธรรมแล้ว น้อมนำมาปฏิบัติจนพบความสูงที่แท้จริงในชีวิตได้ (พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. 2539 : 9 ; ปัญญานันทภิกขุ. ม.ป.ป. : 133)

สำหรับกิจการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในปัจจุบัน มีดังนี้ (จำเริญ วุฒิจันทร์. 2526 : 152-165)

1. การเผยแผ่ตามประเพณี เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์และคณะสงฆ์ให้ความสำคัญที่สุด พระสงฆ์ที่เป็นนักเทศน์จะได้รับการยกย่องนับถือมาก บางวัดจึงมีการสอนวิชาวาทศิลป์เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะนี้ เช่น มีการเทศน์ในงานทำบุญตามประเพณี วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันชาติ โอกาสพิเศษ ได้แก่ การเทศน์อบรมประชาชนที่มาชุมนุมจำนวนมากหรือวันฟังธรรมระหว่างเข้าพรรษา (วันธรรมสวนะ) และการเทศน์มหาชาติ

2. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน เป็นความพยายามของพระสงฆ์และคณะสงฆ์ที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้น่าสนใจทันสมัยและเข้าใจง่ายขึ้น เช่น การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรมในที่ประชุมเนื่องในโอกาสต่าง ๆ การใช้วิทยุโทรทัศน์ บันทึกลงเทป การจัดพิมพ์เป็นหนังสือ สิ่งพิมพ์ จุลสาร วารสาร นิตยสาร และหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น

3. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะ หน่วยงาน โรงเรียน หรือการประชุมดำเนินงานเป็นประจำหรือตามโอกาส เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และโครงการบรรพชาอุปสมบทภาคฤดูร้อน เป็นอาทิ

ส่วนรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น (พระศรีธรรมสาร. 2536 : 237-244) กล่าวว่า อาจแบ่งได้เป็น 3 วิธี คือ วิธีแรก การพูด ต้องฝึกพูดให้ได้หลาย ๆ แบบ เช่น เทศนา อภิปราย บรรยาย ปาฐกถา ปราศรัย สัมมนาสนทนา อนุโมทนา สุนทรพจน์ ได้วาที ปุจฉาวิสัชนา อุปนิสสนกถา และฝึกพูดให้ได้หลาย ๆ ภาษา เพื่อให้สามารถสื่อความหมายกับผู้ฟังหลาย ๆ ระดับ ได้ วิธีที่สอง ได้แก่ การใช้สื่อเป็นอุปกรณ์ช่วยในการพูดให้แก่ผู้ที่พูดไม่เก่ง พระที่เป็นนักเผยแผ่ควร

รู้จักเทคโนโลยีในการเผยแพร่ต่าง ๆ ทั้งการผลิต การจัดหา การใช้งาน การบำรุงรักษา และการพัฒนา รูปแบบให้ทันสมัยอยู่เสมอ เช่น หนังสือ ตำรา บทความ แผ่นปลิว เครื่องเสียง หอกระจายข่าว เครื่องเทปวีดิโอ นิทรรศการรูปถ่าย เขียนภาพการ์ตูน เขียนโปสเตอร์ คัทเอ๊าท์ แผ่นป้ายโฆษณา ภายิต คำขวัญ คำคม หลักธรรมต่าง ๆ ป้ายภาพ ปรีชาธรรม เขียนจิตรกรรมฝาผนัง พิพิธภัณฑ หอสมุด ภาพยนตร์ โปรเจกเตอร์ สไลด์ โอเวอร์เฮด แผ่นใส ฉายข้ามศีรษะ การจัดนิทรรศการแสง เสียง คนตรีธรรม หน้ากระดาษ สถิติเกอร์ คำขวัญคติธรรม ปฏิทินแขวน สีน้าเผยแพร่ธรรม และการ นำสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นอยู่ต่อหน้ามาเป็นอุปกรณ์ และวิธีสุดท้าย การปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่างที่ดีทั้งใน ด้านส่วนตัวและนำผู้ได้ปกครองให้นำศรัทธา หรือที่เรียกว่า การเผยแพร่ธรรมโดยไม่ต้องพูด หมายถึง การที่คณะสงฆ์ คือ เจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรภายในวัดมีการปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ ตามพระธรรมวินัย และวัดวาอารามก็ร่มรื่น สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย ใครผ่านไปมาเห็นเข้าก็จะ เลื่อมใสศรัทธา เข้าหาวัดเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2538ข : 8-19) โดย วสิน อินทสระ (2535 : 22-49) ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า การเผยแพร่โดยการพูดนิยมทำกันมากทั้งทางวิทยุโทรทัศน์ แต่ค่อนข้างได้ผลน้อย ทั้งนี้เพราะการแสดงธรรมไม่เป็นไปตามลำดับ มีการตัดลัดจนเสียความ บริบูรณ์ของสาระไป ทำให้ผู้ฟังเข้าใจและถือเอาผิด ๆ ไม่อ้างเหตุผลประกอบให้ชัดเจน ขาดความ เมตตาและความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง หวังผลประโยชน์จากการแสดงธรรม เห็นแก่อามิสคือลาภ สักการะและชื่อเสียง ไม่เห็นแก่ธรรม และแสดงธรรมโดยกระทบตนและคนอื่น คือ ยกตนข่มคน อื่น หรือเสียดสีคนอื่น ส่วนการแสดงธรรมที่จะได้ผลคุ้มกับเวลา ผู้แสดงธรรมจะต้องฝึกอบรมตน เองให้มีธรรมก่อนจึงอบรมสั่งสอนคนอื่น ควรเตรียมตัวให้พร้อม ควรค้นคว้าความรู้ใหม่ ๆ แสดง ธรรมโดยมีหลักฐานข้อมูลอ้างอิงชัดเจนน่าเชื่อถือ รวมทั้งมีบุคลิกภาพดี ความรู้ดี และมีวิธีการ แสดงธรรมที่ดี สำหรับการเผยแพร่โดยการเขียน ผู้เผยแพร่จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ความพร้อม ศิลปะในการอธิบาย และสภาพทางจิตใจที่มั่นคงในเรื่องที่นำเสนอ ส่วนการเผยแพร่โดยการทำ ตัวอย่างให้ดูเป็นอยู่ให้เห็นเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการสอน โดยเฉพาะคนที่ใกล้ชิดกันแล้ว มีความ สำคัญกว่าการสอนด้วยวาจาจากมาก เพราะตัวอย่างที่ได้เห็นอยู่ทุกวันเป็นเสมือนภาพยนตร์ที่ฉายซ้ำ ๆ หากเป็นตัวอย่างที่เขานิยมชมชอบก็จะเป็นตัวแบบที่ซึมลึกลงในความรู้ดีของเขาจนหล่อหลอม เป็นนิสัย อุปนิสัยอันถาวรต่อไป ดังพุทธดำรัสว่า “ก่อนจะไปฝึกใครให้ฝึกตนเองก่อน ก่อนจะไป สอนใคร ต้องสอนตนเองก่อน เราทำได้ก่อนแล้วจึงจะสอนเขา จงสอนเขาด้วยตัวอย่างที่ดีของเรา (น้อย ภายหลังธรรม และสุบรรณ จันทบุตร. 2539 : 167)

จากแนวความคิดในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่กล่าวมาแล้ว อาจสรุปได้ว่า การเผยแพร่ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนกิจของพระสงฆ์ตามพระประสงค์ของพระพุทธเจ้า เพื่อดำรงพระพุทธ ศาสนาในโลกและเพื่อสันติสุขแห่งมวลมนุษยชาติ ส่วนรูปแบบในการเผยแพร่โดยทั่วไปมี 3 วิธี

ใหญ่ ๆ คือ การพูด การใช้สื่ออุปกรณ์และการทำเป็นตัวอย่าง การเผยแพร่แต่ละวิธีจะได้ผลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับตัวผู้เผยแพร่ ข้อมูลในการนำเสนอและความเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

4.5 การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร (ราชบัณฑิตยสถาน. 2539 : 827) แต่การสาธารณูปการที่คณะสงฆ์นำมาใช้ หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณะปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ ศาสนสถานภายในวัด กิจการอันเกี่ยวกับวัด เช่น การสร้างวัด การตั้งวัด การรวมวัด การย้ายวัด การยุบเลิกวัด การขอพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระสงฆ์จำพรรษา การยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร และการศาสนสมบัติของวัด (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). 2540 : 54)

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 37 (1) กำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี (กรมการศาสนา. 2542ข : 29)

จากความในพระราชบัญญัตินี้กล่าว พระธรรมวโรดม (2536 : 178-185) และศาสตราจารย์ กาลศิริศิลป์ (2543 : 28-29) จึงได้อธิบายไว้ดังนี้

1. การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี ได้แก่ การที่เจ้าอาวาสดำเนินงานพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองในทุกด้าน เช่น

1.1 การทำป้ายชื่อวัด นิยมทำป้ายที่ดงทนต์ถาวรติดตั้งไว้ ณ สถานที่เหมาะสม มองเห็นได้สะดวก

1.2 การทำประวัติวัด ได้แก่ ชื่อวัด สถานที่ตั้งวัด อาณาเขตของวัด จำนวนถาวรวัตถุ และปูชนียวัตถุภายในวัด การบูรณปฏิสังขรณ์และค่าใช้จ่าย ลำดับเจ้าอาวาสตั้งแต่เริ่มสร้างวัดจนปัจจุบัน สถิติพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด และสถิติการศึกษาพระปริยัติธรรม

1.3 การทำแผนผังวัด ได้แก่ เขตพุทธาวาส คือ เขตเป็นที่สร้างอุโบสถ วิหาร เป็นต้น เขตสังฆาวาส คือ เขตเป็นที่สร้างกุฏิสงฆ์ หอสมุดมนต์ หอฉัน เป็นต้น เขตสาธารณสงเคราะห์ คือ เขตที่ธรณีสงฆ์ สำหรับสร้างโรงเรียน ห้องสมุด สถานิอนามัย ฌาปนสถาน ศาลาบำเพ็ญกุศล เป็นต้น เขตอภัยทาน คือ เขตห้ามล่าสัตว์ เขตการศึกษา คือ เขตสถานที่ศึกษาทางธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ หรือแร่ธาตุ เป็นต้น และเขตจัดผลประโยชน์ คือ เขตที่ธรณีสงฆ์เพื่อหารายได้บำรุงวัด

1.4 การวางแผนผังของวัด ได้แก่ การประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างเจ้าอาวาส กรรมการวัด เจ้าคณะพระสังฆาธิการตามลำดับชั้น ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อตกลงกัน ก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัด โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญในการวางแผนผังมาร่วมให้คำปรึกษา แนะนำ และ มอบหมายให้นายช่างเขียนแผนผัง พร้อมประมาณการงบประมาณการก่อสร้าง

1.5 การสร้างถาวรวัตถุอันเหมาะสม เจ้าอาวาสและกรรมการวัดจะต้องก่อสร้างถาวร วัตถุต่าง ๆ ตามแบบแปลนแผนผังที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว หากจะมีการเปลี่ยนแปลงจะต้องปรึกษาหารือและได้รับความเห็นชอบจากเจ้าคณะพระสังฆาธิการตามลำดับชั้นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รูปลักษณะของถาวรวัตถุเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับศิลปประจำท้องถิ่น นั้น ๆ โดยไม่ใหญ่โตเกินความจำเป็น และไม่นิยมก่อสร้างเพื่ออวดบารมีของเจ้าอาวาสและภิกษุ เจ้าอาวาสควรก่อสร้างอันดับสุดท้าย เพื่อแสดงถึงความเสียสละสุขส่วนตัวของเจ้าอาวาส

1.6 การพัฒนาวัดให้เป็นอาราม คือ การรักษาวัดให้สะอาดร่มรื่น เป็นระเบียบเรียบร้อย โดยสถานที่ที่สมควรพัฒนา คือ

1.6.1 ภิกษุเจ้าอาวาส ควรพัฒนาเป็นอันดับแรก เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่พระภิกษุ สามเณร

1.6.2 ลานวัด บริเวณวัด อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ และภิกษุ ไม่ปล่อยให้ สกปรก รกรุงรัง หรือปล่อยให้ต้นไม้ ต้นหญ้าขึ้นตามพระเจดีย์ อุโบสถ หรือวิหาร

1.6.3 นิยมปลูกต้นไม้ยืนต้นประเภทไม้ใบในบริเวณวัด เพราะให้ความร่มรื่นและ เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น พิกุล บุนนาค สารภี และอโศก เป็นต้น ไม่นิยมปลูกไม้ดอกหรือ ไม้ผล เพราะจะทำให้เจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรเป็นกังวลในเรื่องการระวังรักษา

1.6.4 บูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่าง ๆ ภายในวัด เมื่อเห็นว่าเริ่มชำรุดทรุดโทรม และนิยมรักษาสภาพเดิมของถาวรวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณวัตถุไว้

1.6.5 ตัวอาคารต่าง ๆ ควรทาสีเพื่อรักษาตัวไม้ไม่ให้ผุกร่อน เพราะแดดและฝน และใช้สีที่เหมาะสมแก่สถานที่ทางพระพุทธศาสนา

1.6.6 ควรจัดให้มีสถานที่เก็บรักษาสัมภาระ เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

1.6.7 เก็บรักษาปูชนียวัตถุและโบราณวัตถุอันมีค่าไว้ในที่ปลอดภัย โดยมอบหมาย ให้พระภิกษุหรือสามเณรดูแลรักษาเป็นประจำ

1.6.8 ถนนเข้าวัดและภายในวัด พร้อมทั้งปลูกไม้ยืนต้นริมถนนอย่างเป็นระเบียบ เรียบร้อย

2. การจัดการกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี ได้แก่ การที่เจ้าอาวาสดำเนินงานจัดการต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน เช่น

2.1 จัดพิธีกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

2.2 จัดบวชชีหมู่

2.3 จัดฝึกอบรมศาสนพิธีและวัฒนธรรมประเพณีไทยแก่เยาวชนหรือประชาชน

2.4 จัดนิทรรศการสถาน คือ การตั้งตู้ยาสามัญประจำวัดไว้บริการประชาชน

2.5 จัดตั้งห้องสมุดประชาชนประจำวัดหรือที่อ่านหนังสือประจำวัดไว้บริการ

ประชาชน

2.6 สร้างเมรุเผาศพบริการประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า

2.7 เตรียมสถานที่สำหรับบรรจุอัฐิไว้บริการประชาชน

3. การจัดการสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ได้แก่ การที่เจ้าอาวาสจัดการดูแลรักษา

คุ้มครองป้องกันสมบัติของวัดและผลประโยชน์ของวัดมิให้เสียหาย เช่น

3.1 ดำเนินการให้มีการออกโฉนด สำหรับวัดที่ยังไม่มีโฉนดแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน หรือที่ธรณีสงฆ์ พร้อมกับทำกำแพงหรือรั้วรอบขอบชิดเป็นสัดส่วนจากเขตของชาวบ้านอย่างชัดเจน

3.2 ดำเนินการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา สำหรับวัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และผูกพัทธสีมาให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ

3.3 จัดทำทะเบียนที่ธรณีสงฆ์ (ที่เป็นสมบัติของวัด) และบัญชีที่กัลปนา (ที่ซึ่งมีผู้ถวายผลประโยชน์ให้แก่วัด) ไว้เป็นหลักฐาน

3.4 จัดทำบัญชีถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุของวัด

3.5 จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายเงินของวัดไว้เป็นหลักฐาน โดยแยกไว้เป็นแผนก ๆ

3.6 ออกใบอนุโมทนาบัตรแก่ผู้บริจาคเงินให้แก่วัด เพื่อเป็นหลักฐานแสดงความบริสุทธิ์ต่อกันทั้งสองฝ่าย

3.7 จัดทำบัญชีแสดงงบดุลการเงินของวัดเมื่อสิ้นปี เพื่อแสดงฐานะการเงินและการใช้จ่ายของวัดให้ถูกต้อง พร้อมประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนได้รับทราบ โดยเปิดเผย

จากรายละเอียดเกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าอาวาสทางด้านการสาธารณูปการดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้สะอาดร่มรื่นเป็นระเบียบเรียบร้อย เหมาะสมกับการเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ คฤหัสถ์ และการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของประชาชน ตลอดจนการดูแลรักษาและจัดหาผลประโยชน์ของวัดเพื่อบำรุงวัด ให้เจริญรุ่งเรือง

4.6 การสาธารณสงเคราะห์

การสงเคราะห์ประชาชนและราชการให้ได้รับความสะดวกสบายตามสมควรเมื่อมาใช้บริการของวัด เช่น จัดประชุมสัมมนา หรือลงคะแนนเลือกตั้ง การสนับสนุนชุมชน เช่น เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหของชุมชน เป็นต้น เป็นหน้าที่ปกติของพระสงฆ์ (รุ่งโรจน์ คำแน่น. 2539 : 118-125) ถือเป็นการสาธารณสงเคราะห์ (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์. 2526 : 191) ซึ่งแยกโดยลักษณะเป็น 4 ประการ คือ การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น ซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ และการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). 2540 : 61 ; กรมการศาสนา. 2540ข : 123-131)

หน้าที่ของเจ้าอาวาสตามมาตรา 37 (4) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 บัญญัติว่า “ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล” นั่นคือ ให้วัดกับบ้านต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งจะส่งผลให้การปฏิบัติงานระหว่างองค์กรเกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์. 2526 : 191 ; Gerald. 1973 : 31) กล่าวคือ เมื่อชาวบ้านมาติดต่อเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ หรือเขาจัดงานทำบุญที่วัดหรือที่บ้านก็ช่วยอำนวยความสะดวกให้ตามสมควรโดยไม่รังเกียจ หรือเห็นแก่ได้ เช่น เก็บค่าเช่าสิ่งของที่นำไปใช้ในงานซึ่งไม่ถูกต้อง หรือเขามีธุระมาปรึกษาหารือก็ควรช่วยเหลือแนะนำด้วยอัธยาศัยอันดี ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะให้เขากลับไปด้วยความผิดหวัง การอำนวยความสะดวกที่เจ้าอาวาสควรดำเนินการ เช่น อำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศล อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัด ความสะดวกแก่ประชาชนที่จะบำเพ็ญกุศนอกวัด แต่มาขอคำปรึกษาแนะนำหรือขอความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือวัด ความสะดวกด้วยการให้ยืมวัสดุ สิ่งของ การจัดนิมนต์พระสงฆ์ไปฉลองศรัทธาชาวบ้าน การช่วยเหลือแนะนำการจัดศาสนพิธี และอำนวยความสะดวกในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่น เมรุเผาศพ หรือศาลาบำเพ็ญกุศลและที่เก็บศพ เป็นต้น (กรมการศาสนา. 2542ข : 9-10)

นอกจากนี้ เจ้าอาวาสยังมีหน้าที่ในการจัดการสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ แก่ประชาชนในส่วนที่อยู่ในสมณวิสัยจะทำได้อีกด้วย เช่น ให้ตั้งหน่วยการกุศภายในวัด ได้แก่ ศูนย์ปรึกษาและบริการสาธารณสุข ศูนย์จัดอภัยมุข ศูนย์บำบัดยาเสพติด ศูนย์อุบาสิกาศูนย์ปรึกษาปัญหาชีวิต โรงเรียน ศาลาประชาชน สถานือนามัย และอื่น ๆ กันส่วนใดส่วนหนึ่งของวัดไว้ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่น พร้อมกับสร้างศาลาพักร้อนเพื่อให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนเป็นครั้งคราว จัดให้มีการอบรมประชาชนในด้านกฎหมาย การประณีประนอมข้อพิพาท ศีลธรรม วัฒนธรรม สุขภาพอนามัย หรือวิชาชีพของท้องถิ่น จัดตั้งมูลนิธิประจำวัดเพื่อนำดอกผลไว้ใช้จ่ายช่วยเหลือประชาชน

ด้านการศึกษาและสาธารณสุข เป็นที่พึงพิงชั่วคราวให้แก่ผู้ประสบภัย เป็นผู้นำในการรวบรวมปัจจัย หรือเครื่องอุปโภคบริโภคจากผู้บริจาคเพื่อนำไปสงเคราะห์ผู้ยากจน หรือประสบภัย (สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ์. 2538 : 174-177 ; จำเริญ วุฒิจันทร์. 2526 : 193-194) เป็นผู้นำชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อชุมชน เช่น จัดตั้งร้านค้าสหกรณ์ให้พึ่งตนเอง ช่วยกันทำงาน ชมรม หมอชาวบ้าน โครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง ชมรมเพื่อธรรมชาติ งานเกษตรผสมผสาน กองทุนผ้าป่าพันธุ์ไม้ไปทอดวัด กองทุนกล้าพันธุ์ไม้ให้ชาวบ้านได้กู้ยืม เจาะบาดาล ปรับที่นา ทำเหมือง ฝาย กองทุนเงินให้ชาวบ้านกู้ยืม อนุรักษ์ป่า ปลูกป่าตามป่าช้า คอนปู้ตาและที่สาธารณะ รวมทั้งจัดตั้งธนาคารชีวิตเพื่อปลดปล่อยหนี้สินให้แก่ชาวบ้าน ในส่วนศาสนกิจของสงฆ์โดยตรงก็เข้าร่วมกลุ่มกับพระสงฆ์วัดต่างๆ เพื่อดำเนินงานดังชุมชนหรือเยาวชนเข้าวัด เช่น จัดงานปฏิบัติธรรม เติมน้ำธรรมสังฆะ ธรรมยาตรา อบรมพระสงฆ์ หรือประยุต์วันพระ คือ ไม่เทศน์อย่างเดียว แต่หาข้อมูลว่าชาวบ้านมีปัญหาอะไร สนใจพระพุทธศาสนาเรื่องอะไร มองพระสงฆ์อย่างไร เมื่อได้ข้อมูลแล้วก็ต้องปรับปรุงแก้ไขปัญหาของชุมชน และจัดอบรมสัมมนาพระสงฆ์ให้สถาบันสงฆ์ดีขึ้น เพราะถ้าพระสงฆ์ปฏิบัติตนเป็นที่ศรัทธาของชาวบ้านแล้ว อะไรก็ตามหากมีพระสงฆ์เป็นผู้นำก็จะทำให้สำเร็จได้โดยง่าย (พระครูสุภาจารวัฒน์. 2542 : 11-13 ; สมเกียรติ มีธรรม. 2543 : 136-139)

จากแนวความคิดในเรื่องการสาธารณสุขสงเคราะห์ที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า เจ้าอาวาสนอกจากมีหน้าที่ในการช่วยเหลือเกื้อกูลและอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ชุมชนและประชาชนตามกฎหมายคณะสงฆ์แล้ว ยังมีหน้าที่ในการสงเคราะห์ชุมชนและประชาชนในเรื่องอื่น ๆ อีกมากมาย ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนและชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ (Barrera. 1982 : 70 ; Brammer. 1979 : 2)

5. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส

การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอยู่ 3 ฝ่ายใหญ่ ๆ คือ ฝ่ายคณะสงฆ์ ฝ่ายราชการ และฝ่ายประชาชนมากบ้างน้อยบ้างตามแต่ภารกิจและโอกาส แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเพียงบทบาทของฝ่ายราชการ คือ ศึกษาธิการอำเภอ และบทบาทของฝ่ายประชาชน คือ วยาวัจกร เท่านั้น เพราะบุคคลทั้งสองมีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสอย่างใกล้ชิด ดังต่อไปนี้

5.1 บทบาทหน้าที่ของศึกษาธิการอำเภอ

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 13 กำหนดให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม (กรมการศาสนา. 2541ค : 5) มีหน้าที่รับผิดชอบสนองงานของมหาเถรสมาคมหรือคณะสงฆ์ด้านการปกครอง ได้แก่ งานสมเด็จพระสังฆราชและกรมการมหาเถรสมาคม งานสำนักเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ อุปถัมภ์นิคมวัดพระสังฆาธิการ พระสมณศักดิ์และพระเปรียญทั่วประเทศ การตรวจการคณะสงฆ์และตรวจตราพระสงฆ์ที่มีอาชาระ (ความประพฤติ) ไม่สมควรแก่สมณวิสัย ถวายการจัดอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะจังหวัด อำเภอ และตำบล รวมทั้งจัดประชุมถวายความรู้เจ้าอาวาสและพระอุปัชฌาย์ทั่วประเทศ ด้านการศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การศึกษาของคณะสงฆ์ชั้นอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์และวิทยาเขต การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาและแผนกธรรม-บาลี โครงการส่งเสริมศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โครงการส่งเสริมศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ อุดหนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ทั่วไป และเขต อพป. โดยพระธรรมทูต อุดหนุนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล อุดหนุนพระนักเผยแผ่ อุดหนุนพระวิปัสสนาจารย์และสำนักวิปัสสนาจารย์ทั่วประเทศ อุดหนุนพระเปรียญและพระบัณฑิตอาสา อุดหนุนพระจริยานิเทศก์ อุดหนุนหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ อุดหนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยองค์กรทางศาสนา อุดหนุนกลุ่มพุทธศาสนาในสถานศึกษา และอุดหนุนหน่วยเผยแผ่ศีลธรรม เป็นต้น ด้านการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ อุดหนุนบูรณะและปฏิสังขรณ์วัดทั่วราชอาณาจักร อุดหนุนบูรณะและปฏิสังขรณ์พระอารามหลวง อุดหนุนพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนและอุทยานการศึกษาในวัด อุดหนุนการจัดทำแผนผังทั่วราชอาณาจักร และอุดหนุนการออกแบบแปลแผนผังให้เป็นไปตามมาตรฐานด้านวิศวกรรม สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม สิ่งแวดล้อม และก่อสร้างเสนาสนะแบบประหยัด เป็นต้น (กรมการศาสนา. 2538 : 11-14)

ในขณะที่พระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอไว้ดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. 2539 : 210)

1. ประสานและจัดทำแผนพัฒนาการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรม รวมทั้งจัดลำดับความสำคัญของแผนงาน โครงการ การตั้งและจัดสรรงบประมาณประจำปีให้สอดคล้องกับแผนแม่บทของกระทรวงและแผนจังหวัด ตลอดจนกำกับ เร่งรัด ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการของหน่วยงาน สังกัดกระทรวงภายในอำเภอและเป็นหน่วยข้อมูลทางการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมในอำเภอ

2. ประสานและส่งเสริมการดำเนินงานด้านการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรม รวมทั้งส่งเสริมและควบคุมมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของหน่วยงาน ทั้งในและนอกสังกัด กระทรวงภายในอำเภอ ตลอดจนดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมอำเภอ

3. ปฏิบัติราชการตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวกับการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรม ซึ่งกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของนายอำเภอหรือศึกษาธิการอำเภอหรือตามที่ได้รับมอบหมาย

4. ปฏิบัติราชการของกระทรวงซึ่งมิได้กำหนดเป็นอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานใดในอำเภอโดยเฉพาะ

5. ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

จะเห็นได้ว่า บทบาทหน้าที่ของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ทางด้านการศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับการรับสนองงานคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ตามพระราชกฤษฎีกา เป็นเพียงกว้าง ๆ ยังไม่ชัดเจน เพื่อให้เกิดความชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ กรมการศาสนา (2534 : 3-5) จึงได้วางแนวทางการดำเนินงานด้านการศาสนาในส่วนภูมิภาคให้สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด/อำเภอเป็นผู้สนองงานเจ้าคณะจังหวัด/อำเภอ เพื่อเสนอต่อเจ้าคณะจังหวัด/อำเภอพิจารณาสั่งการแทนกรมการศาสนาใน 4 ด้านใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ด้านการปกครอง ได้แก่ ดำเนินการด้านการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัด/อำเภอให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามและดำเนินการเกี่ยวกับพระภิกษุสามเณรที่มีอาชาระ (ความประพฤติ) ไม่สมควร หรือประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ระเบียบ คำสั่งคณะสงฆ์ ตลอดจนประพฤติผิดจารีตประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติของคณะสงฆ์ รวมทั้งดำเนินการอื่น ๆ ด้านการปกครองคณะสงฆ์เพื่อความเลื่อมใสศรัทธาและความมั่นคงของคณะสงฆ์ เช่น การถวายความรู้พระสังฆาธิการและตรวจการคณะสงฆ์ เป็นต้น (สุวิทย์ นนทวิสูตร. 2540 : 43)

2. ด้านการศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ ดำเนินการด้านการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในจังหวัด/อำเภอ ทั้งการศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันควรแก่สมณะให้มีความรู้ที่จะประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง และสามารถในการแนะนำในฐานะศาสนทายาทอย่างแท้จริง และดำเนินการและส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้จัดการศึกษาและให้การสงเคราะห์เด็ก เยาวชน และประชาชนให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นสุข รวมทั้งดำเนินการอื่น ๆ ด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ เพื่อส่งเสริมบุคลากรทางศาสนาให้มีประสิทธิภาพ

3. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัด/อำเภอ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจและน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อความสงบสุขและสร้างสรรค์พัฒนาบ้านเมือง และดำเนินการให้มีการแนะนำสั่งสอนและการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสามเณร ทั้งด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระให้เป็นไปตามรูปแบบและวิธีการที่สอดคล้องกับหลักการในพระไตรปิฎก พร้อมทั้งดำเนินการอื่นใดเพื่อให้วัดเป็นแหล่งปฏิบัติธรรม รวมทั้งดำเนินการอื่น ๆ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจถูกต้องในหลักธรรมคำสอน นำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อความเป็นพลเมืองดีของชาติ เช่น สัมมนาผู้บริหารการเผยแผ่อบรมทางการศาสนา เป็นต้น (สุวิทย์ นนทวิศรุต. 2540 : 45)

4. ด้านการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ ดำเนินการให้วัดวาอารามในเขตปกครองเป็นวัดโดยสมบูรณ์ เป็นศูนย์รวมน้ำใจ เป็นที่บำเพ็ญกุศล ปฏิบัติธรรม ทำกิจกรรมสังคมร่วมกันของประชาชนในแต่ละชุมชน ตลอดจนเป็นศูนย์วัฒนธรรม เป็นที่อนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของสังคมนั้น ๆ ดำเนินการเพื่อให้วัดและพระภิกษุสามเณร ส่งเสริมวัฒนธรรมและอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และดำเนินการให้วัด พระภิกษุสามเณร ได้สงเคราะห์ เด็ก เยาวชน และประชาชน ด้านจิตใจ และทางวัตถุ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและสมณวิสัย รวมทั้งด้านอื่น ๆ เพื่อให้วัด พระภิกษุสามเณร ได้พัฒนาปรับปรุงวัดวาอารามให้เป็นวัดที่สมบูรณ์ มีบทบาทในการช่วยเหลือพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

จากบทบาทหน้าที่ของกรมการศาสนาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และบทบาทหน้าที่ของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอทางด้านการศาสนาตามพระราชกฤษฎีกาและแนวทางการดำเนินงานด้านการศาสนาในส่วนภูมิภาคข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ของศึกษาธิการอำเภอทางด้านการศาสนาและการคณะสงฆ์ ก็คือ บทบาทหน้าที่ของกรมการศาสนานั้นเอง เพราะกรมการศาสนาไม่มีเจ้าหน้าที่และหน่วยงานของตนในส่วนภูมิภาค จึงถือว่าเป็นหน้าที่ของศึกษาธิการจังหวัดและศึกษาธิการอำเภอโดยตรง (กรมการศาสนา. 2534 : 1 ; 2536 : 6) ที่จะต้องช่วยดูแลแทนกรมการศาสนาในเรื่องการเบิกจ่ายเงินงบประมาณอุดหนุนการดำเนินงานของคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ให้เป็นไปโดยสะดวก เรียบร้อย และรวดเร็ว ประสานงาน ถวายคำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการปกครอง การจัดการเรียนการสอน การใช้อุปกรณ์ การจัดตั้ง การยุบโรงเรียนหรือสำนักเรียน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งช่วยทำงานธุรการ งานสารบรรณ และงานอื่น ๆ ที่สำคัญและจำเป็นให้แก่เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ตลอดจนพระภิกษุสามเณรที่เกี่ยวข้อง (สุวิทย์ นนทวิศรุต. 2540 : 42-46)

5.2 บทบาทหน้าที่ของไวยาวัจกร

ไวยาวัจกร หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัต คือ เงินงบประมาณ ที่กรมการศาสนาได้รับเป็นประจำปี เพื่อถวายแด่พระภิกษุชั้นสมณศักดิ์ พระสังฆาธิการ และเลขานุการ และจะมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นหนังสือ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2539 : 777 ; กรมการศาสนา. 2542ก : 373 ; 2541ค : 88) เป็นตำแหน่งที่สำคัญ เพราะมีทั้งอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลรักษา และจัดการผลประโยชน์และส่วนได้เสียของวัดและพระศาสนาตามกฎหมายกระทรวงคล้ายกับตำแหน่งมัคนายก ซึ่งให้แต่งตั้งขึ้นตามข้อบังคับเรื่องเงินกัลปนา ร.ศ.121 เพื่อช่วยสงเคราะห์รับภาระหน้าที่จัดหาผลประโยชน์จากการให้เช่าที่ดินและอาคารของวัดแทนวัดและเจ้าอาวาส ภายใต้การควบคุมของเจ้าอาวาสและทางราชการ (โชติ ทองประยูร. 2506 : 270-274)

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 45 กำหนดให้ไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา (กรมการศาสนา. 2541ค : 10) การแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัดใดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัดนั้น โดยปริกษาสงฆ์ในวัดพิจารณาคัดเลือกคฤหัสถ์ผู้ที่มีคุณสมบัติ เมื่อสงฆ์มีมติเห็นชอบผู้ใดให้เจ้าอาวาสแต่งตั้งผู้นั้นเป็นไวยาวัจกร โดยอนุมัติของเจ้าคณะอำเภอจะแต่งตั้งคนเดียว หรือหลายคน หรือเป็นคณะก็ได้ (กรมการศาสนา. 2542ก : 374 ; พระเทพวิสุทธิเวที. 2532 : 364)

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ 18 (พ.ศ.2536) ข้อ 6 กำหนดคุณสมบัติของคฤหัสถ์ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นไวยาวัจกรไว้ว่า ต้องเป็นชายมีสัญชาติไทย นับถือพุทธศาสนา อายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี บริบูรณ์ มีหลักฐานมั่นคง มีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้ เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถ หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือมีโรคที่น่ารังเกียจ ไม่เป็นผู้บกพร่องในศีลธรรมอันดี เช่น ประพฤติเสเพล นักเลงการพนัน ดิดสุรา ไม่มีหนี้สินค้ำพันตัว ไม่เคยถูกลงโทษให้ออกจากราชการ องค์การของรัฐหรือบริษัทห้างร้านของเอกชนในความผิดหรือมัวหมองในเรื่องการเงิน และไม่เคยถูกลงโทษจำคุก เว้นแต่ความผิดโทษหรือโดยประมาท (สุทธิพงศ์ คันทยาพิศาลสุทธิ. 2536 : 165)

สำหรับที่มาของหน้าที่ในการเบิกจ่ายเงินนิตยภัตของไวยาวัจกรแทนพระสมณศักดิ์ พระสังฆาธิการ และเลขานุการนั้น เกิดจากความพยายามของกรมการศาสนาที่จะเลี้ยพระวินัยพุทธบัญญัติห้ามพระภิกษุรับเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นรับแทน ซึ่งทองและเงินด้วยความยินดี ยึดถือเป็นของตน หากฝ่าฝืนต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ (พุทธทาสภิกขุ. 2537ข : 112)

ตามระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยการเบิกจ่ายนิตยภัต พ.ศ.2514 กำหนดว่า ในจังหวัดพระนคร ธนบุรี นนทบุรี และสมุทรปราการ ให้ไวยาวัจกรไปขอเบิกนิตยภัตที่กรมการศาสนา

ในเขตจังหวัดอื่น ให้ไวยาวัจกรไปขอเบิกที่จังหวัดซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดอยู่ ภายในเดือนกันยายนของทุกปี หากพ้นกำหนดนี้จะเบิกจ่ายมิได้ ตามปกติการเบิกจ่ายนิตยภัตให้เบิกจ่ายเป็นรายเดือน เว้นแต่จะขอตกลงเบิกจ่ายเป็นรายงวดกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเงิน (กรมการศาสนา. 2541ค : 89)

นอกจากมีหน้าที่ในการเบิกจ่ายนิตยภัตแทนพระสงฆ์ดังกล่าวแล้ว ไวยาวัจกรมีหน้าที่เป็นผู้แทนวัดโดยตำแหน่งเหมือนเจ้าอาวาสและกรรมการศาสนาด้วย โดยทำหน้าที่ดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ในกฎกระทรวง ซึ่งออกตามความในมาตรา 40 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 (โชติ ทองประยูร. 2506 : 197) โดยมีสาระสำคัญของกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) ซึ่งไวยาวัจกรต้องปฏิบัติดังนี้ (กรมการศาสนา. 2542ก : 135-136)

1. ลงทะเบียนทรัพย์สินที่ได้มาเป็นศาสนสมบัติของวัดไว้เป็นหลักฐาน และจำหน่ายทรัพย์สินออกจากทะเบียนเมื่อต้องจำหน่ายทรัพย์สินนั้น พร้อมระบุเหตุผลในการจำหน่าย ส่วนหลักฐานการได้มาซึ่งสิทธิ์ในทรัพย์สินเกี่ยวกับที่ดิน เมื่อได้จดทะเบียนตามกฎหมายแล้วให้เก็บหลักฐานการได้มาไว้ที่กรมการศาสนา สำหรับวัดในส่วนกลาง และสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำหรับวัดในส่วนภูมิภาค

2. ดำเนินการกันที่ดินของวัดไว้จัดประโยชน์

3. จัดทำทะเบียนทรัพย์สินที่จัดประโยชน์ ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัย และเก็บรักษาทะเบียนและหนังสือสัญญาเช่าไว้เป็นหลักฐานที่วัดหรือฝากไว้ที่กรมการศาสนา

4. การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ ที่กลบนา หรือที่วัดที่กันไว้จัดประโยชน์

5. เก็บรักษาเงินของวัด ส่วนที่เกิน 3,000 บาทขึ้นไปให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนา จังหวัด อำเภอ หรือธนาคาร หรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาเห็นชอบในนามของวัด และดูแลรักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาคให้วัดตามความประสงค์ของผู้บริจาค

6. ทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัดเป็นปัจจุบัน และเมื่อสิ้นปีปฏิทิน ให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและเงินคงเหลือให้เจ้าอาวาสตรวจตราดูแลให้ถูกต้อง

7. กรณีที่วัด เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร หรือผู้จัดประโยชน์ของวัดถูกฟ้อง หรือถูกหมายเรียกเข้าเป็นโจทก์ร่วมหรือจำเลยร่วมในเรื่องเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เจ้าอาวาสแจ้งต่อกรมการศาสนาหรือศึกษาธิการจังหวัดที่วัดตั้งอยู่ไม่ช้ากว่า 5 วัน นับแต่วันได้รับหมาย

สรุปได้ว่า ไวยาวัจกรมีความเกี่ยวข้องกับเจ้าอาวาสอยู่ 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ ทำหน้าที่ขอเบิกเงินนิตยภัตแทนเจ้าอาวาสแล้วนำมาถวายเจ้าอาวาสเป็นรายเดือนหรือรายงวด และดูแลรักษาและ

จัดการผลประโยชน์ของวัดและพระศาสนาตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) ซึ่งเจ้าอาวาสมอบหมาย

จากบทบาทหน้าที่ของศึกษาริการอำเภอ และไวยาวัจกร ดังกล่าวนี้นี้ จะเห็นได้ว่า ทั้งศึกษาริการอำเภอและไวยาวัจกรต่างก็มีส่วนในการประสาน สนับสนุน และช่วยเหลือการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสตามระเบียบ กฎหมาย และพระธรรมวินัย ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในครั้งนี้ จึงน่าจะเชื่อถือได้

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ดังต่อไปนี้

ชาเลื่อง วุฒิจันทร์ (2526 : 44-206) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ พบว่า การรักษาความเรียบร้อยดีงามในวงการคณะสงฆ์ยังไม่ได้การศึกษาของคณะสงฆ์ยังปล่อยไปตามยถากรรม ขาดการดูแลเอาใจใส่จากรัฐบาล การศึกษาสงเคราะห์ในความรับผิดชอบของพระสงฆ์จากระบบและหลักประกันจากรัฐบาล วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังไม่พัฒนา ไม่สามารถสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ได้ การดูแลรักษาจัดการวัดและศาสนสมบัติยังไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย และการสาธารณสงเคราะห์ต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ปฏิบัติอยู่ขัดต่อพระธรรมวินัยและสมณวิสัย

สายธาร อินทวดี (2533 : 27-76) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของมหาเถรสมาคมในการแก้ปัญหาคณะสงฆ์ไทย (พ.ศ.2445-2530) พบว่า ปัญหาด้านการปกครอง ได้แก่ พระภิกษุสามเณรประพฤติตนไม่เหมาะสม การขาดแคลนเจ้าอาวาสที่มีคุณภาพ ปัญหาด้านศาสนศึกษา ได้แก่ ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ ขาดความเป็นเอกภาพ การบริหารการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสทั้งสิ้น ส่วนกลางมีหน้าที่เพียงวัดผลเท่านั้น แนวโน้มผู้เข้าศึกษาในระบบของคณะสงฆ์ลดลงทุกปี การขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนและคุณภาพการศึกษาต่ำ สำหรับปัญหาด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรเผยแผ่ที่มีคุณภาพและวิธีการเผยแผ่ล้าสมัย ขณะที่ปัญหาด้านสาธารณูปการและศาสนสมบัติ ได้แก่ เจ้าอาวาสขาดความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา การอนุรักษ์และปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด การจัดทำทะเบียนบัญชีต่าง ๆ ตลอดจนการควบคุมดูแลการก่อสร้างและที่ธรณีสงฆ์

ภัทรพร สิริกาญจน (2535) ได้วิจัยเรื่อง หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเจียน สุวัณโณ ในงานพัฒนาชุมชน พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การช่วยเหลือชุมชนทางด้านจิตใจโดยปลูกฝังจริยธรรมแก่ชาวบ้านตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก การเผยแผ่ธรรมโดยเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนและเป็นผู้นำชุมชน จัดกิจกรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานราชการในการพัฒนาชุมชน โดยพัฒนาทางด้านการศึกษาเพื่ออาชีพ การสาธารณสุข การพัฒนาเด็กและเยาวชน ตลอดจนศีลธรรมประชาชน

รุ่งโรจน์ คำแน่น (2539) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดเพชรบุรี พบว่า เจ้าอาวาสมีบทบาทพัฒนาชุมชนด้านการพัฒนาจิตใจมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การส่งเสริมและพัฒนาการศึกษา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ การพัฒนาเพื่อจัดระเบียบชุมชน การพัฒนาการสาธารณสุข การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การฝึกอบรมพัฒนาอาชีพ การส่งเสริมการเกษตร และกิจกรรมการพัฒนาอื่น ๆ ตามลำดับ สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อบทบาทการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ความเกี่ยวข้องกับชาวบ้านและความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชน

วีระ วงศ์สรรค์ สมานจิต ภิรมย์รัตน์ และศรีสมร พุ่มสะอาด (2539) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดประโยชน์ศาสนสมบัติ พบว่า วัดในส่วนภูมิภาค มีทรัพย์สินของวัดและศาสนสมบัติภายในวัด ได้แก่ ที่ดิน อาคารที่พักอาศัย และอาคารพาณิชย์ โดยที่ดินมีพื้นที่ตั้งแต่ 1-1,270 ไร่ อาคารที่พักอาศัยมีประมาณ 1-73 ห้อง และอาคารพาณิชย์มีประมาณ 1-55 ห้อง/คูหา โดยได้นำมาจัดประโยชน์ไม่เกินร้อยละ 60 ส่วนในกรุงเทพฯ ได้นำมาจัดประโยชน์เป็นส่วนมาก เช่น ที่ดิน ให้เช่าสร้างเป็นที่อยู่อาศัย ทำการพาณิชย์ ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการจัดประโยชน์ที่พบมากที่สุดคือ วัดส่วนมากไม่มีการทำแผนผังวัด และแผนผังการจัดประโยชน์ การทำทะเบียนทรัพย์สิน ความพึงพอใจในอัตราค่าเช่า และการเก็บเงินจากผู้เช่า วัดและจังหวัดสามารถเก็บเงินค่าเช่าได้ครบถ้วน ประมาณร้อยละ 60-75 เท่านั้น

กรมการศาสนา (2540 : 92-96) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนมี 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยหลักกับปัจจัยเสริม โดยปัจจัยหลัก ประกอบด้วย ความสามารถพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพและภาวะผู้นำ กระบวนการบริหารและการทำงานและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ส่วนปัจจัยเสริม ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งวัด บรรยากาศภายในบริเวณวัด การมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และอื่น ๆ

มนัส ภาควุมิ และคนอื่น ๆ (2540) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พบว่า การจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สามารถตอบสนองนโยบายการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ ช่วยให้พระภิกษุสามเณรได้รับโอกาสทางการศึกษา เสริมสร้างสัมพันธอันดีระหว่างชุมชนกับวัด การดำเนินงานยังมีความแตกต่างกันมากในด้านการบริหารและการจัดการ รวมทั้งคุณภาพการจัดการศึกษา เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดหน่วยงานอื่น ๆ และกรมการศาสนาด้วยกัน

มานี ไชยธีรานุวัณศิริ (2540 : 17-45) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรมของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มเป้าหมายคือ พระเถระที่เป็นที่เคารพศรัทธาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและพุทธศาสนิกชน พบว่า บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามบริบทพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ควรพัฒนาตนด้านการปกครองและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทบาทหน้าที่ด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาและการพัฒนาตน ได้แก่ การศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นการพัฒนาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุด บทบาทหน้าที่ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของพระสงฆ์ การเลือกใช้กลยุทธ์ที่หลากหลายเหมาะสมกับผู้รับ การพัฒนาสังคมและวัดเป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้ผล และบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์ควรพัฒนาตนเอง พัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ติดตามข่าวสารความเปลี่ยนแปลงของสังคม ร่วมแก้ไขปัญหาของคณะสงฆ์ และร่วมอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กรมการศาสนา (2541ง) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี พบว่า ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวนผู้ขาดสอบทุกระดับชั้นมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี ในขณะที่จำนวนผู้สอบได้ทุกระดับชั้นก็มีแนวโน้มลดลง เฉพาะปี พ.ศ.2541 มีผู้สอบได้ทุกระดับชั้นเฉลี่ยเพียงร้อยละ 22 เท่านั้น ผู้เรียนตั้งแต่ ป.ศ.4 ขึ้นไป ส่วนใหญ่จะศึกษาด้วยตนเอง เนื่องจากขาดแคลนครูสอน โดยเฉพาะในส่วนภูมิภาค ด้านการดำเนินงานจัดการศึกษา พบว่า สิ่งที่ต้องแก้ไขอันดับแรก ได้แก่ งบประมาณ รองลงมาได้แก่ สื่ออุปกรณ์ วัสดุการเรียนการสอน ความร่วมมือช่วยเหลือระหว่างสำนักงานเรียน เอกสารการเรียน คู่มือครู และครูสอน ตามลำดับ

มานี ไชยธีรานุวัณศิริ และคนอื่น ๆ (2541 : 23-54) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาในภาคเหนือและภาคใต้ พบว่า พระสงฆ์ที่ปฏิบัติในบทบาทการพัฒนาตนเอง อาทิ การเรียนรู้พระไตรปิฎก พระธรรมวินัยทั้งคัมภีร์และวิปัสสนาธุระอย่างลึกซึ้ง การปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในศีล สมาธิ ปัญญา ความสงบเรียบง่าย ความสันโดษ มีความคิดที่ทันสมัย รวมทั้งมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาวัด พัฒนาการปกครอง พัฒนาการศึกษาของพระภิกษุสามเณรภายในวัด พัฒนาชุมชน การอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการอบรมและสงเคราะห์ประชาชนจะเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชน และในยุคโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์ควรได้รับการพัฒนาตนเอง พัฒนาบทบาทหน้าที่ให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลง พัฒนาเผยแผ่พระพุทธศาสนา การมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อแก้ไขปัญหา คณะสงฆ์ ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมหาเถรสมาคมและกรรมการศาสนาควรให้การสนับสนุนอย่างใกล้ชิด

วินัย เก่งสุวรรณ (2541) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียน กลุ่มที่ 10 พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ทั้ง 11 บริการ ได้แก่ ด้านสุขภาพจิต ด้านสุขภาพอนามัย ด้านทุนการศึกษา ด้านที่พักอาศัย ด้านโภชนาการ ด้านอัฐบริวาร ด้านการสอนซ่อมเสริม ด้านอุปกรณ์การเรียน ด้านการแนะแนว และด้านกิจกรรมทางศาสนา บทบาทที่มีมากเป็นอันดับหนึ่งคือ เป็นผู้ให้ความรู้ รองลงมาคือ เป็นผู้ให้คำปรึกษา และอันดับสุดท้ายคือ เป็นผู้แสวงหาแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ใน 10 บริการ ยกเว้นบริการนันทนาการ และพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทเป็นอันดับหนึ่งในบริการด้านกิจกรรมทางศาสนา รองลงมาคือ บริการด้านที่พักอาศัย และอันดับสุดท้ายคือ บริการด้านสุขภาพอนามัย ส่วนด้านความสัมพันธ์กับชุมชน พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทมากที่สุดในการปลูกฝังค่านิยมแก่นักเรียน รองลงมาคือ การสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน น้อยที่สุดคือ การทำวิจัยเพื่อประเมินความต้องการของชุมชน

สาโรจน์ กาลศิริศิลป์ (2543 : 64, 90) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาทัศนคติต่อพระภิกษุสงฆ์ของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร พบว่า ครูและนักเรียนมีทัศนคติต่อพระภิกษุสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาตามรายกลุ่มตัวอย่างพบว่า ครูมีทัศนคติต่อพระภิกษุสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศึกษา ด้านการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับดี แต่ด้านการประพฤติปฏิบัติ และด้านการก่อสร้างและบูรณะวัดอยู่ในระดับไม่ค่อยดี ส่วนนักเรียน พบว่า มีทัศนคติต่อพระภิกษุสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศึกษา ด้านการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับดี แต่ด้านการประพฤติปฏิบัติและด้านการก่อสร้างและบูรณะวัดอยู่ในระดับไม่ค่อยดี

จากผลงานวิจัยข้างต้น อาจสรุปการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์โดยรวมได้ 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ส่วนมากยังด้อยประสิทธิภาพ พระสงฆ์ต้องพัฒนาตนเอง และพัฒนาศาสนกิจอื่น ๆ ของสงฆ์ให้เอื้อประโยชน์ต่อพระศาสนา สังคม และชุมชน ด้านการศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ยังมีข้อแตกต่างกันอยู่มากในหลาย ๆ เรื่อง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังขาด

พระสงฆ์ที่เป็นนักเผยแผ่ที่แท้จริง ด้านการสาธารณูปการ การจัดประโยชน์ศาสนสมบัติของวัด และพระศาสนายังดำเนินงานไม่ได้เต็มที่ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวัดและชุมชนของ เจ้าอาวาส มี 2 ปัจจัยใหญ่ ๆ คือ ปัจจัยหลัก ได้แก่ ความสามารถพิเศษของเจ้าอาวาส ความเป็นผู้นำ กระบวนการบริหารและการทำงาน และมนุษยสัมพันธ์ และปัจจัยเสริม ได้แก่ สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งวัด บรรยากาศภายในวัด การที่วัดมีโบราณสถาน โบราณวัตถุและเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์กับชุมชน ความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งการประสานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสงฆ์ส่วนมากยังปฏิบัติตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาน้อย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในแต่ละเรื่อง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ดังนี้

1. ประชากร ได้แก่
 - 1.1 เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 1,191 รูป จากจำนวนวัดทั้งสิ้น 1,191 วัด
 - 1.2 ศิษษาธิการอำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 20 คน จาก 17 อำเภอ และ 3 กิ่งอำเภอ
 - 1.3 ไวยาวัจกรในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 1,191 คน จากจำนวนวัดทั้งสิ้น 1,191 วัด
2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่
 - 2.1 เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 291 รูป ซึ่งได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นอย่างมี

สัดส่วน (Stratified Random Sampling) ตามประเภทของวัด โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปของ เครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970 : 608) ดังปรากฏในตาราง 1

ตาราง 1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามประเภทของวัด

ประเภทของวัด อำเภอ	วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา		สำนักสงฆ์		รวม	
	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ธวัชบุรี	74	18	75	18	149	36
เมืองร้อยเอ็ด	62	15	64	16	126	31
เสลภูมิ	57	14	61	15	118	29
พนมไพร	49	12	55	13	104	25
สุวรรณภูมิ	48	12	54	13	102	25
เกษตรวิสัย	37	9	43	11	80	20
จตุรพักตรพิมาน	34	8	40	10	74	18
โพนทอง	34	8	40	10	74	18
อาจสามารถ	36	9	38	9	74	18
ปทุมรัตต์	29	7	32	8	61	15
หนองพอก	24	6	26	6	50	12
จังหาร	24	6	26	6	50	12
โพธิ์ชัย	19	5	20	5	39	10
ศรีสมเด็จ	15	4	20	5	35	9
เมืองสรวง	12	3	14	3	26	6
โพนทราย	7	2	8	2	15	4
เมยวดี	6	1	8	2	14	3
รวม	567	139	624	152	1,191	291

2.2 ศึกษาธิการอำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้งหมด จำนวน 20 คน จาก 17 อำเภอ และ 3 กิ่งอำเภอ

2.3 ไวยาวัจกรในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 291 คน โดยได้มาจากไวยาวัจกรของวัดซึ่งเจ้าอาวาสเป็นกลุ่มตัวอย่างตามข้อ 2.1

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม จำแนกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 3 ข้อ ได้แก่ ข้อมูลส่วนตัวของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร

ตอนที่ 2 สอบถามระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสแบบมาตราส่วนประมาณค่ามีคำตอบ 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยให้เจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร ประเมินระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส จำนวน 56 ข้อ โดยจำแนกเป็น 6 ด้าน คือ

1. การปกครอง	10 ข้อ
2. การศาสนศึกษา	10 ข้อ
3. การศึกษาสงเคราะห์	6 ข้อ
4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา	13 ข้อ
5. การสาธารณูปการ	9 ข้อ
6. การสาธารณสงเคราะห์	8 ข้อ

ตอนที่ 3 สอบถามระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสแบบมาตราส่วนประมาณค่า มีคำตอบ 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด จำนวน 30 ข้อ และข้อเสนอแนะในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสใน 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

ในการสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส
2. ศึกษาแบบสอบถาม แบบประเมินและแบบสัมภาษณ์ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาเป็นแบบสอบถามที่เหมาะสมกับเรื่องที่กำลังศึกษา
3. สร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า มีคำตอบ 5 ระดับ จำนวน 86 ข้อ โดยแบ่งเป็นสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส จำนวน 56 ข้อ และสอบถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส จำนวน 30 ข้อ ให้สอดคล้องกับนิยามศัพท์

รวมทั้งแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยในข้อ 1, 2 โดยใช้แบบสอบถาม แบบประเมิน แบบสัมภาษณ์ ตามข้อ 2 เป็นแนวคิดประกอบ

4. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อประธานและกรรมการควบคุมปริญญาโทเพื่อพิจารณาตรวจแก้ไขหรือปรับปรุงให้เหมาะสม

5. นำแบบสอบถามที่แก้ไขปรับปรุง ตามคำแนะนำของประธาน และกรรมการควบคุมปริญญาโทแล้วไปให้คณะผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา และความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ ปรากฏว่ามีหลายข้อที่ผู้เชี่ยวชาญแนะนำให้ปรับปรุง

6. ปรับปรุงแบบสอบถามตามคำแนะนำของคณะผู้เชี่ยวชาญ โดยความเห็นชอบของประธานและกรรมการควบคุมปริญญาโท แล้วจึงนำไปทดลองใช้ (Try out) กับเจ้าอาวาสที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 100 รูป เพื่อหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) โดยใช้สูตร ครอนบัค (Cronbach) (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 200) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.95

7. นำเสนอประธานและกรรมการควบคุมปริญญาโท เพื่อตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ เมื่อได้รับความเห็นชอบแล้ว จึงนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1. ขอนหนังสือแนะนำตัว และขอความร่วมมือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถึงศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากศึกษาธิการอำเภอ เจ้าอาวาส และไวยาวัจกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

2. นำหนังสือแนะนำตัว และขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และแบบสอบถามไปส่งศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อให้ทำหนังสือขอความร่วมมือเจ้าอาวาสที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามและช่วยส่งแบบสอบถามให้ไวยาวัจกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างได้ตอบด้วย โดยให้ส่งคืนแบบสอบถามที่สำนักงานศึกษาธิการอำเภอภายใน 10 วัน นับแต่วันที่ได้รับแบบสอบถามไป

3. ไปปรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเองที่สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ปรากฏว่าได้แบบสอบถามไม่ครบ จึงขอความอนุเคราะห์ศึกษาธิการอำเภอช่วยเร่งรัดติดตามทวงถาม และผู้วิจัยได้ออกติดตามทวงถามด้วยตนเองอีกส่วนหนึ่ง จึงครบจำนวนที่ต้องการ

การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. การจัดกระทำข้อมูล

1.1 ตรวจสอบความเรียบร้อยของแบบสอบถามที่รับคืนมาทุกฉบับ พบว่า แบบสอบถามสำหรับเจ้าอาวาส ส่งไปจำนวน 291 ฉบับ ได้รับคืนมาจำนวน 289 ฉบับ เป็นฉบับที่มีความสมบูรณ์สามารถนำไปวิเคราะห์ได้ จำนวน 264 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 90.72 แบบสอบถามสำหรับศึกษานิเทศก์อำเภอ ส่งไปจำนวน 20 ฉบับ รับคืนมาจำนวน 20 ฉบับ เป็นฉบับที่มีความสมบูรณ์สามารถนำไปวิเคราะห์ได้ทั้ง 20 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 และแบบสอบถามสำหรับไวยาวัจกร ส่งไปจำนวน 291 ฉบับ รับคืนมาจำนวน 286 ฉบับ เป็นฉบับที่มีความสมบูรณ์สามารถนำไปวิเคราะห์ได้จำนวน 264 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 90.72 รวมแบบสอบถามที่ส่งไปทั้งสิ้นจำนวน 602 ฉบับ รับคืนมาจำนวน 595 ฉบับ เป็นฉบับที่มีความสมบูรณ์สามารถนำไปวิเคราะห์ได้ทั้งสิ้นจำนวน 548 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 91.02

1.2 นำแบบสอบถามที่คัดไว้แล้วมาตรวจให้คะแนนเป็นรายชื่อตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ

- ระดับการปฏิบัติ/ระดับปัญหาอุปสรรคมากที่สุด มีค่าเท่ากับ 5
- ระดับการปฏิบัติ/ระดับปัญหาอุปสรรคมาก มีค่าเท่ากับ 4
- ระดับการปฏิบัติ/ระดับปัญหาอุปสรรคปานกลาง มีค่าเท่ากับ 3
- ระดับการปฏิบัติ/ระดับปัญหาอุปสรรคน้อย มีค่าเท่ากับ 2
- ระดับการปฏิบัติ/ระดับปัญหาอุปสรรคน้อยที่สุด มีค่าเท่ากับ 1

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 หาค่าความถี่และค่าร้อยละ สำหรับข้อมูลทั่วไป และหาค่าความถี่สำหรับข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม

2.2 หาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation หรือ S.D.) สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับระดับการปฏิบัติศาสนกิจ และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยจำแนกเป็นโดยรวม รายด้าน และรายชื่อ รวมทั้งแปลความหมายของค่าเฉลี่ย สำหรับการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยใช้เกณฑ์ดังนี้ (วิเชียร เกตุสิงห์, 2538 : 9)

ค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 หมายถึง มีการปฏิบัติ/มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 หมายถึง มีการปฏิบัติ/มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 หมายถึง มีการปฏิบัติ/มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 หมายถึง มีการปฏิบัติ/มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 หมายถึง มีการปฏิบัติ/มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับน้อยที่สุด

2.3 ทดสอบสมมติฐาน โดยใช้ t-test (Independent Sample)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. สถิติพื้นฐาน

1.1 ค่าร้อยละ (Percentage)

1.2 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)

1.3 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

2. สถิติที่ใช้หาคุณภาพของแบบสอบถาม

2.1 หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ของ ครอนบัค (Cronbach)

3. สถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน

3.1 สถิติทดสอบค่า t (t-test Independent Sample)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อความสะดวกในการเสนอผล แปลผล และเข้าใจตรงกันในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัย
จึงใช้สัญลักษณ์และอักษรย่อดังต่อไปนี้

N	แทน	จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง
$\bar{X}$	แทน	ค่าคะแนนเฉลี่ย (Mean)
S.D.	แทน	ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน (t-test Independent Sample)
*	แทน	มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของตาราง โดยแบ่งเป็น 5 ตอน
ดังนี้

- ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป
- ตอนที่ 2 วิเคราะห์ระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส
- ตอนที่ 3 เปรียบเทียบการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสเพื่อทดสอบสมมติฐาน
- ตอนที่ 4 วิเคราะห์ระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส
- ตอนที่ 5 หาค่าความถี่ของความเห็นและข้อเสนอแนะ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี้ เป็นการวิเคราะห์สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็น
เจ้าอาวาส จำนวน 264 รูป โดยใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละ ดังปรากฏในตาราง 2

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละของเจ้าอาวาส จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางโลก และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาส	จำนวน	ร้อยละ
1. วุฒิการศึกษาทางโลก		
- จบชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	171	64.77
- จบชั้นมัธยมศึกษาหรือสูงกว่า	93	35.23
2. ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง		
- ต่ำกว่า 10 ปี	120	45.45
- ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป	144	54.55
รวม	264	100.00

จากตาราง 2 แสดงว่า กลุ่มตัวอย่างเจ้าอาวาส จำนวน 264 รูป ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาทางโลกคือ จบชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (ร้อยละ 64.77) นอกนั้นเป็นผู้จบชั้นมัธยมศึกษาหรือสูงกว่า เมื่อพิจารณาตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง พบว่า ส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 54.55) นอกนั้น มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 10 ปี

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี้ เป็นการวิเคราะห์ระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จำแนกโดยรวม รายด้าน และรายชื่อ ดังปรากฏในตาราง 3-9

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติภารกิจของเจ้าอาวาส โดยรวมและรายด้าน จำแนกตามสถานภาพ

ข้อ	การปฏิบัติภารกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1	ด้านการปกครอง	3.99	0.65	มาก	2.98	0.53	ปานกลาง	3.74	0.78	มาก	3.84	0.74	มาก
2	ด้านการศึกษา	3.45	0.81	ปานกลาง	2.81	0.57	ปานกลาง	3.23	0.97	ปานกลาง	3.32	0.89	ปานกลาง
3	ด้านการศึกษาสงเคราะห์	2.99	0.84	ปานกลาง	2.57	0.57	ปานกลาง	3.03	0.98	ปานกลาง	2.99	0.90	ปานกลาง
4	ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	3.60	0.69	มาก	3.07	0.55	ปานกลาง	3.56	0.79	มาก	3.56	0.74	มาก
5	ด้านการสาธารณูปการ	3.86	0.66	มาก	3.04	0.52	ปานกลาง	3.71	0.81	มาก	3.76	0.75	มาก
6	ด้านการสาธารณสงเคราะห์	3.77	0.68	มาก	3.31	0.60	ปานกลาง	3.62	0.79	มาก	3.68	0.73	มาก
	รวม	3.65	0.59	มาก	2.98	0.43	ปานกลาง	3.51	0.75	มาก	3.56	0.68	มาก

จากตาราง 3 แสดงว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.56$) เมื่อพิจารณาตามรายด้าน พบว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับมาก ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ($\bar{X} = 3.56-3.84$) ยกเว้นด้านการศาสนศึกษา และด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.99-3.32$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.65, 3.51$ ตามลำดับ) ในขณะที่ศึกษาธิการอำเภอ เห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.98$) โดยเจ้าอาวาสและไวยาวัจกร เห็นตรงกันว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ($\bar{X} = 3.56-3.99$) ยกเว้นด้านการศาสนศึกษา และด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.99-3.45$) ในขณะที่ศึกษาธิการอำเภอเห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ($\bar{X} = 2.57-3.31$)

ตาราง 4 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการปกครอง

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1	เจ้าอาวาสรักษาร่างกายและเครื่องนุ่งห่มของตนให้สะอาดเรียบร้อยน่าเลื่อมใส	4.07	0.82	มาก	3.20	0.52	ปานกลาง	3.99	0.85	มาก	4.00	0.84	มาก
2	เจ้าอาวาสศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ เพื่อพัฒนาตนเอง	3.78	0.92	มาก	2.40	0.82	น้อย	3.58	0.97	มาก	3.64	0.97	มาก
3	เจ้าอาวาสปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดในพระธรรมวินัย	4.05	0.83	มาก	3.15	0.81	ปานกลาง	3.90	0.91	มาก	3.95	0.88	มาก
4	เจ้าอาวาสอบรมพระภิกษุสามเณรให้เข้าใจในระเบียบข้อปฏิบัติของสงฆ์ในวัด	3.92	0.89	มาก	2.95	0.76	ปานกลาง	3.67	1.05	มาก	3.77	0.99	มาก
5	เจ้าอาวาสเป็นตัวอย่างที่ดีของพระภิกษุสามเณรในเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา	4.13	0.84	มาก	3.10	0.91	ปานกลาง	3.91	0.99	มาก	3.99	0.94	มาก
6	เจ้าอาวาสควบคุมดูแลให้พระภิกษุสามเณรปฏิบัติโดยเคร่งครัดในพระธรรมวินัย	4.03	0.82	มาก	3.25	0.79	ปานกลาง	3.75	1.03	มาก	3.87	0.94	มาก

ตาราง 4 (ต่อ)

ข้อ	การปฏิบัติภารกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
7	เจ้าอาวาสกวาดฉันให้พระภิกษุสามเณรปฏิบัติตามกฎหมายของคณะสงฆ์	4.05	0.89	มาก	2.90	0.79	ปานกลาง	3.73	1.00	มาก	3.85	0.97	มาก
8	เจ้าอาวาสแจ้งมรดกในเรื่องกิริยามารยาทของพระภิกษุสามเณรในที่สาธารณะและชุมชน	4.09	0.84	มาก	3.15	0.88	ปานกลาง	3.79	1.02	มาก	3.91	0.95	มาก
9	เจ้าอาวาสพิจารณาโทษพระภิกษุสามเณรที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัยหรือกฎหมายคณะสงฆ์	3.83	0.96	มาก	2.50	0.83	ปานกลาง	3.57	1.10	มาก	3.66	1.05	มาก
10	เจ้าอาวาสให้การยกย่องพระภิกษุสามเณรที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด	3.95	0.92	มาก	3.20	0.70	ปานกลาง	3.55	1.01	มาก	3.73	0.98	มาก
	รวม	3.99	0.65	มาก	2.98	0.53	ปานกลาง	3.74	0.78	มาก	3.84	0.74	มาก

จากตาราง 4 แสดงว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการปกครอง โดยรวมตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.84$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อ กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นตรงกันว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} \approx 3.64-4.00$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ทั้งโดยรวมและรายข้อ ในขณะที่ ศึกษาธิการอำเภอ เห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเอง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.40$)

ตาราง 5 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการศาสนศึกษา

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาจักร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
11	เจ้าอาวาสประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้พระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาในสำนักเรี่ยยนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม	3.86	0.96	มาก	3.10	0.85	ปานกลาง	3.53	1.16	มาก	3.68	1.08	มาก
12	เจ้าอาวาสประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้พระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาในสำนักเรี่ยยนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	3.58	1.05	มาก	3.05	0.69	ปานกลาง	3.37	1.18	ปานกลาง	3.46	1.11	ปานกลาง
13	เจ้าอาวาสประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้พระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาในสำนักเรี่ยยนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	3.55	1.06	มาก	2.85	0.67	ปานกลาง	3.29	1.24	ปานกลาง	3.40	1.15	ปานกลาง

ตาราง 5 (ต่อ)

ข้อ	การปฏิบัติงานหลักของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาจักร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
14	เจ้าอาวาสจัดอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมให้รู้จักเทคนิคการสอนใหม่ๆ	3.09	1.12	ปานกลาง	2.15	0.81	น้อย	2.89	1.20	ปานกลาง	2.96	1.16	ปานกลาง
15	เจ้าอาวาสนิเทศแนะนำการเรียนการสอนพระธรรมวินัยแก่ครูสอน	3.18	1.06	ปานกลาง	2.20	0.89	น้อย	2.96	1.16	ปานกลาง	3.04	1.12	ปานกลาง
16	เจ้าอาวาสเอาใจใส่ในความเป็นอยู่ของครูสอนพระปริยัติธรรม	3.35	1.11	ปานกลาง	2.50	0.95	ปานกลาง	3.09	1.18	ปานกลาง	3.19	1.15	ปานกลาง
17	เจ้าอาวาสเอาใจใส่ในความเป็นอยู่ของนักเรียนพระปริยัติธรรม	3.50	1.08	มาก	2.90	0.72	ปานกลาง	3.18	1.20	ปานกลาง	3.32	1.14	ปานกลาง
18	เจ้าอาวาสจัดหารางวัลให้แก่แก่นักเรียนพระปริยัติธรรมที่เรียนดี และประพฤติดี	3.17	1.07	ปานกลาง	2.65	0.88	ปานกลาง	3.10	1.22	ปานกลาง	3.12	1.14	ปานกลาง

ตาราง 5 (ต่อ)

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
19	เจ้าอาวาสสนับสนุน ส่งเสริม ให้พระภิกษุสามเณร ได้ศึกษาต่อพระปริยัติธรรมในระดับที่สูงขึ้น	3.64	1.02	มาก									
20	เจ้าอาวาสเอาใจใส่ในการอบรมพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุสามเณรที่บวชในภาคฤดูร้อน	3.62	1.07	มาก	3.20	0.89	ปานกลาง	3.39	1.11	ปานกลาง	3.50	1.07	มาก
	รวม	3.45	0.81	ปานกลาง	2.81	0.57	ปานกลาง	3.23	0.97	ปานกลาง	3.32	0.89	ปานกลาง

จากตาราง 5 แสดงว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการศาสนา ศึกษาโดยรวม ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X} = 3.32$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X} = 2.96-3.68$) ยกเว้นข้อ ประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้พระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาใน สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ข้อเสนอสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาต่อ พระปริยัติธรรมในระดับที่สูงขึ้น และข้อเอาใจใส่ในการอบรมธรรมวินัยแก่พระภิกษุสามเณรที่บวช ในภาคฤดูร้อน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.50-3.68$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติอยู่ใน ระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้พระภิกษุสามเณร เข้าศึกษาในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และข้อเอาใจใส่ในการอบรมพระธรรมวินัยแก่ พระภิกษุสามเณรที่บวชในภาคฤดูร้อน ซึ่งเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรเห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 3.86, 3.53$ และ $3.62, 3.51$ ตามลำดับ) ข้อประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้พระภิกษุสามเณร เข้าศึกษาในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ข้อประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้พระภิกษุสามเณร เข้าศึกษาในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ข้อเอาใจใส่ในความเป็นอยู่ของนักเรียน พระปริยัติธรรม และข้อเสนอสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาต่อพระปริยัติธรรมใน ระดับที่สูงขึ้น เจ้าอาวาสเห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.58, 3.55, 3.50$ และ 3.64 ตามลำดับ) ส่วนศึกษาธิการอำเภอ มีความเห็นว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อจัดอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมให้รู้จักเทคนิคการสอนใหม่ ๆ และข้อนิเทศแนะนำการเรียนการสอนพระธรรมวินัยแก่ครูสอน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.15, 2.20$ ตามลำดับ)

ตาราง 6 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติภารกิจของเจ้าอาวาส ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ข้อ	การปฏิบัติภารกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
21	เจ้าอาวาสจัดตั้งกองทุนและมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดี ประพฤติดี แต่ยากจน	2.92	1.07	ปานกลาง	2.40	0.75	น้อย	2.85	1.21	ปานกลาง	2.86	1.13	ปานกลาง
22	เจ้าอาวาสรับอุปการะเด็กหรือเยาวชนที่ไร้ที่พึ่งเป็นศิษย์วัดและให้ศึกษาในสถานศึกษา	2.81	1.06	ปานกลาง	2.85	0.75	ปานกลาง	2.94	1.20	ปานกลาง	2.87	1.12	ปานกลาง
23	เจ้าอาวาสจัดตั้งสถานอบรมเลี้ยงเด็กในวัด	2.50	1.28	ปานกลาง	2.30	0.66	น้อย	2.73	1.34	ปานกลาง	2.60	1.30	ปานกลาง
24	เจ้าอาวาสร่วมกับสถานศึกษาจัดให้มีการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา	3.18	1.08	ปานกลาง	2.50	0.76	ปานกลาง	3.16	1.22	ปานกลาง	3.15	1.14	ปานกลาง
25	เจ้าอาวาสให้สถานศึกษายืมอุปกรณ์ต่าง ๆ ของวัดไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษา	3.48	1.13	ปานกลาง	2.85	1.18	ปานกลาง	3.44	1.27	ปานกลาง	3.44	1.21	ปานกลาง
26	เจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินการขอจัดตั้งสถานศึกษาของรัฐเพื่อประชาชนในชุมชน	3.08	1.18	ปานกลาง	2.50	1.05	ปานกลาง	3.05	1.30	ปานกลาง	3.04	1.24	ปานกลาง
	รวม	2.99	0.84	ปานกลาง	2.57	0.57	ปานกลาง	3.03	0.98	ปานกลาง	2.99	0.90	ปานกลาง

จากตาราง 6 แสดงว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการศึกษา สงเคราะห์โดยรวม ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X} = 2.99$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นตรงกันว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ($\bar{X} = 2.60-3.44$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อที่ว่า จัดตั้งกองทุนและมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดี ประพฤติดี แด่ยากจน และข้อที่ว่า จัดตั้งสถานอบรมเลี้ยงเด็กในวัด ที่ศึกษาธิการอำเภอมีความเห็นว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.40, 2.30$ ตามลำดับ)

ตาราง 7 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติสภานกิจของเจ้าอาวาส ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ข้อ	การปฏิบัติสภานกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาจักร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
27	เจ้าอาวาสเผยแผ่ธรรมโดยการจัดตั้งสำนักวิปัสสนา	3.05	1.14	ปานกลาง	2.60	0.88	ปานกลาง	3.13	1.19	ปานกลาง	3.07	1.16	ปานกลาง
28	เจ้าอาวาสเผยแผ่ธรรมโดยจัดบรรยายภายในวัดให้สาธารณะชน	3.81	0.95	มาก	2.95	0.83	ปานกลาง	3.74	1.05	มาก	3.75	1.00	มาก
29	เจ้าอาวาสเผยแผ่ธรรมโดยใช้การพูด	3.79	1.01	มาก	3.35	0.67	ปานกลาง	3.60	1.17	มาก	3.68	1.08	มาก
30	เจ้าอาวาสเผยแผ่ธรรมโดยใช้สื่อต่าง ๆ เช่น เทปวิทยุ โทรทัศน์ หรือวิดีโอ เป็นต้น	2.80	1.22	ปานกลาง	2.05	0.89	น้อย	2.90	1.21	ปานกลาง	2.82	1.21	ปานกลาง
31	เจ้าอาวาสเผยแผ่ธรรมโดยการปฏิบัติสภานกิจปฏิบัติชอบเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชน	3.86	0.86	มาก	3.15	0.67	ปานกลาง	3.70	1.05	มาก	3.76	0.96	มาก
32	เจ้าอาวาสวัดแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ	3.86	0.98	มาก	3.50	0.89	มาก	3.79	1.07	มาก	3.81	1.03	มาก

ตาราง 7 (ต่อ)

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
33	เจ้าอาวาสจัดแสดงธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันสมามบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา เป็นต้น	4.09	0.94	มาก	3.95	0.83	มาก	4.11	0.91	มาก	4.09	0.92	มาก
34	เจ้าอาวาสจัดแสดงธรรมภายในวัดระหว่างเช้าพรรษา	4.15	0.88	มาก	3.70	0.80	มาก	4.11	0.85	มาก	4.11	0.87	มาก
35	เจ้าอาวาสจัดแสดงธรรมภายในวัดระหว่างออกพรรษา	3.47	0.95	ปานกลาง	3.05	0.83	ปานกลาง	3.58	1.02	มาก	3.51	0.99	มาก
36	เจ้าอาวาสร่วมกับชุมชนจัดอบรมธรรมแก่ประชาชนในชุมชน	3.37	0.94	ปานกลาง	3.00	0.86	ปานกลาง	3.30	1.06	ปานกลาง	3.32	1.00	ปานกลาง
37	เจ้าอาวาสร่วมกับหน่วยงานราชการจัดอบรมธรรมแก่ข้าราชการในหน่วยงานราชการ	2.94	1.04	ปานกลาง	2.45	0.83	น้อย	3.01	1.16	ปานกลาง	2.95	1.09	ปานกลาง

ตาราง 7 (ต่อ)

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาดูการอำเภอ (N = 20)			วิทยากร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
38	เจ้าอาวาสมีการเตรียมตัวก่อนการแสดงธรรม	3.80	0.87	มาก	3.15	0.99	ปานกลาง	3.64	0.95	มาก	3.70	0.92	มาก
39	เจ้าอาวาสเอาใจใส่ในการเผยแพร่ธรรม	3.85	0.85	มาก	3.00	0.97	ปานกลาง	3.67	1.02	มาก	3.73	0.96	มาก
	รวม	3.60	0.69	มาก	3.07	0.55	ปานกลาง	3.56	0.79	มาก	3.56	0.74	มาก

จากตาราง 7 แสดงว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยรวมตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.56$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.51-4.11$) ยกเว้นข้อเผยแผ่ธรรมโดยการจัดตั้งสำนักวิปัสสนา ข้อเผยแผ่ธรรมโดยใช้สื่อต่าง ๆ เช่น เทป วิทยู โทรทัศน์ หรือวิดีโอ เป็นต้น ร่วมกับชุมชนจัดอบรมธรรมแก่ประชาชนในชุมชน และข้อร่วมกับหน่วยงานราชการจัดอบรมธรรมแก่ข้าราชการในหน่วยงานราชการ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.95-3.32$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อที่ว่า จัดแสดงธรรมภายในวัดระหว่างออกพรรษา ซึ่งเจ้าอาวาสเห็นว่าการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.47$) ส่วนไวยาวัจกรเห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.58$) ในขณะที่ศึกษาธิการอำเภอ เห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อที่ว่า เผยแผ่ธรรมโดยใช้สื่อต่าง ๆ เช่น เทป วิทยู โทรทัศน์ หรือวิดีโอ เป็นต้น อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.05, 2.45$ ตามลำดับ)

ตาราง 8 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการสาธารณูปการ

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			วิทยากร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
40	เจ้าอาวาสพัฒนาวัดให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย	3.97	0.87	มาก	3.35	0.67	ปานกลาง	3.83	0.99	มาก	3.88	0.93	มาก
41	เจ้าอาวาสรักษาภูมิของตนให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย	3.95	0.86	มาก	3.05	0.89	ปานกลาง	3.86	0.98	มาก	3.87	0.93	มาก
42	เจ้าอาวาสจัดทำแผนผังกำหนดเขตที่ตั้งของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัดอย่างเป็นสัดส่วน	3.59	0.91	มาก	2.50	0.83	ปานกลาง	3.47	1.05	ปานกลาง	3.49	1.00	ปานกลาง
43	ในการวางแผนผังของวัด เจ้าอาวาสได้จัดประชุมปรึกษาหารือกับกรรมการวัดและผู้เกี่ยวข้อง	3.82	0.89	มาก	2.85	0.81	ปานกลาง	3.61	1.01	มาก	3.68	0.96	มาก

ตาราง 8 (ต่อ)

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาจักร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
44	สิ่งต่าง ๆ ภายในวัด เจ้าอาวาสได้ก่อสร้าง												
	ตามแบบแปลนแผนผังที่ได้ร่วมกันจัดทำไว้	3.71	0.94	มาก	2.85	0.81	ปานกลาง	3.57	1.02	มาก	3.61	0.99	มาก
45	เจ้าอาวาสปลูกต้นไม้บริเวณวัดเพื่อให้ร่มเงา	3.94	0.90	มาก	3.85	0.93	มาก	3.85	1.02	มาก	3.89	0.96	มาก
46	เจ้าอาวาสเอาใจใส่ในการซ่อมแซมกุฏิวิหาร ศาลาการเปรียญ สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ รวมทั้งเสนาสนะต่าง ๆ ภายในวัด	3.98	0.83	มาก	3.35	0.75	ปานกลาง	3.81	0.98	มาก	3.87	0.91	มาก
47	เจ้าอาวาสจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายเงินของวัดไว้เป็นหลักฐาน	3.75	1.03	มาก	2.50	1.00	ปานกลาง	3.57	1.16	มาก	3.62	1.12	มาก
48	เจ้าอาวาสจัดให้มีการรวมการเก็บรักษาเงินและกรรมการเบิกจ่ายเงินของวัด	4.03	0.97	มาก	3.10	1.07	ปานกลาง	3.84	1.12	มาก	3.91	1.06	มาก
	รวม	3.85	0.66	มาก	3.04	0.52	ปานกลาง	3.71	0.81	มาก	3.76	0.75	มาก

จากตาราง 8 แสดงว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการสาธารณูปการโดยรวมตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.76$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.61-3.91$) ยกเว้นข้อจัดทำ แผนผังกำหนดเขตที่ตั้งของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัด อย่างเป็นสัดส่วน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.49$) เมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร เห็นตรงกันว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อที่ว่า จัดทำแผนผังกำหนดเขตที่ตั้งของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัด อย่างเป็นสัดส่วน ซึ่งเจ้าอาวาสเห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.59$) ส่วนไวยาวัจกรเห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.47$) ในขณะที่ศึกษาธิการอำเภอ เห็นว่าการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อที่ว่า ปลุกต้นไม้ในบริเวณวัดเพื่อให้ร่มเงา มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.85$)

ตาราง 9 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติงานกิจของเจ้าอาวาส ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์

ข้อ	การปฏิบัติงานกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาจักร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
49	เจ้าอาวาสร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขให้บริการด้านการตรวจสุขภาพแก่ประชาชนในชุมชน	3.32	1.07	ปานกลาง	2.20	0.89	น้อย	3.16	1.08	ปานกลาง	3.20	1.09	ปานกลาง
50	เจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินการรณรงค์ให้ประชาชนลด ละ เลิก อบายมุข	3.36	0.91	มาก	3.25	0.85	ปานกลาง	3.76	1.10	มาก	3.84	1.01	มาก
51	เจ้าอาวาสให้วัดเป็นสถานที่จัดการประชุมของประชาชนในชุมชน	4.18	0.85	มาก	3.85	0.75	มาก	3.91	1.02	มาก	4.04	0.94	มาก
52	เจ้าอาวาสให้ความร่วมมือกับทางราชการโดยให้วัดเป็นสถานที่ลงคะแนนเลือกตั้ง	4.39	0.80	มาก	4.30	0.80	มาก	4.23	0.93	มาก	4.31	0.86	มาก

ตาราง 9 (ต่อ)

ข้อ	การปฏิบัติสันทัดกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
53	เจ้าอาวาสมีส่วนร่วมในการประเพณีประยอม												
54	ข้อพิพาทของประชาชนในชุมชน	3.34	1.13	ปานกลาง	2.90	1.17	ปานกลาง	3.20	1.18	ปานกลาง	3.26	1.16	ปานกลาง
	เจ้าอาวาสให้การสงเคราะห์แก่ประชาชน												
	ผู้เดือดร้อนในเรื่องอาหาร เครื่องนุ่งห่ม												
	ที่พักอาศัย หรือยารักษาโรค	3.52	0.92	มาก	3.35	0.67	ปานกลาง	3.57	1.04	มาก	3.54	0.97	มาก
55	เจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินการอนุรักษ์และปลูก												
	ต้นไม้ในชุมชน	3.90	0.87	มาก	3.60	0.82	มาก	3.77	1.03	มาก	3.82	0.95	มาก
56	เจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินการช่วยเหลือผู้ประสบ												
	ภัยต่าง ๆ เช่น อุทกภัย วาตภัย หรืออัคคีภัย	3.54	1.00	มาก	3.05	0.89	ปานกลาง	3.36	1.10	ปานกลาง	3.44	1.05	ปานกลาง
	เป็นต้น												
	รวม	3.77	0.68	มาก	3.31	0.62	ปานกลาง	3.62	0.79	มาก	3.68	0.73	มาก

จากตาราง 9 แสดงว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการสาธารณสงเคราะห์โดยรวมตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.68$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.54-4.31$) ยกเว้นข้อร่วมกับเจ้าหน้าทีสาธารณสุขให้บริการด้านการตรวจสอบสุขภาพแก่ประชาชนในชุมชน ข้อมีส่วนร่วมในการประนีประนอมข้อพิพาทของประชาชนในชุมชน และข้อเป็นผู้นำในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ เช่น อุทกภัย วาตภัย หรืออัคคีภัย เป็นต้น มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.20-3.44$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร เห็นตรงกันว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อร่วมกับเจ้าหน้าทีสาธารณสุขให้บริการด้านการตรวจสอบสุขภาพแก่ประชาชนในชุมชน และข้อมีส่วนร่วมในการประนีประนอมข้อพิพาทของประชาชนในชุมชน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.32, 3.61$ และ $3.34, 3.20$ ตามลำดับ) และข้อเป็นผู้นำในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ เช่น อุทกภัย วาตภัย หรืออัคคีภัย เป็นต้น เจ้าอาวาสเห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.54$) ส่วนไวยาวัจกรเห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.36$) ในขณะที่ศึกษาธิการอำเภอเห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อให้ใช้วัดเป็นสถานที่จัดการประชุมของประชาชนในชุมชน ข้อให้ความร่วมมือกับทางราชการโดยให้ใช้วัดเป็นสถานที่ลงคะแนนเลือกตั้ง และข้อเป็นผู้นำในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ เช่น อุทกภัย วาตภัย หรืออัคคีภัย เป็นต้น มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.85, 4.30$ และ 3.60 ตามลำดับ) และข้อร่วมกับเจ้าหน้าทีสาธารณสุขให้บริการด้านการตรวจสอบสุขภาพแก่ประชาชนในชุมชน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.20$)

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสเพื่อทดสอบสมมติฐาน

สำหรับการเปรียบเทียบการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสเพื่อทดสอบสมมติฐาน จำแนกตามตัวแปรต้น ด้านวุฒิการศึกษาทางโลกและระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง โดยใช้การทดสอบค่า t (t-test Independent Sample) นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยรวมทุกด้านและรายด้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 การเปรียบเทียบเพื่อทดสอบสมมติฐาน ข้อที่ 1 “เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ แตกต่างกัน” ดังปรากฏในตาราง 10

ตาราง 10 เปรียบเทียบการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสเพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 จำแนกตาม
ตัวแปรด้านวุฒิการศึกษาทางโลกของเจ้าอาวาส

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	วุฒิการศึกษาทางโลก				t
		จบชั้นประถมศึกษา หรือต่ำกว่า (N=171)		จบชั้นมัธยมศึกษา หรือสูงกว่า (N=93)		
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
1	ด้านการปกครอง	3.95	0.65	4.06	0.65	1.26
2	ด้านการศาสนศึกษา	3.41	0.82	3.54	0.79	1.26
3	ด้านการศึกษาสงเคราะห์	2.95	0.81	3.08	0.88	1.23
4	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	3.55	0.69	3.69	0.68	1.62
5	ด้านการสาธารณูปการ	3.82	0.66	3.93	0.66	1.31
6	ด้านการสาธารณสงเคราะห์	3.75	0.65	3.81	0.73	0.66
	รวม	3.61	0.58	3.72	0.60	1.52

จากตาราง 10 แสดงว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกันคือ
จบชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และจบชั้นมัธยมศึกษาหรือสูงกว่า มีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวม
และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 1

3.2 การเปรียบเทียบเพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2 “เจ้าอาวาสที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต่างกัน มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ แตกต่างกัน” ดังปรากฏในตาราง 11

ตาราง 11 เปรียบเทียบการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสเพื่อทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2 จำแนกตาม ตัวแปรด้านระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง				t
		ต่ำกว่า 10 ปี		ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป		
		(N=120)		(N = 144)		
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
1	ด้านการปกครอง	3.89	0.70	4.08	0.60	2.30*
2	ด้านการศึกษา	3.38	0.89	3.52	0.74	1.37
3	ด้านการศึกษาสงเคราะห์	2.90	0.90	3.07	0.77	1.59
4	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	3.50	0.72	3.69	0.65	2.22*
5	ด้านการสาธารณูปการ	3.77	0.64	3.93	0.67	2.03*
6	ด้านการสาธารณสงเคราะห์	3.74	0.66	3.80	0.69	0.75
	รวม	3.56	0.62	3.72	0.55	2.13*

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 11 แสดงว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างกันคือ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต่ำกว่า 10 ปี และตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีการปฏิบัติศาสนกิจไม่แตกต่างกัน

ตอนที่ 4 วิเคราะห์ระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส

สำหรับการวิเคราะห์ระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ ใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จำแนกโดยรวมทุกด้าน รายด้าน และรายข้อ ดังปรากฏในตาราง 12-18

ตาราง 12 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส โดยรวมและรายด้าน จำแนกตามสถานภาพ

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค
1	ด้านการปกครอง	3.04	0.79	ปานกลาง	3.48	0.57	ปานกลาง	3.02	0.79	ปานกลาง	3.05	0.79	ปานกลาง
2	ด้านการศึกษา	3.66	0.84	มาก	4.10	0.62	มาก	3.50	0.92	มาก	3.60	0.88	มาก
3	ด้านการศึกษาสงเคราะห์	3.02	0.84	ปานกลาง	3.38	0.61	ปานกลาง	2.99	0.81	ปานกลาง	3.02	0.82	ปานกลาง
4	ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	3.15	0.77	ปานกลาง	3.21	0.59	ปานกลาง	3.11	0.74	ปานกลาง	3.13	0.75	ปานกลาง
5	ด้านการสาธารณสุขการ	3.03	0.81	ปานกลาง	3.21	0.48	ปานกลาง	2.97	0.79	ปานกลาง	3.01	0.79	ปานกลาง
6	ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์	3.10	0.90	ปานกลาง	3.09	0.69	ปานกลาง	3.07	0.85	ปานกลาง	3.09	0.87	ปานกลาง
	รวม	3.17	0.67	ปานกลาง	3.42	0.41	ปานกลาง	3.12	0.65	ปานกลาง	3.16	0.65	ปานกลาง

จากตาราง 12 แสดงว่า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยรวม ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.16$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง อยู่ในระดับมาก ด้านการศาสนศึกษา ($\bar{X} = 3.66, 4.10$ และ 3.50 ตามลำดับ) ยกเว้นด้านการปกครอง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.97-4.10$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.17, 3.42$ และ 3.12 ตามลำดับ)

ตาราง 13 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส ด้านการปกครอง

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค
1	เจ้าอาวาสไม่มีความรู้ในเรื่องการบริหารการปกครอง	2.93	1.08	ปานกลาง	3.50	0.76	มาก	2.96	1.13	ปานกลาง	2.97	1.10	ปานกลาง
2	เจ้าอาวาสขาดประสบการณ์ในการบริหารการปกครอง	2.87	1.08	ปานกลาง	3.40	0.82	ปานกลาง	2.90	1.08	ปานกลาง	2.91	1.07	ปานกลาง
3	เจ้าอาวาสขาดขวัญกำลังใจเพราะไม่ได้รับการดูแลในเรื่องการเลื่อนชั้น เลื่อนตำแหน่ง และเลื่อนสมณศักดิ์	2.67	1.18	ปานกลาง	3.10	1.12	ปานกลาง	2.69	1.14	ปานกลาง	2.69	1.16	ปานกลาง
4	เจ้าอาวาสไม่ได้รับการอบรมพัฒนาในเรื่องการบริหารการปกครอง	2.98	1.18	ปานกลาง	4.05	0.69	ปานกลาง	2.95	1.14	ปานกลาง	3.01	1.16	ปานกลาง

ตาราง 13 (ต่อ)

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของ เจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษานิเทศก์อำเภอ (N = 20)			วิทยากร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค
5	หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องไม่ให้ความ ช่วยเหลือวัดเท่าที่ควร	3.05	1.11	ปานกลาง	3.00	0.65	ปานกลาง	3.02	1.10	ปานกลาง	3.03	1.09	ปานกลาง
6	ขาดแคลนงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ใน การบริหารจัดการ	3.75	1.06	มาก	3.80	0.77	มาก	3.59	1.22	มาก	3.67	1.13	มาก
	รวม	3.04	0.79	ปานกลาง	3.48	0.57	ปานกลาง	3.02	0.79	ปานกลาง	3.05	0.79	ปานกลาง

จากตาราง 13 แสดงว่า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดด้านการปกครองโดยรวมตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.05$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.69-3.03$) ยกเว้นข้อขาดแคลนงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ในการบริหารจัดการ มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.67$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพพบว่า เจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อที่ว่า ไม่มีความรู้ในเรื่อง การบริหารการปกครอง ซึ่งศึกษาธิการอำเภอเห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.50$) ขณะที่เจ้าอาวาสและไวยาวัจกรเห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.93, 2.96$ ตามลำดับ) และข้อที่ว่า ขาดแคลนงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ในการบริหารจัดการ ซึ่งเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.75, 3.80$ และ 3.59 ตามลำดับ)

ตาราง 14 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติภารกิจของเจ้าอาวาส ด้านการศาสนศึกษา

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาจักร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค
7	ขาดแคลนครูสอนพระปริยัติธรรมที่มีความรู้	3.53	1.22	มาก	3.95	0.69	มาก	3.47	1.26	ปานกลาง	3.52	1.23	มาก
8	ความสามารถในการสอน ความสนใจศึกษาพระธรรมวินัยของพระ ภิกษุสามเณรมีน้อย ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาแต่ ทางโลก	3.56	1.07	มาก	3.90	0.72	มาก	3.34	1.21	ปานกลาง	3.47	1.13	ปานกลาง
9	ขาดแคลนงบประมาณในการจัดการศึกษา	3.91	1.07	มาก	4.15	0.93	มาก	3.75	1.25	มาก	3.84	1.16	มาก
10	พระภิกษุสามเณรที่บวชในระยะสั้น ๆ ส่วน ใหญ่บวชตามประเพณี จึงไม่สนใจศึกษา พระธรรมวินัย	3.97	1.13	มาก	4.55	0.51	มากที่สุด	3.70	1.25	มาก	3.86	1.19	มาก

ตาราง 14 (ต่อ)

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของ เจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษานิเทศก์อำเภอ (N = 20)			วิทยากร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค
11	การไม่มีนโยบายเรื่องการศาสนศึกษาที่ชัดเจนจึงไม่ทราบจะปฏิบัติอย่างไร	3.33	1.06	ปานกลาง	3.95	1.15	มาก	3.24	1.11	ปานกลาง	3.31	1.09	ปานกลาง
	รวม	3.66	0.84	มาก	4.10	0.62	มาก	3.50	0.92	มาก	3.60	0.88	มาก

จากตาราง 14 แสดงว่า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศาสนศึกษาโดยรวม ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.52-3.86$) ยกเว้นข้อความสนใจศึกษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรมีน้อย ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาแต่ทางโลก และข้อการไม่มีนโยบายเรื่องการศาสนศึกษาที่ชัดเจน จึงไม่ทราบจะปฏิบัติอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.31-3.47$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อที่ว่า พระภิกษุสามเณรที่บวชในระยะสั้น ๆ ส่วนใหญ่บวชตามประเพณีจึงไม่สนใจศึกษาพระธรรมวินัย ศึกษาธิการอำเภอเห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.55$) ขณะที่เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97, 3.70$ ตามลำดับ) ข้อที่ว่า ขาดแคลนครูสอนพระปริยัติธรรมที่มีความรู้ความสามารถในการสอน และข้อที่ว่า ความสนใจศึกษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรมีน้อย ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาแต่ทางโลก เจ้าอาวาสและศึกษาธิการอำเภอ เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.53, 3.95$ และ $3.56, 3.90$ ตามลำดับ) ขณะที่ไวยาวัจกร เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.47, 3.34$ ตามลำดับ) รวมทั้งข้อที่ว่า การไม่มีนโยบายเรื่องการศาสนศึกษาที่ชัดเจน จึงไม่ทราบจะปฏิบัติอย่างไร ซึ่งศึกษาธิการอำเภอ เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.95$) ในขณะที่เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.33, 3.24$ ตามลำดับ)

ตาราง 15 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติสภานกิจของเจ้าอาวาส ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติสภานกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			วิทยากร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค
12	เจ้าอาวาสไม่มีความเข้าใจและไม่มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาสงเคราะห์	2.96	1.09	ปานกลาง	3.75	0.91	มาก	3.04	1.09	ปานกลาง	3.03	1.09	ปานกลาง
13	ความสนใจในงานการศึกษาสงเคราะห์ของเจ้าอาวาสมีน้อย	3.03	1.07	ปานกลาง	3.65	0.75	มาก	3.03	1.06	ปานกลาง	3.05	1.06	ปานกลาง
14	ขาดความร่วมมือจากชุมชนและสังคม	2.87	2.87	ปานกลาง	2.70	0.92	ปานกลาง	2.79	1.10	ปานกลาง	2.83	1.06	ปานกลาง
15	ขาดผู้กระตุ้นเตือนให้เกิดความกระตือรือร้นในเรื่องการจัดการศึกษาสงเคราะห์	3.22	3.22	ปานกลาง	3.40	0.88	ปานกลาง	3.11	1.09	ปานกลาง	2.17	1.06	ปานกลาง
	รวม	3.02	0.84	ปานกลาง	3.38	0.61	ปานกลาง	2.99	0.81	ปานกลาง	3.02	0.82	ปานกลาง

จากตาราง 15 แสดงว่า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดด้านการศึกษาสงเคราะห์โดยรวมตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศิษษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.02$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นตรงกันว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ($\bar{X} = 2.17-3.05$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาส ศิษษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อไม่มีความเข้าใจและไม่มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ และข้อความสนใจในงานการศึกษาสงเคราะห์ของเจ้าอาวาสมีน้อย ซึ่งศิษษาธิการอำเภอ เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.75, 3.65$ ตามลำดับ) ในขณะที่เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.96, 3.04$ และ $3.03, 3.03$ ตามลำดับ)

ตาราง 16 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค
16	เจ้าอาวาสไม่มีความสามารถในการแสดงธรรม	2.76	1.26	ปานกลาง	3.05	1.05	ปานกลาง	2.72	1.23	ปานกลาง	2.75	1.24	ปานกลาง
17	ขาดแคลนพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความสามารถในการช่วยเหลืองานเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การแสดงธรรม หรือการอบรมธรรม เป็นต้น	3.43	1.17	ปานกลาง	3.50	1.05	มาก	3.39	1.14	ปานกลาง	3.41	1.15	ปานกลาง
18	ประชาชนไม่สนใจธรรม	2.91	1.10	ปานกลาง	3.00	0.92	ปานกลาง	2.94	1.07	ปานกลาง	2.93	1.08	ปานกลาง
19	ประชาชนไม่ศรัทธาการแสดงธรรมของเจ้าอาวาส	2.59	1.12	ปานกลาง	2.85	0.99	ปานกลาง	2.66	1.17	ปานกลาง	2.63	1.14	ปานกลาง
20	ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ	3.10	1.13	ปานกลาง	2.75	0.72	ปานกลาง	3.07	1.09	ปานกลาง	3.07	1.10	ปานกลาง

ตาราง 16 (ต่อ)

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานกิจของ เจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค
21	ขาดแคลนงบประมาณเพื่อการเผยแพร่ธรรม	3.76	1.06	มาก	3.80	1.01	มาก	3.58	1.22	มาก	3.68	1.14	มาก
22	ขาดองค์กรที่ชัดเจนในการเผยแพร่ศาสนา	3.50	1.07	มาก	3.50	1.10	มาก	3.41	1.12	ปานกลาง	3.46	1.10	ปานกลาง
	รวม	3.15	0.77	ปานกลาง	3.21	0.59	ปานกลาง	3.11	0.74	ปานกลาง	3.13	0.75	ปานกลาง

จากตาราง 16 แสดงว่า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยรวม ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.13$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X} = 2.63-3.46$) ยกเว้นข้อขาดแคลนงบประมาณเพื่อการเผยแผ่ธรรม มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.68$) เมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อขาดองค์การที่ชัดเจนในการเผยแผ่ศาสนา ซึ่งเจ้าอาวาส และศึกษาธิการอำเภอ เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.50, 3.50$ ตามลำดับ) ในขณะที่ไวยาวัจกร เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.41$) และข้อที่ว่า ขาดแคลนพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความสามารถในการช่วยเหลืองานเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การแสดงธรรมหรือการอบรมธรรม เป็นต้น ซึ่งศึกษาธิการอำเภอ เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.50$) ในขณะที่เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.43, 3.39$ ตามลำดับ)

ตาราง 17 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส ด้านการสาธารณูปการ

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			ไวยาวัจกร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค
23	เจ้าอาวาสขาดความรู้ในงานสาธารณูปการ	2.96	1.08	ปานกลาง	3.45	0.60	ปานกลาง	2.91	1.09	ปานกลาง	2.95	1.08	ปานกลาง
24	เจ้าอาวาสขาดความกระตือรือร้นในการพัฒนาวัด	2.66	1.13	ปานกลาง	3.20	0.83	ปานกลาง	2.64	1.14	ปานกลาง	2.67	1.13	ปานกลาง
25	ขาดความร่วมมือจากชุมชน	2.72	1.09	ปานกลาง	2.50	0.61	ปานกลาง	2.69	1.05	ปานกลาง	2.70	1.05	ปานกลาง
26	ขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาวัด	3.78	1.10	มาก	3.70	0.98	ปานกลาง	3.63	1.25	มาก	3.70	1.17	มาก
	รวม	3.03	0.81	ปานกลาง	3.21	0.48	ปานกลาง	2.97	0.79	ปานกลาง	3.01	0.79	ปานกลาง

จากตาราง 17 แสดงว่า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการสาธารณูปการโดยรวมตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.01$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.67-2.95$) ยกเว้นข้อขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาวัด มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.70$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ ยกเว้นข้อที่ว่า ขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาวัด ซึ่งเจ้าอาวาสและไวยาวัจกร เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.78, 3.63$ ตามลำดับ) ในขณะที่ศึกษาธิการอำเภอ เห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{X} = 3.70$)

ตาราง 18 ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการศาสนาสงเคราะห์

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส (N = 264)			ศึกษาริการอำเภอ (N = 20)			วิทยากร (N = 264)			รวม (N = 548)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัญหา อุปสรรค
27	เจ้าอาวาสไม่มีความเข้าใจในงานศาสนาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ควรรับผิดชอบ	2.99	1.11	ปานกลาง	3.25	0.91	ปานกลาง	2.97	1.13	ปานกลาง	2.99	1.11	ปานกลาง
28	เจ้าอาวาสขาดความสนใจในงานช่วยเหลือ	2.78	1.12	ปานกลาง	2.95	0.69	ปานกลาง	2.72	1.15	ปานกลาง	2.76	1.12	ปานกลาง
29	เกิดความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ	3.16	1.14	ปานกลาง	2.85	0.81	ปานกลาง	3.11	1.18	ปานกลาง	3.13	1.15	ปานกลาง
30	วัดมีความขาดแคลน จึงไม่อาจช่วยเหลือประชาชนหรือชุมชนได้	3.48	1.18	ปานกลาง	3.30	0.92	ปานกลาง	3.48	1.19	ปานกลาง	3.47	1.17	ปานกลาง
	รวม	3.10	0.90	ปานกลาง	3.09	0.69	ปานกลาง	3.07	0.85	ปานกลาง	3.09	0.87	ปานกลาง

จากตาราง 18 แสดงว่า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการสาธารณสงเคราะห์โดยรวม ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.09$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นตรงกันว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ($\bar{X} = 2.76-3.47$) และเมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร มีความเห็นตรงกันว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและรายข้อ

ตอนที่ 5 หาค่าความถี่ของความเห็นและข้อเสนอแนะ

สำหรับการหาค่าความถี่ของความเห็นและข้อเสนอแนะในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ของกลุ่มตัวอย่างเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร มีรายละเอียดดังปรากฏในตาราง 19

ตาราง 19 ค่าความถี่ของความเห็นและข้อเสนอแนะของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร ในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสโดยรวมในแต่ละด้าน

ข้อเสนอแนะ	จำนวน
ด้านการปกครอง	
1. ควรจัดประชุมอบรมเจ้าอาวาสเป็นประจำทุกปี ปีละไม่น้อยกว่า 1- ครั้ง เพื่อให้รู้บทบาทหน้าที่ ระเบียบ คำสั่ง กฎมหาเถรสมาคม กฎหมายสงฆ์ และบ้านเมือง จริยและธรรมเนียมประเพณีของผู้เป็นสมณะ พร้อมทั้งติดตาม ประเมินผล และรายงานผลเป็นระยะ	49
2. เจ้าอาวาสต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด เป็นตัวอย่างที่ดีของพระภิกษุสามเณรภายในวัดและบุคคลทั่วไป	23
3. เจ้าอาวาสต้องควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัดให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎหมายโดยเคร่งครัด	22
4. เจ้าอาวาสควรปกครองพระภิกษุสามเณรภายในวัดด้วยเมตตาธรรม ดำเนินผู้ทำผิด ยกย่องผู้ทำดี เป็นแบบอย่างที่ดีของคนทั่วไป	8
5. ทางราชการควรจัดสรรงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์อุดหนุนการบริหารจัดการสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด/อำเภอ/ตำบล และวัด	7
6. เจ้าอาวาสส่วนมากขาดความรู้ความเข้าใจในสายงานการปกครองบังคับบัญชา จึงควรได้รับการฝึกอบรมอย่างเข้มข้นให้ดำรงตำแหน่ง	5
7. เจ้าคณะผู้ปกครองระดับสูงควรเอาใจใส่ ตรวจสอบตรา ดูแลเจ้าอาวาสในเขตปกครองของตนให้ดีในทุก ๆ ด้าน	5
8. มหาเถรสมาคมควรกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์ในตำบลบริหารปกครองกันเองเหมือน อบต.	3

ตาราง 19 (ต่อ)

ข้อเสนอแนะ	จำนวน
9. การยกย่อง เชิดชูเกียรติ หรือให้ขวัญกำลังใจแก่เจ้าอาวาส ที่ทำความดีความชอบ มีผลงานมาก ด้วยการเลื่อนตำแหน่งสมณศักดิ์ เป็นต้น ยังน้อยไป เพราะยังยึดติดกับระบบโควตาอำเภอ	2
10. เจ้าอาวาสส่วนมากขาดความรู้และประสบการณ์ในการปกครอง เพราะมีการซื้อตำแหน่งในคณะสงฆ์ที่ค่อนข้างชัดเจน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งของความเสื่อมศรัทธาในหมู่คณะสงฆ์ ซึ่งคณะสงฆ์ต้องพิจารณา	2
11. ควรยกเลิกการปกครองคณะสงฆ์แบบปัจจุบัน เปลี่ยนไปเป็นการปกครองตามพระธรรมวินัยเหมือนสมัยพุทธกาล	2
12. ควรจัดตั้งสถาบันพัฒนาพระสังฆาธิการขึ้นในภูมิภาค ภูมิภาคละ 1 แห่ง เพื่ออบรมพระสังฆาธิการอย่างต่อเนื่อง	2
ด้านการศาสนาศึกษา	
1. ควรจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการศึกษาสงฆ์ให้มีคุณภาพ เป็นที่สนใจและยอมรับของประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ	24
2. ทุก ๆ เดือน ควรจัดประชุมอบรมและถวายเป็นบุญแด่เจ้าอาวาสให้เข้าใจอย่างแท้จริงในเรื่องการจัดการศึกษาของสงฆ์ ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา	17
3. ส่วนราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกับคณะสงฆ์และเจ้าอาวาสจัดหาวิทยากรหรือครูสอนพระปริยัติธรรมที่มีความรู้ความสามารถไปช่วยแนะนำวิธีสอน หรือช่วยสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมต่าง ๆ ในชนบทเป็นช่วง ๆ	12
4. ควรส่งเสริมให้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมทุกแผนกในทุก ๆ ตำบลทั่วประเทศ	12
5. ทุกหน่วยงานควรเห็นความสำคัญ ยอมรับและรับรองผู้จบการศึกษาจากสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลีอย่างแท้จริง จึงจะสามารถโน้มน้าวประชาชนให้ส่งบุตรหลานของตนเข้ามาบวชเพื่อศึกษาเพิ่มขึ้น	8
6. เจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรควรแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ	7
7. เจ้าอาวาสควรเข้มงวดในการศึกษาของพระภิกษุสามเณรภายในวัด โดยสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนให้เพียงพอ	7

ตาราง 19 (ต่อ)

ข้อเสนอแนะ	จำนวน
8. ทางราชการควรส่งเสริมการศึกษาสงฆ์ให้มากกว่านี้ โดยอาจจัดให้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม	4
9. ควรส่งเสริมให้เจ้าอาวาสได้รับการศึกษาอบรมจนจบหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมหรือมัธยมศึกษา หรือสูงกว่ามัธยมศึกษา เพื่อให้สามารถแนะนำสั่งสอนพระภิกษุสามเณรในวัดได้	4
10. เจ้าอาวาสควรจะให้รางวัลเพื่อเป็นกำลังใจแก่พระภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมระดับชั้นต่าง ๆ ตามสมควร	4
11. วัดในชนบทส่วนมาก เจ้าอาวาสเป็นพระแก่และชราภาพ จึงไม่สนับสนุนการศึกษาสงฆ์และตัวเจ้าอาวาสก็ไม่สนใจศึกษา คณะสงฆ์ ส่วนราชการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีกิจกรรมกระตุ้นให้ตื่นตัว	4
12. ทางราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความช่วยเหลือโรงเรียนหรือสำนักเรียนพระปริยัติธรรม ด้านหนังสือ แบบเรียน และคู่มือครูตามสมควร	3
ด้านการศึกษาสงเคราะห์	
1. ควรจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการศึกษาสงเคราะห์เพิ่มขึ้น	26
2. เจ้าอาวาสควรเป็นที่พึ่งของประชาชนผู้ด้อยโอกาส โดยร่วมกับหน่วยงานราชการและองค์กรต่าง ๆ จัดหาทุนการศึกษา อุปกรณ์การศึกษา และที่พักอาศัยให้แก่นักเรียน นักศึกษาที่เรียนดี ประพฤติดี แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์	20
3. เจ้าอาวาสส่วนมากไม่ค่อยเข้าใจและสนใจการศึกษาของเด็กและเยาวชน จึงควรจัดประชุมอบรมชี้แจงให้เข้าใจ	11
4. คณะสงฆ์ควรเห็นความสำคัญของบุตรหลานในอนาคต โดยสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์บริการเด็กก่อนวัยเรียนในวัดให้ทั่วถึงทุกตำบล	6
5. สถานศึกษาและหน่วยงานราชการควรร่วมมือกับวัดจัดอบรมคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ครูอาจารย์ และข้าราชการอย่างจริงจัง	5
6. ทางราชการควรช่วยเหลือในเรื่องครูสอนและสื่อการเรียนการสอนให้มากขึ้น	5
7. เจ้าอาวาสควรจัดหาทุนการศึกษา โดยเชิญชวนพุทธศาสนิกชนร่วมทอดผ้าป่าเพื่อการศึกษา โดยจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา นำดอกผลมาช่วยเหลือนักเรียน นักศึกษาที่เรียนดี ประพฤติดี แต่ยากจน	3

ตาราง 19 (ต่อ)

ข้อเสนอแนะ	จำนวน
8. เพราะเจ้าอาวาสส่วนใหญ่เข้าใจว่า งานการศึกษาสงเคราะห์เป็นเรื่องของโรงเรียน กรมประชาสงเคราะห์ สมาคม มูลนิธิ และเอกชนดูแลโดยตรง พระจึงควรอยู่ส่วนพระไม่เกี่ยวข้องกัน ดังนั้นคณะสงฆ์และราชการจึงควรจัดอบรมถวายความรู้ให้เข้าใจในเรื่องนี้อย่างแท้จริง	3
9. เจ้าอาวาสควรจัดให้มี โรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กและเยาวชนให้ห่างไกลยาเสพติด และสิ่งผิดกฎหมายขึ้นในวัด	3
ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	
1. เจ้าอาวาสควรจัดแสดงธรรมและปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนทุกวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในระหว่างเช้าและออกพรรษา ทั้งในและนอกวัด	17
2. ควรจัดสรรงบประมาณเพื่อการจัดหาหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้แก่วัด พร้อมทั้งแนะนำให้วัดต่าง ๆ จัดสร้างห้องสมุดให้ประชาชนในชุมชนได้ศึกษาค้นคว้า	17
3. ควรจัดอบรมถวายความรู้แก่เจ้าอาวาสเกี่ยวกับเทคนิควิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ เพื่อให้เจ้าอาวาสสามารถดำเนินงานเผยแผ่ได้ตามสภาพของแต่ละวัด	14
4. เจ้าอาวาสควรจัดแสดงธรรมโดยใช้สื่อเทคโนโลยีประกอบเนื้อหาอย่างเหมาะสมเพื่อความน่าสนใจ เช่น สไลด์ รูปภาพ หรือภาพยนตร์ เป็นต้น	9
5. ทางราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดหาอุปกรณ์ช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่วัด เช่น เทป สไลด์ และอื่น ๆ	9
6. พระสงฆ์ยังขาดความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่มาก จึงควรมีหน่วยงานรับผิดชอบจัดทำหลักสูตรและฝึกอบรมพระนักเผยแผ่โดยเฉพาะ โดยรัฐบาลอุดหนุนงบประมาณมากขึ้น	7
7. กรมการศาสนาควรนิมนต์พระสงฆ์นักเทศน์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนทั่วไปไปแสดงธรรมในต่างจังหวัดเป็นครั้งคราว เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับฟังและนำไปปฏิบัติ	5

ตาราง 19 (ต่อ)

ข้อเสนอแนะ	จำนวน
ด้านการสาธารณูปการ	
1. ควรจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการพัฒนาวัดเพิ่มขึ้น	26
2. ควรจัดอบรมถวายความรู้แก่เจ้าอาวาสด้านการก่อสร้างภายในวัด ระดับพื้นฐาน และระดับกลาง หรือด้านการบูรณะปฏิสังขรณ์ กุฏิ วิหาร เสนาสนะแทนการก่อสร้างอาคารจักรของตนด้วยศาสนวัตถุที่ใหญ่โตเกินจำเป็น	15
3. เจ้าอาวาสควรพัฒนาวัดให้สะอาด ร่มรื่น เป็นระเบียบ น่าอยู่ และระลึกอยู่เสมอว่า การพัฒนาวัดคือหัวใจและหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง	7
4. ควรส่งเสริมให้มีการปลูกต้นไม้ภายในวัดอย่างจริงจัง เพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน	3
5. กรมการศาสนาควรดูแลช่วยเหลือวัดที่ด้อยพัฒนา เพื่อเป็นกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติธรรมที่วัด	3
6. ควรปรับปรุงวิธีพิจารณาจัดสรรเงินอุดหนุนบูรณะวัดให้เป็นธรรมกว่าปัจจุบัน เพราะบางวัดได้รับจัดสรรติดต่อกันหลายปี ในขณะที่หลายวัดขอติดต่อกันหลายปี แต่ไม่ได้รับการพิจารณา	3
7. วัดควรประหยัดให้เป็นแบบอย่างแก่ประชาชน ไม่ควรฟุ่มเฟือยอย่างคลุหัด	3
8. กรมการศาสนาควรช่วยเหลือด้านคู่มือการปฏิบัติงานของไวยาวัจกรและกรรมการวัดให้ทั่วถึงทุกวัด	2
ด้านการสาธารณสงเคราะห์	
1. ควรจัดสรรงบประมาณอุดหนุนวัดเพื่อการสาธารณสงเคราะห์	25
2. ควรจัดอบรมเจ้าอาวาสให้เข้าใจในงานสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งพระสงฆ์ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ	10
3. เจ้าอาวาสควรจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิในวัด เพื่อช่วยเหลือประชาชนในชุมชน	9
4. ควรจัดกิจกรรมโดยให้เจ้าอาวาสเป็นประธาน เพื่อหาทุนและรับบริจาคสิ่งของ เครื่องใช้ อาหาร และอื่น ๆ ไว้ประจำที่วัด เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้และผู้สัญจรมาจากถิ่นอื่น	7
5. ควรถวายคำแนะนำแก่เจ้าอาวาสให้ระลึกอยู่เสมอว่า วัดมีหน้าที่ให้การสงเคราะห์ประชาชนทั่วไป	4

ตาราง 19 (ต่อ)

ข้อเสนอแนะ	จำนวน
6. เจ้าอาวาสควรจัดอบรมประชาชนในชุมชนให้ลด ละ เลิก อบายมุข	3
7. ควรเป็นศูนย์กลางให้ความช่วยเหลือประชาชนในชุมชนเมื่อคราวเดือดร้อน	3

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สาระสำคัญของการวิจัยในบทนี้ คือ การสรุปให้เห็นภาพรวมของการวิจัยเรื่อง การศึกษา การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดเฉพาะประเด็นที่สำคัญและนำเสนอตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล
6. อภิปรายผล
7. ข้อเสนอแนะ

ในแต่ละประเด็น มีสาระสำคัญดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางโลกของเจ้าอาวาส และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส
3. เพื่อทราบระดับปัญหาอุปสรรคและรวบรวมข้อเสนอแนะในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่

- 1.1 เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 1,191 รูป จาก 1,191 วัด
- 1.2 ศึกษาธิการอำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 20 คน จาก 17 อำเภอ และ 3 กิ่งอำเภอ
- 1.3 ไวยาวัจกรในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 1,191 คน จาก 1,191 วัด

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

2.1 เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 264 รูป ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นอย่างมีสัดส่วน (Stratified Random Sampling) โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปของ เกรจซี และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970 : 608)

2.2 ศึกษาธิการอำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 20 คน โดยใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่าง

2.3 ไวยาวัจกรในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 264 คน ซึ่งได้มาโดยใช้ไวยาวัจกรของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสเป็นกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ทั้งหมด

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยผ่านการปรับปรุงแก้ไขและเห็นชอบของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คน และคณะกรรมการควบคุมปริญญาบัตร รวมทั้งหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาแล้ว ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.95 และจำแนกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไป โดยสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 3 ข้อ คือ ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง

ตอนที่ 2 สอบถามระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสใน 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ จำนวน 56 ข้อ โดยมีคำตอบ 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 สอบถามเกี่ยวกับระดับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ได้แก่

3.1 สอบถามระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ใน 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ จำนวน 30 ข้อ โดยมีคำตอบ 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

3.2 ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสใน 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. หาค่าความถี่และค่าร้อยละสำหรับแบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ตอนที่ 1 และความถี่สำหรับความเห็นและข้อเสนอแนะ ตอนที่ 3
2. หาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สำหรับแบบสอบถามระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสตอนที่ 2 และแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสตอนที่ 3 โดยรวมทุกด้าน รายด้าน และรายข้อ แล้วนำคะแนนเฉลี่ยที่ได้ไปเทียบกับเกณฑ์ค่าคะแนนเฉลี่ยที่กำหนดไว้เพื่อแปลผล 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด
3. เปรียบเทียบระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสระหว่างกลุ่มตัวอย่าง เจ้าอาวาสที่มีวุฒิการศึกษาทางโลก และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งต่างกัน โดยการทดสอบค่า t (t-test)

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปผลเฉพาะประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้

1. การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกรโดยรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมาก ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ และอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการศาสนศึกษา และด้านการศึกษาสงเคราะห์ เมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า เจ้าอาวาสและไวยาวัจกรเห็นตรงกันว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ในขณะที่ศึกษาธิการอำเภอ เห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

2. เปรียบเทียบการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด การเปรียบเทียบการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ปรากฏผลดังนี้

2.1 เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกันคือจบชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และจบชั้นมัธยมศึกษาหรือสูงกว่า มีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

2.2 เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต่างกันคือดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 10 ปี และตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ ส่วนด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า มีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน

3. ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร โดยรวม พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก ด้านการศาสนศึกษา และอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการปกครอง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร เห็นตรงกันว่า มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง

4. ข้อเสนอแนะที่สำคัญ เช่น ควรจัดประชุมอบรมเจ้าอาวาสเป็นประจำทุกปี ปีละไม่น้อยกว่า 1-4 ครั้ง พร้อมทั้งติดตามประเมินผลและรายงานผลเป็นระยะ ควรจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการศึกษาสงฆ์ให้มีคุณภาพเป็นที่สนใจและยอมรับของประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ เจ้าอาวาสควรเป็นที่พึ่งของประชาชนผู้ด้อยโอกาส โดยร่วมกับทางราชการ หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ จัดหาทุนการศึกษา อุปกรณ์การศึกษา และที่พักอาศัยให้นักเรียน นักศึกษาที่เรียนดีประพฤติดี แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ เจ้าอาวาสควรจัดแสดงธรรมและปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนทุกวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ระหว่างเช้าและออกพรรษา ทั้งในและนอกวัด ควรจัดสรรงบประมาณเพื่อการจัดหาหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้แก่วัด และแนะนำให้วัดจัดสร้างห้องสมุดเพื่อการศึกษาค้นคว้าของประชาชน ควรจัดอบรมเจ้าอาวาสเกี่ยวกับเทคนิควิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ควรจัดอบรมถวายความรู้แก่เจ้าอาวาสด้านการก่อสร้างภายในวัด ระดับพื้นฐานและระดับกลาง หรือด้านการบูรณะ ปฏิสังขรณ์กุฏิ วิหาร และเสนาสนะ แทนการก่อสร้างสิ่งใหญ่โตเกินความจำเป็น ควรจัดอบรมเจ้าอาวาสให้เข้าใจในงานสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งพระสงฆ์ควรและไม่ควรปฏิบัติ และเจ้าอาวาสควรจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิในวัด เพื่อช่วยเหลือประชาชน

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบในการวิจัยเรื่องนี้ มีประเด็นซึ่งควรนำมาอภิปรายดังต่อไปนี้

1. การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเจ้าอาวาสและไวยาวัจกร เห็นตรงกันว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมอยู่ในระดับมาก ในขณะที่ศึกษาธิการอำเภอเห็นว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

การที่เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมอยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากปัจจัยที่สำคัญสองประการใหญ่ ๆ คือ ประการแรก การฝึกอบรมพัฒนาเจ้าอาวาสระหว่างดำรงตำแหน่งโดยฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรบรรลุดุฎประสงค์ กล่าวคือ กรมการศาสนาในฐานะสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคมได้ตระหนักถึงความสำคัญของเจ้าอาวาสในฐานะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด พระพุทธศาสนาจะเจริญหรือเสื่อม เพราะความเลื่อมใสหรือไม่เลื่อมใสของประชาชนเป็นสำคัญ (กรมการศาสนา. 2541ข : 5 ; พระธรรมวโรดม. 2536 : 188) จึงได้จัดทำโครงการประชุมสัมมนาและถวายความรู้แด่เจ้าอาวาส ทั่วประเทศอย่างเต็มรูปแบบและต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2534 โดยตั้งแต่ พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา กลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา ได้แก่ เจ้าอาวาสที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่ไม่เกิน 5 ปี โดยได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมในคราวประชุมครั้งที่ 33/2534 เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2534 (กรมการศาสนา. 2541ข : 5 ; 2536 : คำนำ) อีกทั้งได้ร่วมกับสำนักงานสภาพัฒนาการศรัทธาจัดทำโครงการถวายความรู้แด่เจ้าอาวาสทั่วประเทศในปีงบประมาณ 2539 ตามนโยบายเร่งด่วนของกระทรวงศึกษาธิการที่จะพัฒนาศักยภาพของเจ้าอาวาสให้มีความรู้ความสามารถในด้านการบริหารและการจัดการวัดอย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสมกับสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ (สำนักงานสภาพัฒนาการศรัทธา และกรมการศาสนา. 2539 : คำนำ) และในส่วนของคณะสงฆ์ก็ได้มีนโยบายในการเร่งรัดพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ทุกวัดทั่วประเทศมาตั้งแต่ พ.ศ. 2538 (กรมการศาสนา. 2541จ : 1) โดยมหาเถรสมาคมได้มีมติที่ 414/2539 เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2539 ให้เจ้าคณะภาคร่วมกับเจ้าคณะจังหวัดจัดประชุมเจ้าอาวาสปีละ 1 ครั้ง เริ่มตั้งแต่ปีงบประมาณ 2540 เป็นต้นไป (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). 2540 : คำนำ) โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในการดำเนินงานพัฒนาเจ้าอาวาสให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล (กรมการศาสนา และคนอื่น ๆ. 2538 : คำนำ) กรมการศาสนาในฐานะผู้สนองงานคณะสงฆ์ได้ประสานการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดประชุมสัมมนาและประเมินผลโครงการ (กรมการศาสนา. 2541ข : คำนำ) และประการสุดท้าย เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดมีความเคารพต่อหน้าที่เป็นอย่างมาก สอดคล้องกับคำกล่าวของ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (2541 : 23) และพุทธทาสภิกขุ (2543ก : 53) ที่ว่า ความเคารพต่อหน้าที่เป็นเหตุให้เกิดวิริยะ อุตสาหะ พากเพียร พยายาม และ

สำนึกที่จะปฏิบัติ เห็นความสำคัญของหน้าที่ และหน้าที่หลักที่สำคัญตามหลักพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อันได้แก่ การทำประโยชน์ตนให้สำเร็จแล้วมุ่งทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นจนเต็มความสามารถ โดยพระมหาเสริมชัย ชยมงคล (2541 : 23) และพุทธทาสภิกขุ (2543ข : 120 ; 2543ก : 54-55) ได้ขยายความว่า การทำประโยชน์ตนให้สำเร็จ ได้แก่ การรักษาความประพฤติของตน ดำรงตนอยู่ในความเป็นสมณะ งดงาม เรียบร้อย น่ารัก และการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ได้แก่ การเป็นผู้นำในทางวิญญูณของประชาชน การสืบอายุพระพุทธศาสนา และการสร้างกุศลสาธารณะ เป็นต้น และจากรายงานสถิติผู้นับถือพุทธศาสนาของกรมการศาสนา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เฉพาะในส่วนของจังหวัดร้อยเอ็ด ย้อนหลัง 3 ปี พบว่า พ.ศ. 2539 มีจำนวน 1,182,034 คน พ.ศ. 2540 มีจำนวน 1,307,878 คน และ พ.ศ. 2541 มีจำนวน 1,321,036 คน (กรมการศาสนา, 2541ก : 145 ; 2542ค : 115 ; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543 : 100) ซึ่งเพิ่มขึ้นทุกปี

จากปัจจัยที่สำคัญข้างต้น จึงน่าจะเป็นเหตุผลให้เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดมีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมอยู่ในระดับมากได้

การที่เจ้าอาวาสและไวยาวัจกรมีความเห็นตรงกันว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมอยู่ในระดับมาก ในขณะที่ศึกษาธิการอำเภอ เห็นว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะว่า ระบบงานโดยทั่วไประหว่างไวยาวัจกรกับเจ้าอาวาส และศึกษาธิการอำเภอกับเจ้าอาวาสแตกต่างกัน จึงทำให้มองการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสแตกต่างกัน กล่าวคือ ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 (พ.ศ.2536) กำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แต่งตั้งไวยาวัจกร เพื่อทำหน้าที่เบิกจ่ายเงินนิตยภัตถวายเจ้าอาวาสเป็นรายเดือนหรือรายงวด และดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินผลประโยชน์ของวัดแทนเจ้าอาวาส รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ตามแต่เจ้าอาวาสจะมอบหมาย (กรมการศาสนา, 2542ก : 374) ซึ่งโดยปกติเจ้าอาวาสจะแต่งตั้งจากบุคคลที่มีภูมิฐานะอยู่ในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ และที่สำคัญที่สุดคือ เป็นบุคคลที่เจ้าอาวาสไว้วางใจ มีความเคารพศรัทธาในวัดและพระศาสนา เจ้าอาวาสปฏิบัติธรรมเป็นประจำ พร้อมจะอุทิศตนเพื่อวัดและพระศาสนาตลอดเวลา เพราะงานของไวยาวัจกร คือ งานรับใช้เจ้าอาวาสนั่นเอง ดังนั้นการที่เจ้าอาวาสและไวยาวัจกรมองเห็นการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสโดยรวมอยู่ในระดับมากเหมือนกัน จึงน่าจะเป็นเรื่องธรรมดา ส่วนศึกษาธิการอำเภอเป็นข้าราชการ ต้องปฏิบัติงานตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ ส่วนมากมีสำนักงานประจำอยู่บนที่ว่าการอำเภอ ความสัมพันธ์ระหว่างศึกษาธิการอำเภอกับเจ้าอาวาสมักเป็นแบบทางการมากกว่า กล่าวคือ การติดต่อประสานงานกันระหว่างศึกษาธิการอำเภอกับเจ้าอาวาสมักผ่านขั้นตอนของระบบราชการ คือ ทำเป็นหนังสือราชการเป็นส่วนใหญ่ ความใกล้ชิดสนิทสนมกัน เช่น ไวยาวัจกรกับเจ้าอาวาสจึงไม่มี บางทีในช่วงเวลาหนึ่งเดือน ศึกษาธิการอำเภอบางคนอาจไม่เคย

เข้าวัดเลย ดังนั้นการที่ศึกษาธิการอำเภอมองการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งแตกต่างจากการมองของเจ้าอาวาสกับไวยาวัจกรที่มองว่า มีการปฏิบัติโดยรวมอยู่ในระดับมากเหมือนกัน จึงน่าจะมาจากระบบงานดังกล่าวแล้ว

ส่วนการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส จำแนกตามรายด้าน โดยด้านที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา และด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้น อาจอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1.1 เจ้าอาวาส มีการปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในระดับมาก ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพราะมีปัจจัยหลายอย่างสนับสนุน เช่น ด้านการปกครอง พระสงฆ์ทั่วไปนอกจากต้องอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยอันเป็นกฎหมายโดยตรงของตนแล้ว ยังต้องอยู่ภายใต้กฎหมายคณะสงฆ์ ซึ่งฝ่ายอาณาจักรกำหนดขึ้น รวมทั้งกฎหมายและจารีตประเพณีของบ้านเมืองอีกด้วย (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฐมมจิตโต). 2539 : 71) หลายวัดอาจอยู่ภายใต้กฎ กติกา ระเบียบ หรือคำสั่งของวัดนั้น ๆ อีกชั้นหนึ่ง สำหรับเจ้าอาวาสเองก็มีสองสถานภาพใหญ่ ๆ คือ สถานภาพเป็นพระสงฆ์ซึ่งต้องอยู่ภายใต้พระธรรมวินัย กฎหมาย และจารีตประเพณีดังกล่าวแล้ว และสถานภาพเป็นผู้ปกครองวัด ต้องควบคุมดูแลรักษาตนเองและพระภิกษุสามเณร ตลอดจนภคฤๅษีในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย และจารีตประเพณี รวมทั้งปกป้องคุ้มครองผู้อยู่ในปกครองให้ได้รับความสุขและความปลอดภัยตามสมควร (กรมการศาสนา. 2542ข : 3-4) เจ้าอาวาสต้องถูกควบคุมด้วยจริยาพระสังฆาธิการอีกชั้นหนึ่งคล้ายกับจรรยาบรรณทางวิชาชีพของทางโลก (กรมการศาสนา. 2542ก : 412-416) นอกจากนี้ยังถูกตรวจสอบจากฝ่ายอาณาจักรและประชาชนเกี่ยวกับการปกครองวัดด้วย หากบกพร่องหรือเกิดความเสียหายต่อพระศาสนาที่อาจถูกดำเนินหรือถูกถอดถอนจากตำแหน่งได้ สำหรับด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระสงฆ์ทั่วไปถือว่าเป็นกิจวัตรประจำวัน โดยเฉพาะเจ้าอาวาสแล้ว ต้องปฏิบัติให้มากกว่าพระสงฆ์ธรรมดาหลายเท่า ดังที่ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน สุกฤษณ์ ศิวัรักษ์ และสุพัฒน์ มนต์ไพบูลย์ และคนอื่น ๆ กล่าวอย่างสอดคล้องกันว่า ผู้ที่ได้บวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นผู้ที่มีวาสนา เพราะได้ผ้ากาสาวพัสตร์ อันเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าห่อหุ้มร่างกาย ประชาชนต่างก็ให้อิทธิพล ให้ความเคารพนับถือ ไม่กล้าแตะต้องเพราะกลัวบาป จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะได้ชักชวนเอาความดีลบเลือนความชั่วที่มีในจิตใจของตนให้หมดไป โดยการศึกษาคำสั่งสอนและใช้ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าบำบัดรักษาอบรมจิตใจของตนให้เย็นสงบจริง ๆ ก่อนจึงดำเนินการให้บุคคลอื่น ๆ เช่น พระภิกษุสามเณร ในสังกัด เป็นต้น มีพฤติกรรมหรือภาพลักษณ์ที่ดีงาม เป็นการเริ่มต้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่

ถูกทาง (พระราชญาณวิสุทธิโสภณ (ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน). 2531 : 1 ; 2542 : 21 ; สุตลักษณ์ ศิวรักษ์. 2542 : 132-133 ; สุปัตน์ มนต์ไพบูลย์ และคนอื่น ๆ. 2539 : 7) การที่เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดมีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก แสดงว่าเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดมีจิตสำนึกรับผิดชอบ และตระหนักในศาสนกิจที่ต้องปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และความสุขแก่ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นิพนธ์ เทียมทิพานุกกร (2527 : 61) ที่ศึกษาทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒต่อพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สั่งสอนธรรมเป็นการทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและประชาชน ส่วนด้านการสาธารณูปการถือเป็นงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การเผยแผ่โดยไม่ต้องพูด ได้รับความสนใจและการดูแลเอาใจใส่จากประชาชน ชุมชน และสังคมเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ปัจจุบันประชาชนหนุ่มสาวในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวนมากต้องจากภูมิลำเนาเข้าไปทำงานในชุมชนเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร มีรายได้และได้สัมผัสความเจริญของสังคมเมืองโดยเฉพาะวัดวาอาราม จึงร่วมกันจัดหาทุนทรัพย์ตั้งเป็นกองผ้าป่าแล้วนำกลับไปทอดถวายวัดในภูมิลำเนาของตนทุกปี ทำให้ปีหนึ่ง ๆ วัดมีทุนทรัพย์ในการดำเนินงานพัฒนาอย่างสะดวกและต่อเนื่องมากกว่าสมัยก่อนมาก แม้ว่าวัดจะมีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาจำนวนน้อยก็ตาม แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นขึ้นอยู่กับความเคารพศรัทธาในตัวเจ้าอาวาสของประชาชนเป็นสำคัญ หากเจ้าอาวาสเป็นผู้มีการศึกษา และการปฏิบัติโดยเคร่งครัด มีความรู้ ความสามารถ มีมนุษยสัมพันธ์ และการประสานงานกับประชาชน ชุมชน สังคม รวมทั้งหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาวัดได้เป็นอย่างดี ก็จะทำให้งานต่าง ๆ ดำเนินไปโดยความราบรื่น บรรลุตามเป้าหมาย ประกอบกับโครงการประเมินมาตรฐานวัดพัฒนาตัวอย่าง อุทยานการศึกษาในวัด และโครงการอื่น ๆ ของกรมการศาสนาที่เป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยกระตุ้นให้เจ้าอาวาสและชุมชนเกิดความตื่นตัวในการพัฒนาวัดยิ่งขึ้น และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งพระสงฆ์ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ควรปฏิบัติเพื่อบำเพ็ญกุศล และเพื่อตอบแทนสังคมโดยเฉพาะในจังหวัดร้อยเอ็ด ประชาชนส่วนใหญ่ยากจน ต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ อีกทั้งรัฐบาลยังไม่สามารถจัดสวัสดิการด้านสังคมสงเคราะห์แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง (กรมการศาสนา. 2529 : 80) เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ได้รับรู้ปัญหาของชาวบ้านมากกว่าใคร ๆ อีกทั้งวิถีชีวิตของเจ้าอาวาสต้องอาศัยชาวบ้าน จึงไม่อาจนิ่งดูดาย ดังนั้นงานสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ ของเจ้าอาวาสจึงได้รับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

จากเหตุผลดังกล่าวมา น่าจะมีส่วนในการกระตุ้น จูงใจ สนับสนุน และช่วยเหลือเจ้าอาวาสให้ปฏิบัติศาสนกิจด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ให้อยู่ในระดับมากได้

1.2 เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการศาสนา และด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะเจ้าอาวาสมีศาสนกิจด้านอื่น ๆ ต้องปฏิบัติมากอยู่แล้ว ดังรายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาและการดำรงสมณเพศของสงฆ์ไทยของ สวนา พรพัฒน์กุล (2524 : 27-28) พบว่า กิจวัตรที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติเป็นประจำวัน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ อ่านหนังสือ พัฒนาวัด ทำความสะอาดที่อยู่ จำวัด พักผ่อน เรียนหนังสือ ทำวัตร ทำความสะอาด ร่างกาย บิณฑบาต วิปัสสนา สวดมนต์ ท่องบทสวดมนต์ สอนหนังสือ กราบพระ สนทนาธรรม เผยแผ่ธรรม สวดศพ แผ่เมตตา ดูแลความเรียบร้อยของวัด ปฏิบัติงานสังคมตามที่ได้รับนิมนต์ ปลงอาบัติ ช่วยชาวบ้านพัฒนาชุมชน และปัจเจก (การพิจารณา) จะเห็นได้ว่าวันหนึ่ง ๆ พระสงฆ์ ต้องปฏิบัติกิจวัตรประจำวันมากมาย ทั้งที่เป็นกิจวัตรส่วนตัว และกิจวัตรเพื่อสังคม จึงไม่สามารถ ปฏิบัติศาสนกิจทั้งสองด้านนี้ได้เต็มที่ เมื่อพิจารณาเหตุผลเป็นรายด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ศึกษา อาจเนื่องมาจากความขาดแคลนครูสอนพระปริยัติธรรมที่มีความรู้ความสามารถ (จำเื่อง วุฒิจันทร์. 2526) เจ้าอาวาสส่วนหนึ่งก็ไม่มีความรู้ความสามารถในการสอน ผู้เรียนก็สนใจในการ ศึกษา น้อย ทั้งนี้เพราะความไม่ศรัทธาในการบวชอย่างแท้จริงมาตั้งแต่ต้น ผู้เรียนส่วนใหญ่จึงมัก เรียนวิชาทางโลกควบคู่ไปกับวิชาทางธรรม (พระปลัดวิชัย อัครปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2543 ; พระครูสุวรรณสรานุกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2543) อีกทั้งงบประมาณ ในการดำเนินงานก็ไม่เพียงพอ (สายธาร อินทวดี. 2533 : 23-26) ส่วนด้านการศึกษาสงเคราะห์ ก็อาจเนื่องมาจากความไม่เข้าใจในระบบการศึกษาอย่างชัดเจนของเจ้าอาวาส และขาดการส่งเสริม สนับสนุนด้านงบประมาณอย่างจริงจังจากรัฐ (จำเื่อง วุฒิจันทร์. 2526) ความไม่พร้อมด้านอาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และครูสอน ตลอดจนความร่วมมือจากชุมชน (ทองเื่อง อินทร์ทอง เป็นผู้ให้ สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2543)

จากเหตุผลดังกล่าวมา จึงน่าจะส่งผลให้การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในด้านการ ศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลางได้

2. เปรียบเทียบการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด อาจแยกอภิปรายได้ ดังนี้

2.1 เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน คือ จบชั้นประถม ศึกษาหรือต่ำกว่า และจบชั้นมัธยมศึกษาหรือสูงกว่า มีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง การศาสนา ศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การ สาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อาจ เป็นเพราะในทางพระพุทธศาสนา ถือว่า วุฒิการศึกษาทางโลกไม่สำคัญเท่ากับวุฒิการศึกษาทาง ธรรม อันได้แก่ นักธรรมชั้นตรี โท และเอก และเปรียญธรรม 1-2, 3, 4, 5, 6 , 7, 8 และ 9 ประโยค

รวมทั้งวุฒิอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์เป็นผู้จัด เพราะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการปลูกจิตสำนึกพระสงฆ์ให้ตระหนักในภาระหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบไป พระเถระส่วนหนึ่งไม่สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาทางโลก สำหรับพระภิกษุสามเณรด้วยซ้ำไป เพราะเห็นว่าการศึกษาทางโลกเป็นอันตรายต่อเพศพรหมจรรย์และเป็นการเอาเปรียบชาวบ้าน กล่าวคือ พระภิกษุสามเณรที่ศึกษาทางโลกจบแล้วมักจะลาสิกขาไปประกอบอาชีพ จึงไม่ควรส่งเสริม แม้ว่าวุฒิการศึกษาทางโลกจะส่งผลโดยตรงต่อความสามารถในการเรียนรู้ทักษะประสบการณ์ และวิสัยทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ก็ตาม (พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต). 2531 : 20-21 ; จิระวัฒน์ นาคพนม. 2539 : 75) เพราะความหมายของการบวชที่แท้จริงนั้น ได้แก่ การออกไปแสวงหาสิ่งที่ดีกว่าการอยู่ครองเรือน การมีชีวิตอยู่อย่างต่ำต้อย ไม่มีทรัพย์สินสมบัติอะไร เป็นการปฏิบัติศีล บังคับตน บังคับอินทรีย์ สละของรักของหวงของชอบใจที่สุด เป็นการเดินทางออกนอกโลก เป็นโอกาสที่จะได้สิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรได้ เป็นการอยู่บนหัวคน คือ การได้รับการเคารพบูชาจากชาวบ้าน การมีโอกาสทำประโยชน์เพื่อคนอื่น และการเป็นเพศอันสูงสุดคือ สมณเพศ (พุทธทาสภิกขุ. 2543 : 44-63) การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสจึงเป็นการปฏิบัติธรรมและทำความดีตามครรลองของพระพุทธศาสนา ซึ่งคณะสงฆ์มีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ปฏิบัติอย่างถูกต้องและถึงมาตลอดไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2537 : 152-155)

2.2 เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต่างกัน คือ ต่ำกว่า 10 ปี กับตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ประสบการณ์ช่วยให้คิดและมองปัญหาไม่เหมือนกัน โดยเจ้าอาวาสที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต่ำกว่า 10 ปี อาจคิดและมองปัญหาไม่ชัดเจน จึงไม่กล้าตัดสินใจปฏิบัติศาสนกิจ หรือปฏิบัติมากน้อยในบางเรื่อง เพราะกลัวผิดพลาดจากพระธรรมวินัย กฎหมาย หรือธรรมเนียมประเพณีของคณะสงฆ์ ระดับการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมจึงค่อนข้างน้อยกว่า ($\bar{X} = 3.56$) ในขณะที่เจ้าอาวาสที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ซึ่งตามพระวินัยถือว่าเป็นพระผู้ใหญ่หรือพระเถระ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2539 : 372) อาจคิดและมองปัญหาได้ดีกว่า มีความรู้ในศาสนกิจและพระธรรมวินัยมากกว่า จึงมีค่าเฉลี่ยระดับการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมค่อนข้างมากกว่า ($\bar{X} = 3.72$) สอดคล้องกับแนวความคิดของ กิตติมา ปรีดีติล (2529 : 127) กวี วงศ์พูน (2536 : 62-63) และ เกศนา พันทาเดช (2543 : 46) ที่ว่า ผู้บริหารที่มีประสบการณ์น้อย ย่อมทำให้การตัดสินใจอยู่ในวงแคบด้วย ผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่าจะมีความคิดริเริ่ม ความรอบรู้ในงานมาก ช่วยให้เข้าใจปัญหา สามารถวิเคราะห์ปัญหาและสถานการณ์ รวมทั้งเพิ่มความสุขุมรอบคอบในการตัดสินใจได้มากกว่า

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต่างกัน มีการปฏิบัติศาสนกิจรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ อาจเป็นเพราะศาสนกิจทั้งสามด้านนี้ จำเป็นต้องใช้ความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจ ทักษะและประสบการณ์มากเป็นพิเศษ กล่าวคือ ด้านการปกครองต้องยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก ใช้กฎหมายและธรรมเนียมประเพณีของคณะสงฆ์เป็นตัวเสริม ส่วนด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องใช้ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความแตกฉานในธรรม การแสดงธรรม และการปฏิบัติที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ขณะที่ด้านการสาธารณูปการต้องใช้ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและความสนใจในงานบริหารจัดการวัดอย่างแท้จริง รวมทั้งมีอรรถาธิบายกว้างขวาง รู้จักคนจำนวนมาก จึงจะสามารถปฏิบัติศาสนกิจให้บรรลุเป้าหมาย สำหรับเจ้าอาวาสที่มีประสบการณ์ในตำแหน่งเจ้าอาวาสน้อย อาจต้องการเวลาในการศึกษาอบรมเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในศาสนกิจทั้งสามด้านสักระยะหนึ่ง จึงลงมือปฏิบัติได้ ในขณะที่ผู้ที่มีประสบการณ์ในตำแหน่งมากกว่า อาจไม่ต้องการเวลาเพื่อการฝึกฝนอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจในงานอีก สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ทันที จึงมีการปฏิบัติศาสนกิจทั้งสามด้านค่อนข้างมากกว่าผู้ที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสน้อยกว่าดังกล่าวแล้ว สอดคล้องกับความเห็นของ กวี เทียมพุด (2539 : 224-225) ที่ว่า โดยทั่วไปการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารมักคำนึงในเรื่องอายุงานในตำแหน่งมานาน หรือความอาวุโสในงาน การผ่านการศึกษาอบรมพัฒนาความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในการปฏิบัติงานอยู่เป็นประจำ บุคลิกภาพที่เหมาะสม มนุษยสัมพันธ์ที่สูง ความสามารถทำงานร่วมกับบุคคลอื่น และผลการปฏิบัติงานในปีที่ผ่านมาอยู่ในระดับดีมาก เพราะบุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าว สามารถบริหารงานต่อได้ทันที ไม่ต้องเรียนรู้งานให้เสียเวลา

3. ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง อาจอธิบายได้ว่า แม้ว่าคณะสงฆ์จะได้กำหนดหลักเกณฑ์การสรรหาและดำเนินการสรรหาบุคลากรทางสงฆ์เข้าสู่ตำแหน่งเจ้าอาวาสอย่างรัดกุมพอควร รวมทั้งดำเนินการฝึกอบรมเจ้าอาวาสระหว่างดำรงตำแหน่งทุกปี เพื่อให้เจ้าอาวาส เพิ่มพูนความรู้ความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจ และผลการวิจัยก็ชี้ว่า เจ้าอาวาสมีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมอยู่ในระดับมากก็ตาม แต่ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจโดยทั่วไปก็ยังมียู่ อาจเป็นเพราะการบริหารตนเองของเจ้าอาวาสประสบปัญหา ซึ่ง กิติ ดัยคานนท์ (2532 : 29) กล่าวว่า “การบริหารตนเองเป็นปัจจัยข้อแรกที่สำคัญมาก จะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริหารหรือผู้นำที่ดีมีความสามารถก่อนจึงจะไปบริหารอย่างอื่นได้ หากไม่สามารถบริหารตนเองให้ดีได้ ก็อย่าอาจหาญไปบริหารเรื่องอื่นต่อไปเลย” สำหรับการบริหารตนเองของพระสงฆ์ ได้แก่ การเรียนรู้พระไตรปิฎก ศึกษาพระธรรมวินัย ศึกษาทั้งทางคันถธุระและ

วิปัสสนาธุระ และเคร่งครัดในศีล สมาธิ ปัญญา อบรมตนทั้งกาย วาจา ใจ ให้เกิดปัญญา เป็นแบบอย่างที่ดีของประชาชนทั่วไป (มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ และคนอื่น ๆ. 2541 : 23) หรือเจ้าอาวาสขาดภาวะผู้นำ ดัง ประเวศ วะสี (2540 : 10-11) กล่าวว่า “ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถก่อให้เกิดสังคมมีอุดมการณ์ร่วมกันและรวมพลังกันปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จตามอุดมการณ์” นั่นคือ การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสมีปัญหาลดลง เพราะเจ้าอาวาสไม่อาจสร้างพลังศรัทธา ความเชื่อถือจากพระภิกษุ สามเณร และประชาชนเพื่อการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรม รวมทั้งไม่อาจระดมความร่วมมือช่วยเหลือจากประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ในการวางแผนพัฒนาวัด และกิจการพระพุทธศาสนา ให้บรรลุเป้าหมาย แต่ถ้าเจ้าอาวาสมีภาวะผู้นำก็จะสามารถปฏิบัติศาสนกิจของตนให้เสร็จสิ้นไปได้โดยไม่ยาก ดังคำกล่าวของ เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2536 : 14) ที่ว่า “...ผู้บริหารที่ขาดความเป็นผู้นำจะปฏิบัติภารกิจให้ลุล่วงได้โดยยาก ผู้นำที่ไม่ได้เป็นผู้บริหารก็อาจปฏิบัติภารกิจให้ลุล่วงได้โดยลำบาก ผู้บริหารที่มีความเป็นผู้นำสูงย่อมสามารถทำให้สิ่งที่ตนรับผิดชอบสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีสามารถทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จตามอุดมการณ์...”

สำหรับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส จำแนกตามรายด้าน อาจอธิบายได้ดังต่อไปนี้

3.1 ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสด้านการศาสนศึกษา อยู่ในระดับมาก อาจเป็นเพราะความไม่เอาใจใส่อย่างจริงจังของคณะสงฆ์และรัฐ กล่าวคือ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาของสงฆ์เป็นลำดับที่หนึ่ง เพราะการศึกษาหมายถึง วิถีชีวิตทั้งหมดของพระสงฆ์ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง (ประเวศ วะสี. 2537 : 11-12) แต่ปัจจุบันคณะสงฆ์กลับให้ความสำคัญแก่งานด้านการศึกษาของสงฆ์เป็นลำดับที่สาม คือ มีการดำเนินงานตามสบาย ไม่ค่อยคิดปรับปรุงวิธีการ หลักการ การประสานงาน สนับสนุน ส่งเสริมอย่างเป็นกระบวนการ พระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานในด้านนี้ ไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนส่งเสริม ยกย่องจากฝ่ายบริหาร จึงทำให้ขาดแคลนผู้ที่บวชเข้ามาเพื่อศึกษาและผู้ที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาและสอนหนังสือจนมีเรื่องแปลก ๆ เกิดขึ้น คือ วัดบางแห่งไม่มีทั้งครูและนักเรียน วัดบางแห่งมีนักเรียนมากจนไม่มีครูจะสอน (พระราชธรรมนิเทศ (ระเบบ จิตตญาณ). 2536 : 494-495) ระบบการบริหารก็ขาดเอกภาพ ไม่รัดกุม การจัดการศึกษา การจัดให้มีการเรียนการสอน การบริหารและการดำเนินงานปล่อยให้เป็นเรื่องของวัด หรือสำนักเรียนนั้น ๆ ดำเนินการโดยลำพัง โดยเน้นการศึกษาในแนวคั่ง คือ การสอบไล่ได้ลำดับชั้นนั้น ๆ ไม่สนใจการศึกษาแนวราบ คือ ไม่สนใจว่าผู้ที่บวชเข้ามาแล้วจะได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงหรือไม่ วัดใดมีงบประมาณ ผู้เรียน และผู้สอน ก็สามารถดำเนินงานได้เลย เมื่อหมดทุน หมดกำลัง ก็หยุดดำเนินงาน ไม่มีการสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คณะสงฆ์ก็ทำหน้าที่เพียงจัดสอบหรือวัดผลเท่านั้น (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2531 : 50 ;

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2536 : 69) ส่วนรัฐนับตั้งแต่ได้แยกเอาการศึกษาของพลเมือง ซึ่งวัดเป็นผู้รับผิดชอบอยู่ก่อนมาดำเนินการเสียเองแล้วก็ปล่อยการศึกษาสงฆ์ให้เป็นไปตามยถากรรม ไม่รับผิดชอบด้วยเท่ากับตัดพระภิกษุสามเณรจำนวน 3 แสนรูปออกจากระบบการศึกษาของรัฐไปด้วย ทำนองยกขึ้นเป็นพลเมืองพิเศษแล้วรัฐก็ทุ่มเทงบประมาณและกำลังงานให้แก่ระบบการศึกษาที่เรียกว่าเป็นของรัฐไปฝ่ายเดียว โดยเฉพาะในระดับที่สูง ๆ การลงทุนของรัฐเป็นการระดมความช่วยเหลือให้แก่ผู้ที่ได้เปรียบทางสังคมอยู่แล้วให้ได้เปรียบยิ่งขึ้นโดยแท้ ส่วนการศึกษาของสถาบันสงฆ์ เมื่อรัฐไม่ถือเป็นการศึกษาของรัฐแล้วก็หาทางช่วยเหลือ โดยถือว่าเป็นบริการสังคมอย่างหนึ่งในหมวดสาธารณูปการ แล้วก็จัดสรรงบประมาณมาอุดหนุนเพียงเล็กน้อย เฉพาะงบประมาณที่รัฐลงทุนเพื่อผลิตนักศึกษาให้สำเร็จปริญญาตรีประมาณ 50 คน ยิ่งมากกว่างบประมาณที่รัฐลงทุนเพื่อการศึกษาของบุตรหลานชาวนาในชนบทซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ที่เป็นพระภิกษุสามเณรทั่วประเทศ จำนวน 2-3 แสนรูปด้วยซ้ำ เพราะการปล่อยปละละเลยดังกล่าวมาจึงทำให้การศึกษาสงฆ์ไม่มีประสิทธิภาพและคุณภาพ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2541 : 45-49 ; ฟื้น ดอกบัว. 2542 : 246) สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหามณเฑียร ธีรานุโท (จารังกิจ). 2534 : 102) ที่ศึกษาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย (พ.ศ. 2489-2530) พบว่า การดำเนินการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สำหรับพระภิกษุสามเณร มีปัญหาและอุปสรรคเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี ทั้งในด้านการบริหาร หลักสูตร การเรียนการสอน การวัดผล คุณภาพ และสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา เพราะไม่ได้รับความเอาใจใส่อย่างจริงจังจากคณะสงฆ์และรัฐ

3.2 ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการปกครองอยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะการปกครองคณะสงฆ์ในอดีตเป็นการปกครองตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อเป็นหลักปฏิบัติของพระสงฆ์ซึ่งจะทำให้สงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างปกติ หลุดพ้นจากกิเลสและมลทินเป็นที่ศรัทธาของประชาชนและส่งเสริมการปฏิบัติของสงฆ์ (ปรีชา ช้างขวัญยืน. 2538 : 42-43) การปกครองลักษณะนี้คือ การปกครองเพื่อการศึกษา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2539 : 98-105) เมื่อมีการศึกษาก็มีการปกครองไปในตัว ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าอาวาสกับพระภิกษุสามเณรจึงเป็นแบบครูอาจารย์กับศิษย์ มีความหมายลึกซึ้งยิ่งใหญ่มาก แต่การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันได้เอาแบบอย่างทางโลก เจ้าอาวาสมีฐานะเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณร จึงไม่มีฐานะเป็นครูอาจารย์ผู้ให้ความรู้แก่ศิษย์ ไม่ได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาอบรมสั่งสอนแก่ศิษย์อีกต่อไป จึงเป็นการง่ายที่จะเกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน เมื่อปกครองกันไม่ได้ ความประพฤติดีเสื่อมเสียก็ปรากฏทั่วไป ความเสื่อมโทรมก็เกิดแก่พระศาสนา (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2531 : 41-44)

3.3 ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะการศึกษาสงเคราะห์เป็นงานที่ยุ่งยาก ซับซ้อน เกี่ยวข้องกับงบประมาณและบุคคลหลายฝ่าย รวมทั้งต้องใช้เวลานาน จึงจะเห็นผล พระสงฆ์ที่มีใจรักจริง ๆ จึงจะสามารถดำเนินงานได้อย่างสมบูรณ์ ประกอบกับพระสงฆ์ทั่วไป มีศาสนกิจที่ต้องปฏิบัติมากมาย จึงไม่อาจทุ่มเทงานด้านนี้ได้อย่างเต็มกำลัง อีกทั้งพระสงฆ์ส่วนหนึ่งอาจคิดว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์ เพราะมีหน่วยงานต่าง ๆ รับผิดชอบอยู่แล้ว เช่น กระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัย เป็นต้น จึงไม่ปฏิบัติหรือปฏิบัติเพียงเล็กน้อย

3.4 ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับปานกลาง อาจมีสาเหตุมาจากผู้เผยแผ่ขาดความรู้ ความสามารถ ความแตกฉานในธรรมและการถ่ายทอดธรรม ไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมชน หรือพัฒนาบุคลิกภาพ ไม่เตรียมตัว ไม่สังเกตคนฟัง คิดรูปแบบ ใช้เวลามาก รวมทั้งขาดความพอใจ เต็มใจ และไม่รักในการสอนธรรมเผยแผ่ธรรม เอาแต่เป็นฝ่ายตั้งรับไม่ยอมเป็นฝ่ายรุก (พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). 2541 : 289-290) ประกอบกับคณะสงฆ์เองก็ให้ความสำคัญกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นลำดับที่สี่ ทั้ง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญเป็นลำดับที่สอง การปฏิบัติงานมีลักษณะวิรชนเอกชน คือใครมีความรู้ ความสามารถ ความพอใจจะทำก็ทำไป เพราะต่างคนต่างทำนี่เอง บางครั้งจึงขัดแย้งถึงกับหักล้างกัน จนเกิดความสับสนทางความคิด ความเข้าใจ การปฏิบัติ ผลและเป้าหมายของการปฏิบัติ ดังนั้นปัญหาต่าง ๆ อาทิ การขาดแคลนผู้ช่วยงานเผยแผ่ ประชาชนไม่สนใจธรรมและไม่ศรัทธาการแสดงธรรมของเจ้าอาวาส ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ ขาดงบประมาณและองค์กรที่ชัดเจนในการเผยแผ่ธรรม จึงมีอยู่ (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูยาโณ. 2536 : 496)

3.5 ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะการขาดแคลนเจ้าอาวาสที่มีความเหมาะสมกับตำแหน่ง กล่าวคือเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนใหญ่มีอายุมากแต่พรรษาน้อย เพราะบวชเมื่อแก่ หู ตา ความรู้ ความสามารถ ความคิดพิจารณาจึงไม่ค่อยดี ความสมบูรณ์ด้วยอาภักปกริยาคงแก่เรียน เป็นธรรมกถึก และทรงวินัยก็หายาก (เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2543 : 1-33) แต่ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสเพราะมีตัวเล็กละน้อย หรือไม่มีตัวเล็กละเลย ชาวบ้านก็ขอเพียงให้เฝ้าวัดไปวัน ๆ เท่านั้น เพราะกลัววัดร้าง บางหมู่บ้านถึงกับไปนิมนต์พระสงฆ์จากที่อื่นมาเฝ้าวัด โดยยินยอมถวายปัจจัยเป็นค่าตอบแทนรายเดือนและรายปีก็มี วัดที่มีสภาพเช่นนี้ คลุ่หัสถ์มักคิดว่าตนใหญ่กว่าพระเสมอ ส่วนปัญหาการไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนและขาดแคลนงบประมาณพัฒนาวัดที่ยังมีอยู่นั้น เพราะประชาชนไม่ค่อยเลื่อมใสศรัทธาเจ้าอาวาส เนื่องจากเป็นเจ้าอาวาสเพราะจำเป็นหรือเพราะเงื่อนไขเรื่องค่าตอบแทนดังกล่าวแล้ว ยังมีกรณีอื่น ๆ อีก เช่น เล่นหวยใต้ดิน สลากกินแบ่งรัฐบาล และ

การพนันในรูปแบบอื่น ๆ เล่นเครื่องรางของขลัง พระเครื่อง ไสยศาสตร์ อันเป็นการมอมเมาประชาชน ไม่สำรวมตน เป็นนักเลง ฉันทาหารกลางคืน ดื่มสุรา เสพยาเสพติด ไม่สนใจธรรม และหารายได้ส่วนตนโดยใช้ศาสนาบังหน้า เช่น คำพระเครื่อง ทำอาชีพอหุมอู ปลุกตักแถวเพื่อหารายได้ (ณรงค์ เส็งประชา. 2538 : 45-46)

3.6 ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรก เจ้าอาวาสยังไม่มีคุณภาพเพียงพอ ดัง พระสุธีรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). 2541 : 255) กล่าวไว้ว่า กิจกรรมเพื่อชุมชนเป็นเรื่องอาสาสมัคร ตามแต่เจ้าอาวาสจะมีความสามารถ แต่ขาดองค์กระดัดบชาติกำหนดนโยบาย ประสานงานและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง งานจึงมีลักษณะโดดเดี่ยวและที่สำคัญคือ ขาดกำลังและบุคลากรที่มีคุณภาพ สำหรับคนคุณภาพนั้น สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์ (2543 : 1-4) ได้อธิบายว่า หมายถึง คนดีและเก่ง ได้แก่ ผู้ที่รักความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งร่างกาย จิตใจ และการปฏิบัติ ปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง ทำงานเป็นทีม มุ่งเน้นกระบวนการมากกว่าให้ความสำคัญกับรูปแบบ ศึกษาและฝึกอบรมตนเองอยู่เสมอ สร้างความเชื่อมั่นเพื่อประกันคุณภาพ ร่วมคิดร่วมทำ เปิดใจกว้าง ทำให้ถูกต้องตั้งแต่เริ่มต้น และทำให้ถูกต้องทุกครั้ง และประการสุดท้าย เจ้าอาวาสขาดทักษะทางมนุษย์ ซึ่ง เสริมศักดิ์ วิศาลภรณ์ (2539 : 1-2) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของทักษะทางมนุษย์สำหรับผู้บริหารว่า “...ทักษะทางมนุษย์ (Human Skills) ช่วยให้ผู้บริหารทำงานกับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการสร้างพลังแห่งความร่วมมือของทีมงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร ทักษะทางมนุษย์จึงเป็นความสามารถของผู้บริหารในการทำงานกับคนในการใช้คนเพื่อปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร...”

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยนี้ มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

ผลการวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารปฏิบัติบางประการ ดังต่อไปนี้

1.1 ผลการวิจัยพบว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดมีการปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในระดับมาก ดังนั้นคณะสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด และกรมการศาสนา จึงควรประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในการจัดทำแผน โครงการประชุมอบรม พัฒนาเจ้าอาวาสให้มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องศาสนกิจของเจ้าอาวาสอย่างชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติได้ถูกต้องและมีคุณภาพ อย่างน้อยปีละ 3 ครั้ง

1.2 ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ดังนั้นคณะสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด และกรมการศาสนา จึงควรประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดจัดการประชุมสัมมนาเพื่อระดมความคิดวิเคราะห์สาเหตุและปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในแต่ละด้านโดยละเอียดว่ามีอะไรบ้าง ส่งผลกระทบต่อคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาเพียงใด โดยเน้นเป็นพิเศษด้านการศาสนศึกษา เพราะมีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก

1.3 ผลการวิจัยพบว่า ระดับวุฒิการศึกษาทางโลกของเจ้าอาวาสไม่ส่งผลให้การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสแตกต่างกัน ในขณะที่ช่วงระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ส่งผลให้การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสแตกต่างกัน ดังนั้นคณะสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด และกรมการศาสนา จึงควรประสานร่วมมือกันดำเนินงานส่งเสริม สนับสนุนให้เจ้าอาวาสได้รับการศึกษาอบรม ดูงานที่วัด สถาบันคณะสงฆ์ และฝ่ายฆราวาส เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ในการบริหารงานเป็นระยะ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป ดังต่อไปนี้

- 2.1 ควรศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในทุกจังหวัดของประเทศไทย
- 2.2 ควรศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ทั่วไป
- 2.3 ควรประเมินผลการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในเชิงคุณภาพ โดยให้เจ้าอาวาสประเมินตนเอง และให้พระภิกษุสามเณรหรือคฤหัสถ์ประเมินเจ้าอาวาส
- 2.4 ควรศึกษาและเปรียบเทียบการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส จำแนกตามตัวแปรด้านสังกัด เขต ภาค นิคม อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม ระดับสมณศักดิ์ หรือบุคลิกลักษณะ
- 2.5 ควรศึกษาการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ในกิจกรรมอื่นๆ อาทิเช่น กิจกรรมการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ทั่วไป ได้แก่ การสงเคราะห์ผู้ประสบภัย ยากไร้ หรือมีปัญหาวิต การมีส่วนร่วมในการระงับความขัดแย้งของประชาชนในชุมชน การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาเยาวชนในชุมชนและศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรุณา กุศลาสัย. “ความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในอินเดีย,” ศิลปวัฒนธรรม.

17(3) :197 ; มกราคม 2539.

กวี เทียมพุม. การบริหารทรัพยากรบุคคลในทศวรรษหน้า. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

กวี วงศ์พุม. “หัวหน้าที่ดีต้องมีความคิดริเริ่ม,” เพิ่มผลผลิต. 32(2) : 62-63 ; มีนาคม-เมษายน, 2536.

การฝึกหัดครู, กรม. กรมการศาสนาและคณะสงฆ์เพื่อพัฒนาท้องถิ่น. รายงานการประเมินผลโครงการถวายความรู้แด่พระสงฆ์เพื่อพัฒนาสังคม การศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : คณะทำงานวิจัยและติดตามประเมินผลโครงการกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, 2537.

การศาสนา, กรม. การประเมินผลโครงการประชุมสัมมนาพระสังฆาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2540. กรุงเทพฯ : ฝ่ายฝึกอบรม กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2541ข.

..... คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์. กรุงเทพฯ : ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา, 2539.

..... คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542ข.

..... คู่มือการปฏิบัติงานด้านศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2541ค.

..... คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรี. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา, 2537.

..... คู่มือประกอบคำบรรยายโครงการถวายความรู้แก่เจ้าอาวาส. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2536.

..... คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพฯ : ฝ่ายฝึกอบรม กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2540ข.

..... แนวทางการดำเนินงานด้านศาสนาในส่วนภูมิภาค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2534.

..... รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2541ง.

การศาสนา, กรม. รายงานการวิจัยเรื่อง กิจกรรมของวัดซึ่งจะเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของ

พุทธศาสนิกชน. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2539.

..... รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้
เป็นศูนย์กลางชุมชน. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2540ก.

..... รายงานการศาสนา ประจำปี 2539. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541ก.

..... รายงานการศาสนา ประจำปี 2540. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542ค.

..... หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะ
สงฆ์. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2542ก.

การศาสนา, กรม และคนอื่น ๆ. คู่มือการถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2538
: หลักสูตรการบริหารและการจัดการวัด. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, 2538.

กิติ ดยัคคานนท์. นักบริหารทันสมัย. กรุงเทพฯ : ท็อปปริ้นท์, 2532.

กิติมา ปรีดีดิลก. ทฤษฎีบริหารองค์การ. กรุงเทพฯ : ธนะการพิมพ์, 2529.

เกศนา พันทาเดช. การศึกษาทักษะการบริหารงานของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกำแพง
นครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. ปริญญาโท กศ.ม.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2543. อัดสำเนา.

คณะกรรมการการเลือกตั้งจังหวัดร้อยเอ็ด, สำนักงาน. เอกสารประชาสัมพันธ์การเลือกตั้งจังหวัด
ร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด : ฝ่ายประชาสัมพันธ์การเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง
จังหวัดร้อยเอ็ด, 2542.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. รายงานสถิติด้านการศาสนาของประเทศไทย
ปี 2542. กรุงเทพฯ : ศูนย์สถิติแห่งชาติเพื่อการปฏิรูปการศึกษา, 2543.

คณะสงฆ์ ภาค 9. คู่มือพระสังฆาธิการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.

คณินันต์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
ภาพพิมพ์, 2530.

จ้านงค์ ทองประเสริฐ. พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
คอมแพคท์พริ้นท์, 2539.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ วิทยุเสน. การพัฒนาสตรีในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว
การพิมพ์, 2539.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2526.

โชติ ทองประยูร. กฎหมายคณะสงฆ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา 2506.

ณรงค์ เสงี่ยมประชา. วิทยาศาสตร์สังคม : ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม.

กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮาส์, 2538.

แถลงการณ์คณะสงฆ์. เล่ม 86 ฉบับพิเศษ. 2541.

ทองเรือง อินทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชีรวุฒิ ทองโอยฐ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศึกษาธิการ
จังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2543.

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน. “วัฏจักรวัฏจิก,” ใน รากแก้วของศาสนา. หน้า 1.

ม.ป.ท. : คณะศิษย์จัดพิมพ์ถวาย, 2531.

ทินพันธ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2529.

น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร. “การบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน,”

หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิชัยวัฒน์ไทย,
2539.

นิพนธ์ เทียมทิพานุกร. ทัศนะของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒต่อพุทธศาสนาและ

พระสงฆ์. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร, 2527. อัดสำเนา.

บรรลุ ไกรยศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชีรวุฒิ ทองโอยฐ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศึกษาธิการ

อำเภอเสลภูมิ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2543.

ประพันธ์ พันธุ์ศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชีรวุฒิ ทองโอยฐ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศึกษาธิการ

อำเภอโพนทอง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2543.

ประเวศ วะสี. พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2540.

_____. พุทธเกษตรกรรมกับสันติสุขของสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2539.

_____. ภาวะผู้นำ : ความเป็นไปในสังคมและวิธีการแก้ไข. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี,

2540.

_____. “ศาสนากับสิ่งแวดล้อม,” ข่าวสารกองบริการการศึกษา. 5(47) ; พฤษภาคม 2537.

_____. สวนโมกข์ ธรรมกาย ต้นตอโศก. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2538.

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงาน. แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระยะที่ 8

(พ.ศ.2540-2544) ของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนัก

นโยบายและแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวง
ศึกษาธิการ, 2541.

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงาน. แผนอัตรากำลัง 3 ปี รอบที่ 4 (ปีงบประมาณ 2539-2542).

กรุงเทพฯ : จินตาสถาบันการพิมพ์, 2539.

ปัญญานันทภิกขุ. “การปฏิบัติสำหรับพระภิกษุ, ใน พรหมจรรย์ของการบวช. หน้า 133.

กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ม.ป.ป.

เผชิญ กิจระการ และคนอื่น ๆ. รายงานการวิจัยศึกษาการพัฒนาแนวทางการเผยแพร่ศีลธรรม.

กรุงเทพฯ : งานวิจัยได้รับทุนอุดหนุนจากกรมการศาสนา ประจำปีงบประมาณ 2537.
2539.

พนม พงษ์ไพบูลย์. จาริกไว้ในพระพุทธศาสนา จาริกไว้ในการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ : คอมแพคท์พริ้นท์, 2539.

พระครูเกษมวินัยโสภิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวุฒิ ทองโอยฐ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงาน

เลขานุการเจ้าคณะภาค 10 (ธรรมยุต) วัดบึงพระลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด,
เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2543.

พระครูสิริโพธิคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวุฒิ ทองโอยฐ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานเจ้าคณะ

อำเภอเกษตรวิสัย วัดธาตุ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2543.

พระครูสุภาจารวัฒน์. บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542.

พระครูสุวรรณธรรณกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวุฒิ ทองโอยฐ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานกลุ่ม

โรงเรียนพระปริยัติธรรม กลุ่มที่ 10 วัดสระทอง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่
12 มกราคม 2543.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). ทิศทางการศึกษาคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531.

พระเทพวิสุทธิเวที. วิชาการเลขานุการ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ประยูรวงศ์, 2532.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). “ลูกน้องร่มมชโยเบียดอ้างน้ำขุนยังไม่กลับวัด,”

ไทยโพสต์. หน้า 3. 2 กันยายน 2542ก.

_____. “หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุวิพากษ์มหาเถรสมาคม,” มติชน. หน้า 2. 11 พฤษภาคม
2542ข.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). กรณีธรรมกาย (ฉบับคัดตัวอย่าง). กรุงเทพฯ : สหธรรมิก,

2542.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). “การเผยแพร่ธรรมในยุคข้อมูลข่าวสาร,” พุทธจักร, 49(9) ; 8-19

กันยายน 2538ข.

_____. การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2541ข.

_____. บทเรียน 25 ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2541ค.

_____. ประวัติชีวิต การงานและหลักธรรมของ ป.อ. ปยุตโต. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2537.

_____. พระพุทธศาสนาในอาเซียน. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2541ค.

_____. สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสไทยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2539.

_____. สถานการณ์พระพุทธศาสนาพลิกหน้าเป็นพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2538ก.

พระธรรมวโรดม. “การปกครองวัด,” คู่มือประกอบคำบรรยายโครงการถวายความรู้แก่เจ้าอาวาส. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2536.

พระปลัดวิชัย อัครปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวุฒิ ทองโอบัว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (มหานิกาย) วัดเวฬุวัน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2543.

พระพิศาลธรรมพาที (พยอม กัลยาโณ). “สัมภาษณ์พิเศษพระพิศาลธรรมพาที (พยอม กัลยาโณ),” ใน วัดพระธรรมกายจากหลายมุมมอง. หน้า 145-150. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2542.

พระไพศาล วิสาโล. “พระธรรมปิฎกกับพัฒนาการของพุทธศาสนาในประเทศไทย,” ใน พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ 21. หน้า 1-51. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542.

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. ปฏิรูปการสงฆ์. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2539.

พระมหาณเฑียร ธีรานันโท (จารังกิจ). การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย (พ.ศ.2489-2530). วิทยานิพนธ์ ศน.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2534. อัดสำเนา.

พระมหาสุภา อุทโท. พระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า (พ.ศ.2541-2560). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2542.

พระมหาเสริมชัย ชยมังคโล. การบริหารวัด. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย, 2541.

พระเมธีธรรมมารักษ์ (ประยูร ธรรมจิตโก). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 9.

กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2539.

พระราชญาณวิสุทธิโสภณ (ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน). นิพพาน คือ นิพพาน.

กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, 2542.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536.

พระราชวรมนี (ประยูร ปรุศโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527.

พระศรีธรรมมารักษ์. “วิธีการเผยแผ่,” คู่มือประกอบคำบรรยายโครงการถวายความรู้แก่

เจ้าอาวาส. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2536.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). “เปิดแนวรุกสังคายนา พ.ร.บ.สงฆ์ไทยก่อนพุทธล่มสลาย,”

มติชน. หน้า 12. 6 กรกฎาคม 2542.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). พุทธศาสตร์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.

พิศาล แซ่มโสภะ. “จาริตประเพณี กิจวัตร และมารยาทของพระสงฆ์,” คู่มือประกอบคำบรรยาย

โครงการถวายความรู้แก่เจ้าอาวาส. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2536.

พุทธทาสภิกขุ. การบำรุงพระศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2537ก.

_____. ชุมทรัพย์จากพระโอษฐ์. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2534.

_____. ความล้มเหลวกับความสำเร็จของสังคม. กรุงเทพฯ : สุภาพใจ, 2517.

_____. คำสอนสำหรับผู้บวชใหม่. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2543ก.

_____. คำราดูพระและวินัยของภิกษุ. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2537ข.

_____. บวชทำไม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สุภาพใจ, 2543ข.

พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. แผนปฏิบัติการเกี่ยวกับการส่งเสริม

พระพุทธศาสนาในการพัฒนาจิตใจ. กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, 2540.

เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน. กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534.

พิน ดอกบัว. พระพุทธศาสนากับคนไทย. กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์, 2542.

ภัทรพร ลีวิภาณ. รายงานการวิจัยเรื่อง หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและ

บทบาทของพระคำเขียน สุวัฒน์ โนนานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : งานวิจัยได้รับ

ทุนสนับสนุนจากสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.

- มนัส ภาคภูมิ และคนอื่น ๆ. รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.
- มานพ พลไพรินทร์. คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ : ชุติมาการพิมพ์, 2534.
- มาณี ไชยธีรานุวัตร และคนอื่น ๆ. รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาในภาคเหนือและภาคใต้. กรุงเทพฯ : งานวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมการศาสนา ประจำปีงบประมาณ 2541. 2541.
- _____. รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรมของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : งานวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมการศาสนา ประจำปีงบประมาณ 2539. 2540.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2539.
- รุ่งโรจน์ คำแน่น. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538. อุดลำนนา.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. เทคนิควิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2538.
- วสิน อินทสระ. ชาวพุทธกับวิกฤตศรัทธา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปัญญา, 2537.
- วสิน อินทสระ และไชย ณ พล. พุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์และกลยุทธ์การประกาศธรรมสู่โลกกว้าง. กรุงเทพฯ : สถาบันธรรมมาธิปไตย, 2535.
- วิเชียร เกตุสิงห์. “คำเฉลี่ยกับการแปลความหมาย : เรื่องง่าย ๆ ที่บางครั้งก็พลาดได้,” ข่าวสารการวิจัยการศึกษา. 18(3) : 8-11 ; กุมภาพันธ์-มีนาคม 2538.
- วินัย เก่งสุวรรณ. ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียน กลุ่มที่ 10. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541. อุดลำนนา.
- วีระ วงศ์สวรรค์. สมานจิต ภิรมย์รัตน์ และศรีสมร พุ่มสะอาด. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดประโยชน์ศาสนสมบัติ. กรุงเทพฯ : งานวิจัยได้รับทุนอุดหนุนจากกรมการศาสนา ประจำปีงบประมาณ 2539. 2539.

วีระวัฒน์ อุทัยรัตน์ และพฤทธิ ศรีบรรณพิทักษ์. รายงานการวิจัยการศึกษาพัฒนารูปแบบองค์กร และการกระจายอำนาจการบริหารงานศาสนาให้เกิดประสิทธิภาพต่อการดำเนินงาน ของกรมการศาสนา. กรุงเทพฯ : งานวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมการศาสนา ประจำปีงบประมาณ 2538. 2540.

ศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, สำนักงาน. แบบรายงานการศึกษาส่วนภูมิภาค ภาคสถิติ (ร.ศ.ภ.) ปีการศึกษา 2542 จังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด : กลุ่มแผนงานและติดตามประเมินผล สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, 2542ค.

_____. แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2544 ของสำนักงาน ศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด : กลุ่มแผนงานและติดตามประเมินผล สำนักงาน ศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, 2542ก.

_____. วิเคราะห์ผลการดำเนินงานตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ 2542 จังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด : กลุ่มแผนงานและติดตามประเมินผล สำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดร้อยเอ็ด, 2542ข.

สภาสถาบันราชภัฏ, สำนักงานและกรมการศาสนา. หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุค โลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : มุลนิธิซิเมนต์ไทย, 2539.

สราวุธ สุดหนองบัว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชีรวิทย์ ทองโอบฮู้ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงาน ศึกษาธิการอำเภอพนมไพร อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2543.

สถานี กาลศรีศิลป์. การศึกษาทัศนคติต่อพระภิกษุสงฆ์ของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2543. อัดสำเนา.

สมเกียรติ มีธรรม. “ท่องไปในชีวิตและงาน : พระครูพิพัฒน์ โชติกับธนาการชีวิต,” เสียงธรรม. 10(43) : 136-139; มกราคม-มีนาคม 2543.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. หลักพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, 2535.

สมเด็จพระพุทธาจารย์. “คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร,” ใน กรมการศาสนาสู่ทศวรรษแห่งการพัฒนา. หน้า 23. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส. กรุงเทพฯ : อาทรการพิมพ์, 2540.

สมพร เทพสิทธิ์า. การส่งเสริมพระพุทธศาสนาในภาวะวิกฤตของสังคมไทย. กรุงเทพฯ :

สมชายการพิมพ์, 2542.

_____. จิตสำนึกของชาวพุทธต่อพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, 2540.

สมศักดิ์ คลประสิทธิ์. คนคุณภาพคือคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวง
ศึกษาธิการ, 2543.

สมสุดา ผู้พัฒน์ และอัจฉรา หนะมัย. รายงานการวิจัยสภาวะความเป็นอยู่และการศึกษาของ
พระภิกษุสามเณรในยุค ไอเอ็มเอฟ. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์, 2542.

สวนา พรพัฒน์กุล. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาและการดำรงสมณเพศของสงฆ์ไทย.

กรุงเทพฯ : ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2524.

สายธาร อินทวดี. บทบาทของมหาเถรสมาคมในการแก้ปัญหาคณะสงฆ์ไทย (พ.ศ.2445-
2530). ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2533. ถ่ายเอกสาร.

ลีปนันท เกตุทัต. “การบรรลุการพัฒนาคนในสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต,” ร่วมโพธิ์แก้ว.

5(24) : 65-66 ; กันยายน-ตุลาคม 2540.

สุทธิพงษ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม นโยบาย
ระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2536.

สุพัฒน์ มนต์ไพบูลย์ และคนอื่น ๆ. “ความนำ : สารสำคัญของหลักสูตรการบริหารและการ
จัดการวัด,” หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ :

มูลนิธิธัมมธัมม, 2539.

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. ความเข้าใจในเรื่องพระรัตนตรัย. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการศาสนาเพื่อ
การพัฒนา, 2542.

_____. สีกับผ้าเหลืองและพรหมจรรย์ในสังคมบริโภคนิยมทางออกของสังคมไทย.

กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2537.

สุวิทย์ นนทวิสูตร. ปัญหาการปฏิบัติงานการศาสนาของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ในเขต
การศึกษา 9. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม :มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.

อัคราณา.

- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2543.
- _____. พุทธศาสนา วรรณคดีและวิจารณ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : พิมพ์ศรีนิตติง
เซ็นเตอร์, 2538.
- _____. “ศาสนธรรมในยุคข่าวสารข้อมูล,” ร่วมโพธิ์แก้ว. 5(20) : 55-56 ; มีนาคม-เมษายน
2540ข.
- _____. “สัมภรณ์พิเศษเสฐียรพงษ์ วรรณปก,” ร่วมโพธิ์แก้ว. 4(19) : 78 ; มกราคม-กุมภาพันธ์
2540ก.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. ทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา. (เอกสารประกอบการสอน).
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2539.
- _____. “ภาวะผู้นำ,” ประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา.
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2536.
- เสวก สุบรรณเกตุ. บทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหาร
คณะสงฆ์ไทย (พ.ศ.2505-2535). ปรินญาณินพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, 2540. อัดสำเนา.
- โสฬส สิงห์ขวา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชีรวุฒิ ทองโอบฐ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานศึกษาธิการ
จังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2543.
- อำนาจ บัวศิริ. “แผนพัฒนาการศึกษาศาสนาของกรมการศาสนา,” ใน คู่มือประกอบคำบรรยาย
โครงการถวายความรู้แก่เจ้าอาวาส. หน้า 203-204. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน กรมการ
ศาสนา, 2536.
- Barrera, M. Social Support in the Adjustment of Pregnant Adolescent : Assertive Issue Social
Networks and Social Support. London : SAGE Publications, 1982.
- Brammer, Lawrence M. The Helping Relationship. New York : Prentice Hall Inc, 1979.
- Castetter, William B. The Personnel Function in Educational Administration. New York :
Macmillan Publishing Co., 1992.
- Chruden, Herbert J. and Sherman, Arther W. Personnel Management. Cincinnati Ohio
: South-West, 1968.
- Gerald, Klonglan E. The Nature and Impact of Interorganization Relations. New York :
Lexington Books, 1973.
- Harris, Ben M. In-Service Education for Staff Development. Boston : Allyn and Bacon,
1981.

Krejcie, Robert V. and Daryle M. Morgan. "Determining Sample Size for Research Activities,"

Educational and Psychological Measurement. 30 : 608 ; 1970.

Seyfarth, John T. Personnel Management for Effective Schools. Boston : Allyn and Bacon,

1991.

Winters, Wendy Glassgow and Easton, Fredg. The Prattice of Social Work in School : An

Ecological Perspective. New York : The Free, 1983.

ภาคผนวก

รายนามผู้เชี่ยวชาญ
หนังสือขอความร่วมมือเพื่อการวิจัย
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

1. นายธีรารัง อมโร ร่องอธิบดีกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
2. นายปกรณ์ ต้นสกุล ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ
3. ดร.กมล รอดคล้าย ผู้อำนวยการกองแผนงาน กรมการศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ
4. ดร.บัณฑิต แทนพิทักษ์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
5. ดร.สมศักดิ์ คลประสิทธิ์ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ

ม. ๑๐๑๒/ ๗๗๐

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท ๒๓ กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

๑. ขอความร่วมมือเพื่อการวิจัย

๑. ศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด

ส่งมาด้วย แบบสอบถาม และรายชื่อวัดในสังกัด

เนื่องด้วย นายธีรวุฒิ ทองโอยฐ์ นิติระดับปริญญาโท วิชาเอกการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษากิจการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนาศา แสงศักดิ์ และ รองศาสตราจารย์ ภาณุกร เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในการนี้ นิติมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อวิจัย โดยขอใช้สถานที่ และขออนุญาตให้เจ้าอาวาสวัด ไวยาวัจกรของวัด จำนวน ๒๕๑ วัด และ ศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน ๒๐ คน ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด ตอบแบบสอบถามการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้โปรดพิจารณาให้ นายธีรวุฒิ ทองโอยฐ์ ได้เก็บข้อมูลการทำปริญญานิพนธ์ และจะกรุณามีหนังสือแจ้งไปยังวัดในสังกัดจะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

รณคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

๕๖๔-๑๐๐๐ ต่อ ๕๗๒๖, ๕๖๔๔

โทร. ๒๕๘-๔๑๑๕

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย เรื่อง การศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด

คำชี้แจงทั่วไป

1. แบบสอบถามนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดใน 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ตามการประเมินของเจ้าอาวาส ศึกษาธิการอำเภอ และไวยาวัจกร

2. แบบสอบถามนี้มี 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป จำนวน 3 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 56 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามปัญหา อุปสรรค จำนวน 30 ข้อ และข้อเสนอแนะในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสใน 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

3. โปรดตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความเป็นจริง เพื่อเป็นประโยชน์โดยรวมต่อคณะสงฆ์ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด/อำเภอ กรมการศาสนา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงศึกษาธิการ ในการประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และร่วมกันปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการจัดประชุมอบรมและถวายความรู้พระสงฆ์ให้เหมาะสมต่อไป

4. ผู้วิจัยจะเก็บรักษาคำตอบของท่านไว้เป็นความลับ การนำเสนอผลการศึกษาเป็นไปในภาพรวม ไม่มีผลกระทบต่อนาน

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน () ซึ่งตรงกับความเป็นจริงของท่าน

1. ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่งใด

- () เจ้าอาวาส
- () ศึกษาธิการอำเภอ
- () ไวยาวัจกร

2. ท่านจบการศึกษาระดับใด

- () ประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษา
- () มัธยมศึกษาหรือสูงกว่ามัธยมศึกษา

3. ท่านดำรงตำแหน่งปัจจุบันมาแล้วกี่ปี

- () ต่ำกว่า 10 ปี
- () ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป

ตอนที่ 2 แบบสอบถามระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง ระดับการปฏิบัติที่เป็นจริงตามความคิดเห็นของท่าน

ให้ครบทุกข้อ โดยตอบในช่อง

มากที่สุด หมายถึง ท่านเห็นว่าเจ้าอาวาสได้ปฏิบัติในข้อนี้อยู่ในระดับมากที่สุด

มาก หมายถึง ท่านเห็นว่าเจ้าอาวาสได้ปฏิบัติในข้อนี้อยู่ในระดับมาก

ปานกลาง หมายถึง ท่านเห็นว่าเจ้าอาวาสได้ปฏิบัติในข้อนี้อยู่ในระดับปานกลาง

น้อย หมายถึง ท่านเห็นว่าเจ้าอาวาสได้ปฏิบัติในข้อนี้อยู่ในระดับน้อย

น้อยที่สุด หมายถึง ท่านเห็นว่าเจ้าอาวาสได้ปฏิบัติในข้อนี้อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	ระดับการปฏิบัติ					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
	ด้านการปกครอง						
1	เจ้าอาวาสรักษาร่างกายและเครื่องนุ่งห่มของ คนให้สะอาดเรียบร้อยน่าเลื่อมใสเพียงใด						
2	เจ้าอาวาสศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ ใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเอง เพียงใด						
3	เจ้าอาวาสปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดใน พระธรรมวินัยเพียงใด						
4	เจ้าอาวาสอบรมพระภิกษุสามเณรให้เข้าใจ ในระเบียบข้อปฏิบัติของสงฆ์ในวัดเพียงใด						
5	เจ้าอาวาสเป็นตัวอย่างที่ดีของพระภิกษุ สามเณรในเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา เพียงใด						
6	เจ้าอาวาสควบคุมดูแลให้พระภิกษุสามเณร ปฏิบัติ โดยเคร่งครัดในพระธรรมวินัย เพียงใด						
7	เจ้าอาวาสกวดขันให้พระภิกษุสามเณรปฏิบัติ ตามกฎหมายของคณะสงฆ์เพียงใด						

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	ระดับการปฏิบัติ					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
8	เจ้าอาวาสเข้มงวดในเรื่องกิริยามารยาทของพระภิกษุสามเณรในที่สาธารณะและชุมชนเพียงใด						
9	เจ้าอาวาสพิจารณาโทษพระภิกษุสามเณรที่ประพฤติดุคพระธรรมวินัยหรือกฎหมายคณะสงฆ์เพียงใด						
10	เจ้าอาวาสให้การยกย่องพระภิกษุสามเณรที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัดเพียงใด						
	ด้านการศาสนศึกษา						
11	เจ้าอาวาสประชาสัมพันธ์ เชิญชวนให้พระภิกษุสามเณรเข้ามาศึกษาในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเพียงใด						
12	เจ้าอาวาสประชาสัมพันธ์ เชิญชวนให้พระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเพียงใด						
13	เจ้าอาวาสประชาสัมพันธ์ เชิญชวนให้พระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพียงใด						
14	เจ้าอาวาสจัดอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมให้รู้จักเทคนิคการสอนใหม่ๆ เพียงใด						
15	เจ้าอาวาสนิเทศแนะนำการเรียนการสอนพระธรรมวินัยแก่ครูสอนเพียงใด						
16	เจ้าอาวาสเอาใจใส่ในความเป็นอยู่ของครูสอนพระปริยัติธรรมเพียงใด						
17	เจ้าอาวาสเอาใจใส่ในความเป็นอยู่ของนักเรียนพระปริยัติธรรมเพียงใด						

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	ระดับการปฏิบัติ					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
18	เจ้าอาวาสจัดหารางวัลให้แก่ นักเรียน พระปริยัติธรรมที่เรียนดีและประพฤติดี เพียงใด						
19	เจ้าอาวาสสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาต่อพระปริยัติธรรมใน ระดับที่สูงขึ้นเพียงใด						
20	เจ้าอาวาสเอาใจใส่ในการอบรมพระธรรม วินัยแก่พระภิกษุสามเณรที่บวชในภาคฤดู ร้อนเพียงใด						
21	ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เจ้าอาวาสจัดตั้งกองทุนและมอบทุนการ ศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดี ประพฤติดี แต่ ยากจนเพียงใด						
22	เจ้าอาวาสรับอุปการะเด็กหรือเยาวชนที่ไร้ที่ พึ่งเป็นศิษย์วัดและให้ศึกษาในสถานศึกษา เพียงใด						
23	เจ้าอาวาสจัดตั้งสถานอบรมเลี้ยงเด็กในวัด เพียงใด						
24	เจ้าอาวาสร่วมกับสถานศึกษาจัดให้มี การเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา เพียงใด						
25	เจ้าอาวาสให้สถานศึกษาอิมอุปกรณ์ต่าง ๆ ของวัดไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษาเพียงใด						
26	เจ้าอาวาสเป็นผู้นำในการขอจัดตั้งสถาน ศึกษาของรัฐเพื่อประชาชนในชุมชนเพียงใด						

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	ระดับการปฏิบัติ					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา						
27	เจ้าอาวาสเผยแผ่ธรรมโดยการจัดตั้งสำนัก วิปัสสนาเพียงใด						
28	เจ้าอาวาสเผยแผ่ธรรมโดยจัดบรรยายภาศภายใน วัดให้สาธุชนอื่นเพียงใด						
29	เจ้าอาวาสเผยแผ่ธรรมโดยใช้การพูดเพียงใด						
30	เจ้าอาวาสเผยแผ่ธรรมโดยใช้สื่อต่าง ๆ เช่น เทป วิทยุ โทรทัศน์ หรือวิดีโอ เป็นต้น เพียงใด						
31	เจ้าอาวาสเผยแผ่ธรรมโดยการปฏิบัติปฏิบัติ ชอบเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนเพียงใด						
32	เจ้าอาวาสจัดแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ เพียงใด						
33	เจ้าอาวาสจัดแสดงธรรมในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วัน วิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา เป็นต้น เพียงใด						
34	เจ้าอาวาสจัดแสดงธรรมภายในวัดระหว่าง เช้าพรรษาเพียงใด						
35	เจ้าอาวาสจัดแสดงธรรมภายในวัดระหว่าง ออกพรรษาเพียงใด						
36	เจ้าอาวาสร่วมกับชุมชนจัดอบรมธรรมแก่ ประชาชนในชุมชนเพียงใด						
37	เจ้าอาวาสร่วมกับหน่วยงานราชการจัดอบรม ธรรมแก่ข้าราชการในหน่วยงานราชการ เพียงใด						

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	ระดับการปฏิบัติ					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
38	เจ้าอาวาสมีการเตรียมตัวก่อนการแสดง ธรรมเพียงใด						
39	เจ้าอาวาสเอาใจใส่ในการเผยแผ่ ธรรม เพียงใด						
	ด้านการสาธารณูปการ						
40	เจ้าอาวาสพัฒนาวัดให้สะอาดเป็นระเบียบ เรียบร้อยเพียงใด						
41	เจ้าอาวาสรักษาภูมิของตนให้สะอาดเป็น ระเบียบเรียบร้อยเพียงใด						
42	เจ้าอาวาสจัดทำแผนผังกำหนดเขตที่ตั้งของ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัดอย่างเป็น สัดส่วนเพียงใด						
43	ในการวางแผนของวัด เจ้าอาวาสได้จัด ประชุมปรึกษาหารือกับกรรมการวัดและ ผู้เกี่ยวข้องเพียงใด						
44	สิ่งต่าง ๆ ภายในวัด เจ้าอาวาสได้ก่อสร้าง ตามแบบแปลนแผนผังที่ได้ร่วมกันจัดทำไว้ เพียงใด						
45	เจ้าอาวาสปลูกต้นไม้ในบริเวณวัดเพื่อให้ ร่มเงาเพียงใด						
46	เจ้าอาวาสเอาใจใส่ในการซ่อมแซมกุฏิ วิหาร ศาลาการเปรียญ สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ รวมทั้ง เสนาสนะต่าง ๆ ภายในวัดเพียงใด						
47	เจ้าอาวาสจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายเงินของ วัดไว้เป็นหลักฐานเพียงใด						
48	เจ้าอาวาสจัดให้มี กรรมการเก็บเงินและ กรรมการเบิกจ่ายเงินของวัดเพียงใด						

ข้อ	การปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาส	ระดับการปฏิบัติ					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
49	ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ เจ้าอาวาสร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขให้บริการด้านการตรวจสุขภาพแก่ประชาชนในชุมชนเพียงใด						
50	เจ้าอาวาสเป็นผู้นำในการรณรงค์ให้ประชาชนลด ละ เลิก อบายมุข เพียงใด						
51	เจ้าอาวาสให้ใช้วัดเป็นสถานที่จัดการประชุมของประชาชนในชุมชนเพียงใด						
52	เจ้าอาวาสให้ความร่วมมือกับทางราชการโดยให้ใช้วัดเป็นสถานที่ลงคะแนนเลือกตั้งเพียงใด						
53	เจ้าอาวาสมีส่วนร่วมในการประนีประนอมข้อพิพาทของประชาชนในชุมชนเพียงใด						
54	เจ้าอาวาสให้การสงเคราะห์แก่ประชาชนผู้เดือดร้อนในเรื่องอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัย หรือยารักษาโรคเพียงใด						
55	เจ้าอาวาสเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และปลูกต้นไม้ในชุมชนเพียงใด						
56	เจ้าอาวาสเป็นผู้นำในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ เช่น อุทกภัย วาตภัย หรืออัคคีภัย เป็นต้น เพียงใด						

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการปฏิบัติงานของ

เจ้าอาวาส

ก. เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องระดับปัญหาอุปสรรค ตามความคิดเห็นของท่านให้ครบถ้วนทุกข้อ โดยตอบในช่อง

มากที่สุด	หมายถึง ท่านเห็นว่าข้อนี้เป็นปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสอยู่ในระดับมากที่สุด
มาก	หมายถึง ท่านเห็นว่าข้อนี้เป็นปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสอยู่ในระดับมาก
ปานกลาง	หมายถึง ท่านเห็นว่าข้อนี้เป็นปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสอยู่ในระดับปานกลาง
น้อย	หมายถึง ท่านเห็นว่าข้อนี้เป็นปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสอยู่ในระดับน้อย
น้อยที่สุด	หมายถึง ท่านเห็นว่าข้อนี้เป็นปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของ เจ้าอาวาส	ระดับปัญหาอุปสรรค					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด	
	ด้านการปกครอง						
1.	เจ้าอาวาสไม่มีความรู้ในเรื่องการบริหารการปกครอง						
2.	เจ้าอาวาสขาดประสบการณ์ในการบริหารการปกครอง						
3.	เจ้าอาวาสขาดขวัญกำลังใจ เพราะไม่ได้รับการดูแลในเรื่องการเลื่อนชั้น เลื่อนตำแหน่ง และเลื่อนสมณศักดิ์						
4.	เจ้าอาวาสไม่ได้รับการอบรมพัฒนาในเรื่องการบริหารการปกครอง						
5.	หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องไม่ให้ความช่วยเหลือวัดเท่าที่ควร						
6.	ขาดแคลนงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ในการบริหารจัดการ						
	ด้านการศาสนศึกษา						
7.	ขาดแคลนครูสอนพระปริยัติธรรมที่มีความรู้ความสามารถในการสอน						
8.	ความสนใจศึกษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรมีน้อย ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาแต่ทางโลก						
9.	ขาดแคลนงบประมาณในการจัดการศึกษา						
10.	พระภิกษุสามเณรที่บวชในระยะสั้น ๆ ส่วนใหญ่บวชตามประเพณี จึงไม่สนใจศึกษาพระธรรมวินัย						
11.	การไม่มีนโยบายเรื่องการศึกษาที่ชัดเจน จึงไม่ทราบจะปฏิบัติอย่างไร						

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของ เจ้าอาวาส	ระดับปัญหาอุปสรรค					สำหรับ ผู้วิจัย
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด	
	ด้านการศึกษาสงเคราะห์						
12.	เจ้าอาวาสไม่มีความเข้าใจและไม่มีความ ประสบการณ์ในการจัดการศึกษาสงเคราะห์						
13.	ความสนใจในงานการศึกษาสงเคราะห์ของ เจ้าอาวาสมีน้อย						
14.	ขาดความร่วมมือจากชุมชนและสังคม						
15.	ขาดผู้กระตุ้นเตือนให้เกิดความกระตือรือร้น ในเรื่องการจัดการศึกษาสงเคราะห์						
	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา						
16.	เจ้าอาวาสไม่มีความสามารถในการแสดง ธรรม						
17.	ขาดแคลนพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความ สามารถในการช่วยเหลืองานเผยแผ่พระพุทธ ศาสนา เช่น การแสดงธรรม หรือการอบรม ธรรม เป็นต้น						
18.	ประชาชนไม่สนใจธรรม						
19.	ประชาชนไม่ศรัทธาการแสดงธรรมของ เจ้าอาวาส						
20.	ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ						
21.	ขาดแคลนงบประมาณเพื่อการเผยแผ่ธรรม						
22.	ขาดองค์กรที่จัดเงินในการเผยแผ่ศาสนา						
	ด้านการสาธารณูปการ						
23.	เจ้าอาวาสขาดความรู้ในงานสาธารณูปการ						
24.	เจ้าอาวาสขาดความกระตือรือร้นในการ พัฒนาวัด						
25.	ขาดความร่วมมือจากชุมชน						
26.	ขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาวัด						

ข้อ	ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของ เจ้าอาวาส	ระดับปัญหาอุปสรรค					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด	
	ด้านการสาธารณสงเคราะห์						
27.	เจ้าอาวาสไม่มีความเข้าใจในงานสาธารณ สงเคราะห์ที่พระสงฆ์ควรรับผิดชอบ						
28.	เจ้าอาวาสขาดความสนใจในงานช่วยเหลือ เกื้อกูลประชาชนหรือชุมชน						
29.	ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ						
30.	วัดมีความขาดแคลนจึงไม่อาจช่วยเหลือ ประชาชนหรือชุมชนได้						

ข. เกี่ยวกับข้อเสนอแนะ

คำชี้แจง โปรดให้ข้อเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสทั้ง 6 ด้าน
ด้านการปกครอง.....

.....

ด้านการศาสนศึกษา.....

.....

ด้านการศึกษาสงเคราะห์.....

.....

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....

.....

ด้านการสาธารณูปการ.....

.....

ด้านการสาธารณสงเคราะห์.....

.....

ขอขอบคุณในความกรุณา

นายธีรวุฒิ ทองโอบู้

นิสิตปริญญาโท วิชาเอกการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นายธีรวุฒิ ทองโอยฐ์
 เกิด วันที่ 17 เดือน เมษายน พ.ศ. 2497
 สถานที่เกิด อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 6 (บ้านพักศึกษาราชการอำเภอ) หมู่ที่ 1 ตำบลหนองพอก
 อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด 45210
 ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน ศึกษาธิการอำเภอหนองพอก
 สำนักงานศึกษาธิการอำเภอหนองพอก
 อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด 45210

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2515	ม.ศ.3 จากโรงเรียนผู้ใหญ่วัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม
พ.ศ. 2518	พ.กศ. ศึกษาด้วยตนเอง
พ.ศ. 2520	พ.ม. ศึกษาด้วยตนเอง
พ.ศ. 2524	กศ.บ. (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
พ.ศ. 2533	น.บ. (นิติศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช
พ.ศ. 2544	กศ.ม. (การบริหารการศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด

บทคัดย่อ
ของ
ธีรวุฒิ ทองโสม

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการบริหารการศึกษา
ธันวาคม 2544

ความมุ่งหมายของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ศิกษาริการอำเภอ และไวยาวัจกร เพื่อเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางโลกของเจ้าอาวาส และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส และเพื่อทราบระดับปัญหาอุปสรรคและรวบรวมข้อเสนอแนะในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ในด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 548 รูป/คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปของ เครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan. 1970 : 608) ซึ่งได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นอย่างมีสัดส่วน (Stratified Random Sampling) จำแนกเป็นเจ้าอาวาส จำนวน 264 รูป ศิกษาริการอำเภอ จำนวน 20 คน ใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่าง และไวยาวัจกร จำนวน 264 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ส่วนสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่า t (t-test Independent Sample)

ผลการวิจัย มีดังนี้

1. เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติศาสนกิจทั้ง 6 ด้าน โดยรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการปกครอง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ และด้านที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การศาสนศึกษา และการศึกษาสงเคราะห์

2. เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกแตกต่างกัน มีการปฏิบัติศาสนกิจด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

3. เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแตกต่างกันคือต่ำกว่า 10 ปี และตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติศาสนกิจโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติศาสนกิจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านการปกครอง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการสาธารณูปการ ส่วนด้านการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า มีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน

4. ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวม พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านการปกครอง การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ส่วนด้านการศาสนศึกษา มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับมาก

**A STUDY OF THE RELIGIOUS ACTIVITY PERFORMANCES
OF THE ABBOTS IN ROI-ET PROVINCE**

AN ABSTRACT

BY

THEERAWOOT THONG-OAT

**Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education Degree in Educational Administration
at Srinakharinwirot University**

December 2001

The purpose of this research was to study and compare the levels of the religious performance of the abbots in Roi-et Province according to the viewpoints of the abbots, district education officers and monk assistants. The abbots were classified by their educational qualification and duration of their terms as abbots. The purpose of the study was to learn about their problems and obstacles in order to make recommendations concerning the religious performances of the abbots for effective governance religion study educational welfare, Buddhism propagation, religious ceremonies and social welfare.

The total number of the population was 548. Based on Krejcie and Morgan Table (Krejcie and Morgan. 1970 : 608) the population was selected and classified by Stratified Random Sampling Method. There were 264 abbots, 20 district education officers and 264 monk assistants.

The tools used to collect data were questionnaires with 5 ranges: very high middle low and very low. The statistics used to analyze the data were percentage mean standard deviation and t-test Independent Sample.

The results of the research were as followings:

1. As a whole the abbots in Roi-et Province perform religious activities at quite a high level. Considering each aspect separately it was determined that their performances were at high levels in governance Buddhism propagation religious ceremonies and social welfare but at middle levels in governance Buddhism propagation religious ceremonies study and educational welfare.

2. The abbots in Roi-et Province with different levels of educational qualification perform religious activities concerning governing educational welfare Buddhism propagation religious ceremonies and social welfare at the same level both when considered as a whole and when considered separately.

3. As a whole there was significant difference of .05 for the abbots in Roi-et Province between abbots with more than 10 years' experience and abbots with less than 10 years' experience in performing religious activities. Considering each aspect separately there was also a significant difference of .05 for them in governance Buddhism propagation and religious ceremonies while there was no significant difference in religion study educational welfare and social welfare.

4. As a whole, the obstracles for the abbots in Roi-et Province were at the middle level. Considering each aspect separately it was determined that the obstacles were at middle levels in governance educational welfare Buddhism propagation religious ceremonies and social welfare while the level was high in religion study.